Juvencus, C. Vettius Aquilinus.

C. VETTII AQUILINI IUVENCI

LIBRI EVANGELIORUM IIII.

AD FIDEM CODICUM ANTIQUISSIMORUM

RECOGNOVIT

CAROLUS MAROLD.

LIPSIAE

IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI.

MDCCCLXXXVI.

BIBLIOTHECA
SCRIPTORUM GRAECORUM ET ROMANORUM
TEUBNERIANA.

C. VETTII AQUILINI IUVENCI

LIBRI EVANGELIORUM IIII.

AD FIDEM CODICUM ANTIQUISSIMORUM

RECOGNOVIT

CAROLUS MAROLD.

LIPSIAE
IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI.
MDCCCLXXXVI.

BIBLIOTHECA
SCRIPTORUM GRAECORUM ET ROMANORUM TEUBNERIANA.

	ℳ ₰
Aelianus ed. *Hercher*. 2 voll.	9.—
—— —— varia historia	—.90
Aeneae comment. ed. *Hug*	1.35
Aeschines ed. *Franke*	—.90
Aeschylus ed. *Dindorf*	1.20
—— —— einzelne Stücke . . . à	—.30
—— tragoediae ed. *Weil*	1.50
—— —— Einzelne Stücke . . . à	—.30
Alberti Troilus ed. *Merzdorf*	3.—
Ammianus M. ed. *Gardthausen*. 2 voll.	7.20
Anacreon ed. *Rose*. Ed. II	1.—
Andocides ed. *Blaſs*. Ed. II	1.20
Annae comnenae porphyrogenitae Alexias ed. *Reifferscheid*. 2 voll.	7.50
Anthimus ed. *Rose*	1.—
Anthologia latina ed. *Riese*. I. 1. 2.	7.50
—— lyrica ed. *Bergk*. Ed. III	3.—
Antiphon ed. *Blaſs*. Ed. II	2.10
Antoninus ed. *Stich*	1.80
Apollodorus ed. *Bekker*	1.—
Appollon. Rhodius ed. *Merkel*	1.—
Appian ed. *Mendelssohn*. 2 voll.	9.—
Archimedis opera omnia. Ed. *Heiberg*. 3 voll.	18.—
Aristophanes ed. *Bergk*. 2 voll.	3.—
—— —— einzelne Stücke . . . à	—.45
Aristoteles de partibus animal. ed. *Langkavel*	1.80
—— de arte poetica ed. *Christ*	—.60
—— physica ed. *Prantl*	1.50
—— Ethica Nicomachea ed. *Susemihl*	1.80
—— Ethica Eudemia ed. *Susemihl*	1.80
—— de coelo etc. ed. *Prantl*	1.20
—— de coloribus, audibilibus, physiognomonica ed. *Prantl*	—.60
—— politica ed. *Susemihl*	2.40
—— magna moralia ed. *Susemihl*	1.20
—— de anima libri III ed. *Biehl*	1.20
—— ars rhetorica ed. *Römer*	2.10
—— metaphysica ed. *Christ*	2.40
Arriani expeditio ed. *Abicht*	1.20
—— scripta min. ed. *Eberhard*	1.80
Athenaeus ed. *Meineke*. 4 voll.	12.—
Augustinus iter. ed. *Dombart*. 2 voll.	6.—
Aulularia ed. *Peiper*	1.50
Autolycus ed. *Hultsch*	3.60
Avienus ed. *Breysig*	1.—
Babrius ed. *Schneidewin*	—.60
Boetius de inst. math. ed. *Friedlein*	5.10
—— de consolatione ed. *Peiper*	2.70
—— comm. in libr. Aristotelis περὶ ἑρμηνείας rec. *Meiser*. 2 voll.	8.70
Bucolici Graeci ed. *Ahrens*	—.60
Caesar ed. *Dinter*, kplt.	1.50
—— ed. *Dinter*. 3 voll. . . . à	1.—
—— de bello Gallico. Ed. min.	—.75
—— —— civili. Ed. min.	—.60
Cassius Felix ed. *Rose*	3.—
Catullus ed. *Müller*	—.45
Catullus, Tibullus, Propertius	2.70
Cebetis tabula ed. *Drosihn*	—.60
Celsus ed. *Daremberg*	3.—
Censorinus ed *Hultsch*	1.20

	ℳ ₰
Cicero ed. *Müller*. Pars I. Opera rhetorica ed. *Friedrich* Vol I	1.35
—— —— Pars II. Vol. I. II., Pars IV. Vol. I. II. III, jeder . . . . à	2.10
—— ed. *Klotz*. 5 part. 11 voll., kplt.	22.35
—— orat. selectae ed. *Klotz*. 2 part.	1.50
—— orationes sel. edd. *Eberhard* et *Hirschfelder*	2.—
—— epistolae selectae ed. *Dietsch*. 2 partes	2.50
—— epistolae ed. *Wesenberg*. 2 voll.	6.—
Commodianus ed. *Ludwig*. I & II	2.70
Cornelius Nepos ed. *Fleckeisen*	—.30
Cornutus ed. *Lang*	1.50
Corpusculum poes. epic. ludib. ed. *Wachsmuth*. II	
Curtius Rufus ed. *Vogel*	1.20
Dares Phrygius ed. *Meister*	1.20
Demosthenes ed. *Dindorf*. 3 voll.	4.50
—— —— Auch in 6 Partes, à pars	—.75
—— —— Editio maior. Vol. I.	2.40
Dictys Cretensis ed. *Meister*	1.50
Dinarchus ed. *Blaſs*	1.—
Dio Cassius ed. *Dindorf*. 5 voll.	13.50
Dio Chrysost. ed. *Dindorf*. 2 voll.	5.40
Diod. Siculus ed. *Dindorf*. 5 voll.	15.75
Dionysi halicarn. antiqu. roman. ed. *Jacoby*. Vol. I	
Dracontius ed. *de Duhn*	1.20
Eclogae poet. latin. ed. *Brandt*	1.—
—— poet. graec. ed. *Stadtmüller*	2.70
Epicorum Graecorum fragm. ed. *Kinkel*. Vol. I	3.—
Erotici script. ed. *Hercher*. 2 voll.	7.50
Euclidis elem. ed. *Heiberg*. I, II u. IV	12.60
Eudociae violarium ed. *Flach*	7.50
Euripides ed. *Nauck*. Ed. III. Vol. I & II à	1.50
—— —— —— Vol. III. Fragmenta	2.70
—— —— —— Einzelne Stücke . à	—.30
Eusebius ed. *Dindorf*. 4 voll.	15.—
Eutropius ed. *Dietsch*	—.30
Fabulae Aesopicae ed. *Halm*	—.90
Fabulae Roman. ed. *Eberhard*. Vol. I	3.75
Florus ed. *Halm*	1.—
Frontinus ed. *Dederich*	1.50
Gaius ed. *Huschke*	2.70
Galeni spripta minora. Vol. I. ed. *Marquardt*	2.10
Gellius ed. *Hertz*. 2 voll.	3.30
Heliodor ed. *Bekker*	2.40
Herodian ed. *Bekker*	1.20
Herodotus ed. *Dietsch*. 2 voll. . à	1.35
—— —— Auch in 5 einz. Fasc.:	
Vol. I. fasc. I. lib. I. II.	—.75
„ I. „ II. lib. III. IV.	—.75
„ II. „ I. lib. V. VI.	—.60
„ II. „ II. lib. VII.	—.45
„ II. „ III. lib. VIII. IX.	—.60
Hesiodus ed. *Flach*	—.45
Hesychius Milesius ed. *Flach*	—.75
Hieronymus ed. *Herding*	2.40
Historia Apollonii ed. *Riese*	1.—

PROLEGOMENA.

Post novissimam „Historiae evangelicae“ editionem criticam a F. Arevalo a. 1792 paratam*) A. R. Gebser a. 1827 specimen prolegomena et librum I continens primo et unico volumine bibliothecae Latinae poetarum veterum Christianorum edidit. At nullius pretii est, cum auctor non modo libros manuscriptos nullos inspexerit, sed ne editionem quidem Arevali, quam se multis locis quaesitam non accepisse p. 9. confirmat, in manibus habuerit. Neque vero illa editio Arevali quamvis a viro eruditissimo diligenter perpetrata nostris temporibus iam sufficit. Nam codicibus ille Vaticanis nimium confisus scripturas aliorum codicum singulis quidem locis notavit sed sine certa ratione delegit. Codices autem Vaticani nec tantae vetustatis nec tam praestantes sunt quam Arevalus eos esse putavit, licet a codicibus, quos ipse non cognovit, haut ita longe absint.

Itaque ad verum textum carminis identidem descripti et glossis vexati eruendum codices, quorum magnus numerus in bibliothecis Britanniae, Galliae, Germaniae, Helvetiae, Hispaniae, Italiae servatur, quantum fieri poterat, inprimis antiquissimi examinandi erant. Ac praeter collationem codicum Vaticanorum ab Arevalo institutam non absolutam haec

*) Repetita est haec editio in Mignii Patrologia latina, tom. XIX p. 9 ss.

tantum habui, quibus in textu constituendo uti possem. A. 1870 O. Korn collationem paene exactam codicis Helmstadiensis saec. XI et Gedanensis saec. XIII in libello quodam *(Die Handschriften der historia euangelica des Iuuencus in Danzig, Rom und Wolfenbüttel)* iuris publici fecit. Ac decem annis post I. Huemer in Stud. Vindob. vol. II dissertationem typis mandavit, quae inscribitur: *Kritische Beiträge zur Historia Evangelica des Iuvencus I;* in qua lectionibus quibusdam codicis Turicensis saec. IX nisus coniecturas nonnullas commendat.

Uni Hieronymo certum aliquid de poeta nostro debemus, nam multi quidem post Hieronymum scriptores eius mentionem faciunt, sed nihil aliud ex iis apparet, nisi carmen eius iis notum fuisse. Testimonia autem ab Hieronymo prolata haec sunt. Uberrimum illud est, quod de viris ill. c. 84 de eo scribit: *Iuvencus, nobilissimi generis Hispanus presbyter, quattuor evangelia hexametris versibus paene ad verbum transferens quattuor libros composuit et nonnulla eodem metro ad sacramentorum ordinem pertinentia. Floruit sub Constantino principe.* Accedit quod idem in chronico ad a. 329 dicit: *Iuvencus presbyter, natione Hispanus, evangelia heroicis versibus explicat.* Iam in transitu Iuvencum in epistula 70 ad Magnum oratorem urbis Romae data his verbis laudat: *Iuvencus presbyter sub Constantino historiam Domini salvatoris versibus explicavit, nec pertimuit evangelii maiestatem sub metri leges mittere.* Denique in commentariis in Matth. I 2, 11 his verbis poetae mentionem facit: *Pulcherrime munerum sacramenta Iuvencus presbyter uno versiculo comprehendit: Tus, aurum* etc. (v. I 250 s.). Cum tempore autem ab Hieronymo constituto convenit quod Iuvencus in epilogo l. IV 805 ss. ipse dicit.

Iam nomen integrum poetae ex libris manuscriptis depromere licet. Codex enim antiquissimus *C*[1] (v. de eo infra) post praefationem spuriam sic habet:

CALVETII AQILINI SIVE IVVEENCI (sic!) et in fine libri I simili modo: SAPIENTISSIMI VIRI IVVENCI XPIANI EVANGELIORVM LIBER PRIMVS EXPLICIT⁹ INCIPIT LIBER SECVNDVS CALVETII AQVILINI. Certe quidem prima syllaba nominis Calvetii mendum est pro Cai, nam Caius praenomen in codicibus ceteris omnibus legitur, qui nomina poetae integra produnt.*) Codex *R* in fine totius operis quattuor nomina Iuvenci praebet: EXPLICIVNT LIBRI IIII EVANGELIORVM VERSIBVS GAI VE[illegible]TII AQVILINI IVVENCI PRESBITERI (Codex *M* nomen poetae nullo loco innuit, praesertim cum finis codicis mutilus sit). Nomen autem gentilicium Vettius vel Vetius vel Vectius scribitur; in codice *R* littera erasa T fuisse videtur (in solo codice *B* nomen Veitius legitur). Tum cognomen primum Aquilinus sine discrepantia scripturae legitur, sed cognomen illud notissimum „Iuvencus" variationes quasdam praebet. Ac primum quidem quod in paucis codicibus cognomina duo particula „siue" coniunguntur, additamentum librarii est, qui in archetypo suo vel nomina C. Vettius Aquilinus vel cognomen Iuvenci solum invenit et utrumque particula sive coniunxit (sive legitur in C^1 subscr. praefationis spuriae, *TK* subscr. libri II. III. IV, *B* subscr. libri I); plerumque nomen Iuvenci solum subscribitur, raro C. Vettius Aquilinus. Denique in tribus codicibus discrepantia in proferendo nomine Iuvenci obvia est. Nam in cod. V^1 subscriptio libri IV formam Iuventi praebet, in *Mat* inscriptio libri I formam Iubentii et subscriptio praefationis Iubenti, in *Mp* subscr. libri IV formam Iuvencii. Hoc quoque mendum perspicuum est, nam e voce Iuvenci litteris minusculis scripta Iuventi

---

*) Alia coniunctio mendosa duorum nominum in *Sg* obvia est: Guetti Aquilini Iuuenci et in Met. Sueti Aq. siue Iuv.; sicut Aulus Gellius in mss. Vat. „Agellius" nominatur.

ortum est (vel Iubenti, nam b pro v saepe in *Mat* positum est), et postea Iuventii. Ceterum non omittendum puto, poetam nostrum non solum presbyterum, ut in omnibus fere codicibus, sed etiam v. c., id est virum clarissimum, in codicibus *TKSg* et in tribus codd. saec. XV nominari, quod quin additamentum librariorum sit nemo dubitabit (sicut in cod. *Bod.* „optimus poeta urbis Romae" et „orator vel rethor" appellatur).

Tum quod ad nomen operis evangelici attinet, titulum illud notissimum quod est „Historia evangelica" non genuinum sed ab Aldo primo, ut videtur, codicibus invitis adhibitum est. Nam C^1 subscriptiones supra notatas praebet, ad quas addenda est subscriptio libri III: *Evangeliorum liber tertius explicit.* Atque hoc modo inscriptiones vel subscriptiones proferunt codices ceteri fere omnes vel recentissimi, nisi additamenta leviora interdum adposita sunt, velut *versibus* in *R* (v. supra) $V^{1.2}$ *Mp* aliis. Ex *M* etiam de hac re nihil colligere licet, cum nihil aliud quod ad rem pertineat in eo habeamus nisi in capite totius operis: *Incipit prologus euangelii uersuum.* Itaque nihil impedit, quin veram operis inscriptionem sic restituamus: LIBER EVANGELIORUM vel LIBRI EVANGELIORUM IIII. Quae inscriptio libro ab Otfrido nostro composito egregie confirmatur, cuius inscriptio genuina eadem est, sed O. adiecit: *theotisce conscriptus*; sine dubio, ut opus suum ab opere Iuvenci, quem cum Aratore et Prudentio in dedicatione ad Luitbertum data commemorat, distingueret.

Hieronymum alia Iuvenci opuscula vidisse ex verbis eius supra laudatis constat, sed nihil adhuc repertum est. Nam paraphrasis librorum quorundam Testamenti Veteris, quae in codicibus duobus Corbeiensibus Iuvenco adscribitur, potius Cypriani est.*) Sed carmina

*) Consulas nunc de illo opere R. Peiperi sententiam in prooemio editionis operum Aviti p. LX prolatam.

poetarum notissimorum interdum a librariis Iuvenco immerito tribuuntur, velut Aratoris de Actis Apostolorum in codice quodam Ambros., Sedulii prooemium in codice quodam San-Germ., Epigrammata Prosperi Aquitani in cod. lat. 544 bibl. Paris. saec. XIII. In catalogo enim sub no. 13 huius codicis carmina Iuvenci commemorantur, sed H. Dierks, quem Lutetiae tum versantem precibus adii, comiter me certiorem fecit, errorem hinc exstitisse, quod in margine folii 145[b] a manu posteriore haec verba adpicta essent: EPIGRAMATA et infra: UIUENCIVM | DE REQUIE ADHUC IN CARNE. Syllabam autem finalem vocis *uiuencivm* non satis perspicuam esse e facsimili ab H. Dierks mihi misso colligo, sed non dubito, quin vox *vivencium* vel *viventium* a librario posteriore scripta sit; haec enim legitur in quibusdam codicibus.*) — Sed nunc ad codicum indolem et auctoritatem describendam transeamus.

Ac praestantissimum quidem locum codex Collegii corporis Christi Cantabrigiensis 304 (C^1) obtinet, cuius descriptionem a viro ill. H. Bradshaw confectam Zangemeister in vol. 84 libri „Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wiss. Phil.-Histor. Classe“ p. 553 ss. iuris publici fecit; quam ob rem omnia repetere supersedeo. Codex saeculo VII scriptus continet primum tribus foliis separatim adnexis versus illos, qui ad Isidori Hispalensis bibliothecam pertinuisse dicuntur**), litteris capitalibus depictos. Tum folium 4 praefationem illam spuriam, quae de quattuor evangelistis est***); et post subscriptionem supra laudatam initium

*) Videsis Patrol. lat. Mignii tom. 51 p. 503.

**) Consulas Patrol. lat. Mignii tom. 83 p. 1107 ss. Sed codex Iuvenci non omnia habet quae hic edita sunt eaque multis locis discrepantia.

***) Haec praefatio compluribus de causis Iuvenci esse non potest. Nam v. 1. nomen Matthaei bisyllabum legendum est, quod usus Iuvenci non admittit (cf. II 96); sed iam Prudentii tempore factum esse non prorsus negandum est, cum is nomen

praefationis verae (usque ad vocem „tellus“) litteris uncialibus, sicut cetera folia omnia, scriptae continet. Finis codicis mutilus, nam vox ultima est IV 731 „solebat“ (fol. 115). De origine vel de possessoribus eius, antequam in bibliothecam collegii pervenit, nihil constat*), cum in folio primo aliquid, quod fortasse ad hanc rem enucleandam pertinuit, erasum sit. Sed quis fuit illa **Engelberga**, cuius nomen in margine superiore folii 75ᵇ litteris anglosax. adpictum est? — Scriptio totius codicis omnino quidem continua est, sed finis versuum virgula et in prima quaternione littera quoque prima versus maiore notatus est (quamquam virgula non semper recto loco ponitur).

---

illud Apoth. v. 981 bisyllabum adhibeat. Tum nomen Iohannis v. 7 tribus syllabis et I consonanti pronuntiandum est, quod non magis ad usum Iuvenci quadrat. Accedit quod ordo evangelistarum, cum Iuvencus in opere suo conficiendo versione quae dicitur Itala usus sit, in qua Matthaeum Iohannes, tum Lucas et Marcus sequuntur, in hac praefatione idem est, qui a testibus Graecis servatur et ab Hieronymo receptus est: Mt. Mc. Lc. Ih. Sed haut neglegendum est, insignia, quae evangelistis ex visione Ezechielis attribui solent, sic immutari, ut, cum nomina Marci et Iohannis inter se permutaveris, ordo usitatus efficiatur. Itaque suspicari licet, hos versus ab auctore suo codici cuidam evangeliorum destinatos fuisse ad explanandam picturam, qualis exempli gratia in folio primo codicis cuiusdam, qui Sti. Columbani fuisse dicitur et in collegio trinitatis Dublini adservatur, insignia illa tabula quadrata et lineis duobus decussatis in quattuor partes distributa repraesentat. Quoque minus de hac re dubites, in codicis bibl. Bodleianae Rushworthiani (a. 800) pagina extrema in sex partes distributa versus illi una cum adhortatione scribae Macregol (vel Macreguil) descripti sunt. Iam valde mirandum est, quod in codice *C*² uno sic inscribitur: Incipit ꝓlologus (sic!) damassi; nam ex auctoritate huius codicis inscriptio parum respicienda esse mihi videtur. Prorsus desunt isti versus in *RMMat* *K*¹·² *V*² *Alb. Hl Ged*, post finem Iuvenci carminis additi in *Add*¹ *Sg*, in principio carminis sed ab alia manu scripti in *MpT*.

*) Th. Astle in libro „The origin and progress of writing. Second edition London 1803“ suspicatus est (p. 93) codicem illum Iuvenci scriptum esse saeculo VIII et exemplum scripturae longobardicae esse dixit.

Praeter compendia scripturae usitata pro deus, Iesus, Christus, spiritus, sanctus, dominus rara inveniuntur; interdum enim ꝑ legitur, ℞, qꝫ, qm̃ et in fine vocum saepe nꝰ (ns), ιꝰ (us) et m vel n omissum saepissime virgula supra vocalem antecedentem posita indicatur. Quod ad orthographiam codicis attinet, saepe permutantur litterae i et e, ae et e, i et y, raro o et u; ponitur interdum u = b et b = u, f = ph in voce propheta, paucissimis locis g = c vel qu, p = b, t = d et d = t, b = m, l = r; s in fine vocum interdum omittitur (III 514 in media voce *fastigia*). Ex archetypo iam error fluxisse vidĕtur I 85 (*flumine* pro *flamine*); 584 (*custis* pro *castis*); II 56 (*hos* pro *nos*); I 227 (*laeti* pro *lecti*); III 773 (*selçtio* pro *selectio*); et in subscriptione supra notata *Calvetii* pro *Cai Vetii*. Servatur praepositio *ad* cum verbo composita ante g, l, p semper, ante f, m, n, ṣ semper fere, ante c raro, ante r et t numquam, *con* servatur ante l semper fere, ante p saepius adsimilatur, ante m et r semper adsimilatur; *in* servatur ante l et r semper, ante m et p paucis locis; *ob* semper adsimilatur; *sub* servatur ante r semper et ante m saepe, adsimilatur ante c, g, p. — Archetypum glossas multas et discrepantias scripturae vel varias lectiones adscriptas et versus additicios numero saepe prorsus carentes habuit, quae librarius omnia uno tenore coniungere solebat, interdum ita ut discrepantem lectionem virgulis duabus includeret; sed summa cura adhibenda est, cum non raro lectio genuina hoc modo notetur vel omissa et glossa vel discrepantia recepta sit. Nihilominus hic codex multis locis lectionem genuinam solus praebet, quae aliis locis cum codices eiusdem familiae comparentur facile eruitur. Quamquam codices ceteri haut prorsus negligendi sunt, cum archetypo primae familiae nonnullis locis iam lectionem depravatam receptam fuisse constet. Ceterum manus altera eiusdem fere aetatis leviora menda codicis iam correxit vel in peius mutavit.

Item manus tertia litteris quae dicuntur minusculis anglosaxonicis saeculi circiter noni singula quaedam mutavit. Atque haec manus eadem fuisse videtur, quae initio codicis capita cruce notavit et argumenta brevia addidit.

Secundum locum praestantiae codex Musei Britannici obtinet, qui inter regios numero 15 A XVI notatus exstat (*R*) et saec. VIII in 8⁰ litteris minusculis nitidissime scriptus est (foll. 59 primis Iuvencum continet).*) Priusquam in Iacobi regis possessionem venit, inter libros Sti. Augustini Cantuarensis erat, quod fol. 1ª a manu circiter saec. XIV scriptum legimus. Ac versus quidem inter se disiuncti sunt, sed voces saepe adhuc inter se cohaerent saepe non recte separantur. Compendia scripturae saepius inveniuntur quam in C^1, sed orthographia satis diligenter librarius perfunctus est. Tum ratio praepositiones cum verbo componendi eadem fere est quae in C^1, sed *in* semper fere servatur ante m, ante p saepius quam adsimilatur; *ad* ante r et t nonnumquam servatur, *con* ante m et r non semper adsimilatur. Praeterea nonnullis locis capitulum ita indicatur, ut prima littera maior sit quam prima littera versuum ceterorum. Denique auctoritas textus hoc codice adservati paulo quidem minoris pretii est quam codicis C^1, cum partim lectiones familiae tertiae iam praebeat, partim novas susceperit, sed locis non paucis lectionem genuinam servavit vel solus vel una cum C^1.

Tertium locum obtinet codex Monacensis (*M*) lat. 6402 (Frising. 202) in 4⁰ saec. VIII. Iam in Aretini „Beyträge" VII p. 243 s. descriptus est et glossas theotiscas nunc exscripserunt Sievers et Steinmeyer in libro „Die althochdeutschen Glossen". Ceterum conf. Catalogum codicum Latinorum bibl. regiae Monacensis I 3 p. 104 s. Fol. 1ª scriptum legimus

---

*) Videsis de eo Zangemeisterum l. l. p. 513.

(saec. XI vel XII): iste lib̄ ē scē marie 7 scī corbî frisiĝ. Codex litteris minusculis scriptus foliis 63 Iuvencum usque ad IV 789 continet, sed in extremis foliis tineis misere erosus et lacer est. Quamvis scriptio codicis non iam continua sit, tamen librarii (nam tres erant quantum vidi) multis locis verba vel versus falso distinxerunt verba transposuerunt multa alia menda admiserunt, quae postea maximam partem a duobus correctoribus emendata sunt. Tum compendia scripturae multo saepius quam in C^1 inveniuntur et orthographia neglegentior est. Capitula initio quidem littera k in margine adpicta et a secundo et tertio librario littera prima crassiore signantur. Denique auctoritas textus non tanta est quae codicum C^1 et *R*, cum saepenumero non modo glossas in locum lectionum genuinarum receptas esse appareat, sed etiam textus ita mutatus sit, ut pro vocibus minus usitatis tritiores positae sint, quo planius omnia legantur. Quod multis ex locis perspicuum est; attamen non negandum est, archetypum codicis *M* ex eodem fonte fluxisse, ex quo *R* et C^1. Itaque adfinitatem codicum trium praestantissimorum hoc stemmate indicabo:
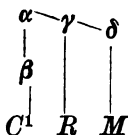
Unde efficitur, tribus his codicibus inprimis opus esse ad textum poematis glossis et additamentis hinc inde depravatum purgandum et, quantum fieri potest, in integrum restituendum. Secundo loco codices saec. IX ponendi et ad lectiones archetypi explorandas vel confirmandas adhibendi erant. Coniecturis consulto quam plurimum abstinui et in rebus orthographicis quantum facere poteram scripturam codicum antiquissimorum

retinui. Discrepantias scripturae vel lectionis praestantiores tantum subicere potui, cum spatium non permitteret, ut longior essem; sed interdum lectiones codicum recentiorum non omittendae erant.

Illis autem ducibus magna turba codicum inde a saeculo nono ad saeculum sextum decimum se adiungit, quos paucis verbis absolvam.*) Atque certa classis primae vestigia prae se ferunt hi codices.

Codex Vaticanus (V^1) reginae Sueciae 333 membr. 4° saec. VIII—IX ut Arevalus dixit et Lud. Ieep vult, qui singulari liberalitate codicem in meum usum contulit, vel saec. X auctore Reifferscheidio, qui in vol. 59 libri „Sitzungsberichte d. kais. Ak. d. Wiss. Phil.-Hist. Classe“ p. 110 codicem descripsit. Paene apographum huius codicis est

Codex Harleianus (*Hl*) 3093 membr. 4° saec. XI, qui foll. 1^b—19^b Iuvencum duabus columnis scriptum continet; interdum cum textu codicis V^2 concinit, interdum lectiones singulares praebet.

Codex Montepessulanus (*Mp*) 362 membr. 4° saec. IX, de quo v. catalogue des dép. I p. 430 et I. Huemerum in prolegg. edit. Sedulii p. XIIII. F. Pithou nomen suum fol. 1^a et 94^a inscripsit. Lectiones satis multas habui, ex quibus codicem hunc praestantem vinculo arcto cum C^1 cohaerere appareat.

Codex Matritensis (*Mat*) cason 14 no. 22 membr. 4° saec. IX et X. Vide de eo P. Ewald in „Neues Archiv für ält. d. Geschichtskunde“ VI 316 ss. et Partschii edit. Corippi p. L. Collatione codicis auctore Waitzio confecta usus sum (ms. Berolin. lat. fol. 448). Interdum ad familiam secundam accedit.

Atque indolem familiae secundae quamvis lectionibus familiae primae interpositis vel reservatis hi codices prae se ferunt:

Codex Vaticanus Ottobonianus (V^2) 35 membr.

---

*) Codices ipse contuli, nisi aliud quicquam adfirmatur.

8^0 saec. IX (L. Jeep) vel X (Reifferscheid, quem v. in „Berichte der Wien. Ak.“ vol. 63 p. 746 s.). Discrepantias quasdam scripturae a L. Ieepio excerptas et lectiones, quas Arevalus praebet, adhibui. Vide etiam I. Huemerum proll. Sed. p. XX.

Codex Audomaropolitanus (*A*) 266 membr. 4^0 saec. IX; liber olim scī Bertini erat (cf. catalogue des dép. III p. 134).

Codex Parisinus (*P*) lat. 9347 (olim Remensis) membr. formae maximae saec. IX. Vide Fr. Leo in ed. Fortunati carm. p. VII, Schenkl in ed. Ausonii carminum p. XLVI, I. Huemer in ed. Sedulii p. XIIII s. Liberaliter vv. cll. Dierks et Gundermann mihi lectiones quasdam varias excerptas miserunt.

Iam proxime ad familiam secundam accedit

Codex Bernensis (*Ber* vel *B*) 534 membr. 4^0 saec. IX vel X; liber Bongarsii fuit, sed fol. 1ª paene erasum est hoc: ic est liber . . . . . . [mici]acensis. Vide H. Hagenii catalogum codicum Bernensium, p. 448.*)

Codex Helmstadiensis (*H*) 553 membr. 4^0 saec. XI, de quo vide O. Korn l. l. p. 4 ss., paene apographum codicis Bernensis est. Paucis lectionibus a Sauberto excerptis iam Omeis usus erat et Arevalus commemorat. Iterum contuli.

Codex Laudunensis (*L*) 101 membr. 4^0 min. saec. IX. Cf. Catalogue des bibl. des dép. I p. 91. Folia compluria humore adfecta et ad malum statum redacta sunt. Incipit a I 180. In margine fol. 5ª legitur: Rodulf me fecit. Iuvencum fol. 48ª Prosper Aquitanus excipit. Textus indolem familiae *R* non puram sed lectionibus familiae *M* admixtis reddit.

Ceteri codices omnes, quos cognovi, maximam partem classi tertiae adnumerandi sunt, quamquam

*) In codice Bernensi 445 saec. X 8^0 foll. 22 et 23 praefationem solam continent, sed discrepantiae scripturae notabiles non insunt.

nonnulli passim lectiones quasdam classium ceterarum exhibent; neque enim, cum poeta noster iterum atque iterum a clericis in Hibernia et Scotia inprimis et in regno Francorum legeretur et describeretur et institutioni subiceretur, mirandum est, si codices diversi inter se conferebantur et lectiones variae et glossae adscribebantur, quae, cum librarius codicem hoc modo auctum describeret, in apographum defluebant.

Codex Cantabrigiensis (*C*[2]) bibliothecae universitatis Ff IV 42 (no. 1285) membr. 4[0] saec. IX. De eo egerunt Vicomte de la Villemarqué, Notices des principaux Manuscrits des anciens Bretons (1856) p. 8—12; W. F. Skene, The four ancient books of Wales, vol. II p. 311 ss. (plerumque repetitum ex litteris Skenii et Guestii in Archaeologia Cambrensi a. 1862 pp. 153—155 editis); Reifferscheid, Berichte der Wiener Akad. 84 p. 548 s. Textus Iuvenci ex apographo codicis *M* descriptus est, quod paucissimis locis lectiones familiae *R* receperat.

Codex Musei Britannici add. 19723 (*Add*[1]) membr. 4[0] saec. X. Ante textum Iuvenci fol. 1[a] carmen rhythmicum de canonibus Eusebianis erat, quod legimus fol. 2 codicis Turicensis, sed nunc erasum est; item praefatio de quattuor evangelistis. Liber erat scī alexandri (fol. 1[b]); scriptus est in Germania.

Codex Turicensis (*T*) C 68 (384) membr. 4[0] saec. IX. Vide de eo I. Huemerum in edit. Sedulii p. XII et in Studiis Vindobonensibus II p. 81—112. Sed nimium textui Iuvenci pretium attribuit, nam mixtus est et maximam partem ad indolem familiae *M* accedit, etsi nonnullis locis lectiones ceterarum familiarum receptae sunt.

Codex Karlsruhensis (*K*) 217, olim Augiensis, membr. 4[0] saec. IX exeuntis. V. de eo Huemerum in ed. Sedul. p. XI s. Secunda pars codicis iterum Iuvencum continet, sed uterque textus vinculo arctis-

simo vel inter se vel cum *T* cohaeret, ut ex eodem archetypo fluxisse videantur.

Codex Sangallensis (*Sg*) 197 membr. 4⁰ saec. IX—X. Vide Scherrer, Verzeichniss der Hss. der Stiftsbibl. von St. G., R. Peiperum in ed. Aviti p. LXXI, Huemerum in ed. Sedul. p. XVIII. Textus generis mixti est, sed plerumque cum classe *M* facit.

Codex Albiensis 99 membr. 4⁰ saec. IX. Cf. Catalogue des bibl. des dép. I p. 498. Lectiones paucas E. H. Rebout bibliothecarius mihi suppeditavit.

Codex Gudianus 191 membr. 4⁰ saec. X continet fol. 41—56ᵇ Iuvenci carminis partem III 6—IV 304. Lectiones varias v. ill. a Heinemann benigno animo mecum communicavit.

Codex Cantabrigiensis bibl. universitatis (C^3) Gg 35 (no. 1567) membr. 4⁰ saec. XI. Cf. Berichte d. Wiener Akademie vol. 84 p. 550 s. Codex in Francogallia Henrico VII regnante scriptus textum haut malum continet, cum lectiones multae classis primae intermixtae inveniantur.*) Textus paene integer repetitus est

Codice Bodleiano 527 membr. 8⁰ saec. XIII, qui „liber eccliē ƀe marie de waverley“ erat.

Codices Barlovianus (Oxoniae) 25 membr. 4⁰ saec. XI, Metensis 519 membr. 4⁰ min. saec. XI (Catalogue des bibl. des dép. V p. 193), Parisinus lat. 14758, olim S. Victoris 380, saec. XIII textum classis tertiae interdum lectionibus classis secundae admixtis exhibent. Ac primum quidem ipse contuli, secundi lectiones varias mihi M. Burtin bibliothecarius liberalissime suppeditavit, tertii G. Gundermann lectiones satis multas animo amico mihi misit.

---

*) Hoc loco codicem, quem Arevalus ad II 247 Cantuarensem dicit, commemoro. Nam inter codices Cantuarenses Iuvencum invenire non potui. Sed lectio, quam Arev. l. l. profert, eadem est, quae in C^2 et C^3 invenitur; itaque nomen codicis ab editore corruptum esse mihi videtur.

Denique vix ad rem criticam hi codices proficiunt: Codex Gedanensis XVII A. q. 66 membr. 4⁰ saec. XIII. Cf. Korn l. l. p. 2 ss., qui scripturas varias omnes exscripsit, sed passim erravit; exempli gratia inscriptio in margine folii 11[b]—12[a] legenda est sic: Sancto Laurencio Albricus abba.., — Codex Mediceus 1. plut. XXIII 15 membr. saec. XV et Mediceus 2. plut. XXVI 20 chart. saec. XV—XVI. Uterque ex eodem archetypo derivatus videtur, ut ex lectionibus variis, quas L. Ieep in meum usum exscripsit, apparet. — Atque ex eodem archetypo derivatus est codex Musei Britannici addit. 19744 chart. 8⁰ a. 1467—1468. — Codex Parisinus lat. 8321 partim chart. partim membr., olim Colbertinus, saec. XV. Paucas lectiones varias H. Dierks in meum usum exscripsit. — Codex Gandavensis 17 (463) membr. formae max. a. 1480—1505 continet Sedulium, Iuvencum, Monotesseron Iohannis Gerson (ex libro a. 1471 impresso), commentarios Monotesseri. Textus Iuvenci apographum editionis anno circiter 1500 impressae est. Fragmenta Iuvenci etiam in altero libro Gandav. (462), qui Monotesseron continet, leguntur. Poelmannus in editione sua paranda (1537) codicem Gand. contulit (cf. Arevalum proll. 70). — Codex bibl. collegii Romani chart. saec. XV, de quo vide Arevalum proll. 50.

Quae cum ita sint, tamen non omnes codices ipse conferre vel cognoscere potui. Nihilominus autem codices a me praetermissos neglegi posse putavi, cum omnes saeculo nono inferiores sint et codices antiquiores ad rem criticam sufficiant. Hic codices saec. X et XI tantum a me non adhibitos nominabo: Monacensis 19454 saec. X; in Gallia est Spinaliensis 74 saec. X et Ambianus 404 (olim Corbeiensis) saec. X; in Italia Ambrosianus Mediol. C 74 saec. X (cf. Dümmler, poetae aevi Carolini I p. 441) et Cassinensis 326 saec. XI—XII (cf. Reifferscheid, Sitzungs-

berichte vol. 71 p. 146). — Accedit, quod codices complures ab Arevalo commemorati non iam inveniri potuerunt, inter quos inprimis codex Barthii plurimis locis laudatur (cf. Barthii Advers. LIX cap. 5). Ab eodem Barthio (Advers. XIII cap. 19) membranae Colonienses, quas sub Ludovico Pio scriptas esse contendit, laudantur, sed frustra eis potiri studui. Nec magis mihi contigit, codicem Fuldensem, quem a Zehnero collatum esse Reuschius testatur, et codicem Mersburgicum a Fabricio in commentario Poet. Christianorum s. v. Debilis laudatum comprehendere.

Reliquum est, ut omnibus viris, praesertim eis, qui bibliothecis, quas ad codices Iuvenci perscrutandos me adire oportuit, praesunt, gratias quam maximas agam. Nam omnes, quibuscum ipse conveni, liberalissime facultatem codices apud se adservatos videndi vel excerpendi mihi dederunt; ceteri fere omnes, quos precibus adii, codices a me rogatos vel ad conferendum mihi miserunt vel in meum usum excerpserunt. Plurimum autem benevolentiae et benignitati magistratus eius, qui cultui, eruditioni publicae rebusque medinalibus praeest, me debere animo venerabundo et gratissimo confiteor. Subsidiis enim me instruxit, quibus fieri potuit, ut codices Iuvenci praestantissimos, qui in Britannia adservantur, perscrutari possem.

Dabam Regimonti Bor. die XVIII mens. Ianuarii a. 1886.

C. Marold.

Signa codicum repetere omitto, sed hoc tantum dico, littera *O* codices omnes vel ceteros omnes et asterisco notae codicis adposito manum primam duobus manum correctoris significari.

CORRIGENDA ET ADDENDA.

In textu.

Liber I v. 35 *legendum:* Dominus caeli, terraeque rep. — 62 *interpunctio post* iubetque *addenda.* — 208 *virgulis duabus includ., nam parenthesis est.* — 249 Submissique. — 250 murram (*nam hoc in* C^1 *legitur*). — 320 genitor (390 genitoris, I 365. II 8. 62 patris; II 641 natus). — 323 saetis (*ut in* C^1; et III 392). — 327 ore: — 351 Iohannes, cui. — 644 Solomona. — 666 caeno. — 729 immensum. — Liber II 91 umeris. — 141 ministris (*cum* C^1). — 252 *interp. post* potum *addenda*, 299 *post* prophetae. — 338 natum". — Liber III 4 „Optima, 16 solis". — 268 prophetam *non* prophetam". — 358 solacia. — 414 labore; — 420 secretim. — 640 tropaeis.

In adnotationibus.

p. 1 ad v. 6: qui avita moenia fatur C^2, quia vite m. f. *T.* — v. 7 rugienti *BT.* — Liber I 96 C^1, animo. 324 *post* C^2 *add.* *T**. — 370 potusq;. — 458 Hoc (i *supra* o) *M.* — 475 C^1 *pro* C^7. — 479 *leg.* (*c in ras.*). — Liber II 46 Inmunda 'horrenda' C^1. — 296 *post* V^1 *adde* *TAL.* — 522 *post* V^2 *adde* *TL*, *post* C^1 *adde* *A.* — 550 *post* *R* *adde* *ABL* *et post* *M*** *adde* *T* 560 largibor *MatBTV.* — 691 *RM.* — 791 *adde*:, clare. — Liber III 131 mirumque C^1. — 401 $V^{1.2}$*Mat* (Istius hic). — 461 Iordanes C^1, Iordanis. — 575 C^1*M.* — 649 *adde* tanta C^1. — Liber IV 615 iterum iterumque *RM.*

C. VETTII AQUILINI IUVENCI
LIBRI EVANGELIORUM IIII

PRAEFATIO.

***Mattheus** instituit virtutum tramite mores*
Et bene vivendi iusto dedit ordine leges.
***Marcus** amat terras inter caelumque volare*
Et vehemens aquila stricto secat omnia lapsu.
***Lucas** uberius describit praelia Christi,* 5
Iure sacer vitulus, quia vatum munia fatur.
***Iohannes** fremit ore leo, similis rugienti*
Intonat aeternae pandens mysteria vitae.

De hac praefatione cf. proll. huius edit. ‖ 3 celumque C^1 ‖ 4 vehimens — aera aethera omnia lapsu C^1 ‖ 5 prelia C^1 ‖ 6 —a vatum *uncis inclusum et post* fatur *manu post. additum* avita C^1; *ceteri omnes qui hanc praef. exhibent:* qui m. f. avita ‖ 7 rudenti (·|· gi) C^1 ‖ 8 eterne — misteria C^1 ‖ *Subscriptio in* C^1 CALVETII (*sic*) AQILINI SIVE IVVEeNCI (*sic*).

PRAEFATIO.

Inmortale nihil mundi compage tenetur,
Non orbis, non regna hominum, non aurea Roma,
Non mare, non tellus, non ignea sidera caeli.
Nam statuit genitor rerum inrevocabile tempus,
Quo cunctum torrens rapiat flamma ultima mundum. 5
Sed tamen innumeros homines sublimia facta
Et virtutis honos in tempora longa frequentant,
Accumulant quorum famam laudesque poetae.
Hos celsi cantus, Smyrnae de fonte fluentes,
Illos Minciadae celebrat dulcedo Maronis. 10
Nec minor ipsorum discurrit gloria vatum,
Quae manet aeternae similis, dum saecla volabunt,
Et vertigo poli terras atque aequora circum
Aethera sidereum iusso moderamine volvet.
Quod si tam longam meruerunt carmina famam, 15
Quae veterum gestis hominum mendacia nectunt,
Nobis certa fides aeternae in saecula laudis
Inmortale decus tribuet, meritumque rependet.
Nam mihi carmen erit Christi vitalia gesta,
Divinum populis falsi sine crimine donum. 20
Nec metus, ut mundi rapiant incendia secum

IN NOMINE ATQ: ADIUTORIO TRINITATIS SCAE AMEN · INCIPIT PROLOGUS EUANGELII UEISUUM (versuum) *in M*, INCIPIT PREFATIO IVVENCI PRS *in R*, ITEM PRAEFATIO *in* V^1 ‖ 9 Smirnae C^1 ‖ 13 adque aegora *corr. in* — aequora C^1 ‖ 20 populis *sine* in C^1 V^1, *in* C^1 *sup. lin. man. II*

Hoc opus; hoc etenim forsan me subtrahet igni
Tunc, cum flammivoma descendet nube coruscans
Iudex, altithroni genitoris gloria, Christus.
Ergo age! sanctificus adsit mihi carminis auctor 25
Spiritus, et puro mentem riget amne canentis
Dulcis Iordanis, ut Christo digna loquamur.

22 subtrahit C^1 ‖ 23 descendet *corr. ex* —dit C^1 ‖ 27 Iordanes C^1.

LIBER PRIMUS.

Rex fuit Herodes Iudaea in gente cruentus,
Sub quo servator iusti templique sacerdos
Zacharias, vicibus cui templum cura tueri
Digesto instabat lectorum ex ordine vatum.
Huius inhaerebat thalamis dignissima coniunx. 5
Cura his ambobus parilis moderaminis aequi,
Ambos adnexos legis praecepta tenebant.
Nec fuit his suboles, iam tum vergentibus annis,
Gratius ut donum iam desperantibus esset.
Sed cum forte adytis arisque inferret odores 10
Zacharias, visus caelo descendere aperto
Nuntius et soli iussas perferre loquellas
(Caetera nam foribus tunc plebs adstrata rogabat):
„Quem tibi terribilis concussit corde pavorem
Visus, eum laeti sermonis gratia placet. 15
Nam me demissum rerum pater unicus alto

FINIT PROLOGUS INCIPIT LIBER PRIMUS *M*, EXPLICIT PRAEFATIO. IVVENCVS NOBILISSIMI GENERIS HISPANVS PRST IIIIOR EVANGELIA EXAMETRIS VERSIBVS PENE AD VERBVM TRANSFERENS IIIIOR LIBROS CON(COM *Mp*)POSVIT ET NONNVLLA EODEM METRO AD SACRAMENTORVM ORDINEM PERTINENTIA FLORVIT SVB CONSTANTINO PRINCIPE VT HIERONIMVS PRST DE EO SCRIPSIT (SCRIBIT *Mp*) *R* V^2 *Hl Mp* ‖ 5 coniunx *R* V^1, coniux C^1 *M* ‖ 8 soboles *MR* | tunc *MR* ‖ 10 sorte $V^{1.2}$ | aditis C^1*MR* ‖ 12 loquelas *M a 1. m.* ‖ 13 tunc plebs C^1V^1*Mp*, plebes *cet.* ‖ 15 placæt C^1, placat ‖ 16 propitius dimissum pater C^1, dem. rerum V^1 *Mat. Mp*, prop. rer.

E caeli solio tibi nunc in verba venire
Praecipit ct cara tibi mox e coniuge natum
Promittit, grandis rerum cui gloria restat,
Plurima qui populis nascendo gaudia quaeret; 20
Sobrius aeternum, clausum quem Spiritus ipsis
Visceribus matris complebit numine claro.
Istius hic populi partem pleramque docendo
Ad verum convertet iter, Dominumque Deumque
Continuo primus noscet plebemque novabit. 25
Nomine Iohannem hunc tu vocitare memento.“
Olli confusa respondit mente sacerdos:
„Aemula promissis obsistit talibus aetas,
Nec senibus fetus poterit contingere fessis,
Quem deus avertens primaevo in flore negavit.“ 30
Haec trepidans vates; cui talia nuntius addit:
„Si tibi mortalis subolem promitteret ullus,
Ad desperandum forsan cunctatio mentis
Debuerat tardis haerens insistere verbis.
Nunc ego, quem Dominus, caeli terraeque repertor, 35
Ante suos vultus voluit parere ministrum,
Auribus ingratis hominis visuque receptus,
Supremi mandata Dei temnenda peregi.
Quare promissis manet inrevocabile donum,
Sed tibi claudetur rapidae vox nuntia mentis, 40
Donec cuncta Dei firmentur munera vobis.“
Haec ait et sese teneris inmiscuit auris.
Interea populus miracula longa trahebat,
Quid tantum in templo vellet cessare sacerdos.
Progressus trepide numen vidisse supernum 45
Nutibus edocuit miserae et dispendia vocis.
Inde domum remeat completo ex ordine vates
Officio, amissamque levant promissa loquellam;

23 plebemque *sed* be *in ras.* C^1, pleramque *sed* ra *in ras.*, pler. *R* ‖ 25 novabit V^1 *Mat Mp*, vocabit *in ras.* C^1, novabit *in ras.* *M*, vocabit *R* ‖ 40 trepidę *M* ‖ 46 et *add. est a plerisque edd.*, misere/// *M* V^2 (q; *abras.*), *fort. legend.* misera et ‖ 47 conpleto C^1 *R*

Nec dilata diu venerunt munera prolis.
Anxia sed ventris celabat gaudia coniunx, 50
Donec quinque cavam complerent lumina lunam.
  Tunc maiora dehinc idem mandata minister
Detulit ad Mariae demissus virginis aures.
Haec desponsa suo per tempora certa propinquo
Abdita virgineis caste pubescere tectis 55
Et servare diem iussis permissa parentum.
Ad quam tranquillum sermonem nuntius infit:
„Salve, progenie terras iutura salubri,
Desine conspectu mentem turbare verendo.
Nam tua concipient caelesti viscera iussu 60
Natum, quem regnare Deus per saecula cuncta
Et propriam credi subolem gaudetque iubetque
Hunc ubi sub lucem dederis, sit nomine Iesus."
Ad quem virgo dehinc pavido sic inchoat ore:
„Nullos conceptus fieri sine coniuge dicunt; 65
Unde igitur subolem mihimet sperabo venire?"
Nuntius haec contra celeri sermone profatur:
„Virtus celsa Dei circumvolitabit obumbrans,
Spiritus et veniet purus, lectissima virgo,
Ac tibi mox puerum casto sermone iubebit 70
Magnificum gigni populis, quem credere sanctum
Supremique Dei natum vocitare necesse est.
Sic cognata tibi, sterilis quae credita cunctis,
Zachariae coniunx mortali germine nuper
Aevo defessis hausit miracula membris. 75
Sextus adest mensis: parent sic omnia iussis."
Virgo dehinc: „Domino famulam nunc ecce iubenti,
Ut tua verba sonant, cernis servire paratam."
Nuntius abscedens vacuis se condidit auris.
  Illa dehinc rapidis Iudaeam passibus urbem 80

50 coniunx *R V*[1], coniux *C*[1]*M* ‖ 58 iutura *M R Mat Mp*, futura *C*[1. 2. 3] ‖ 63 nomine *C*[1], nomen *ex* nomine *factum M* ‖ 64 pavido *a manu posteriore in marg. suppletum C*[1] ‖ 70 Hunc tibi mox per me puerum *C*[1] ‖ 74 Zacchariae *C*[1] | coniunx *C*[1]*R V*[1] ‖ 75 hausit *C*[1] *R V*[2] (*sed hic* h *abrasum est*), hauxit *V*[1], auxit

Zachariaeque domum penetrat gravidamque salutat
Elisabeth, clausae cum protinus anxia prolis
Membra uteri gremio motu maiore resultant.
Et simul exiluit mater concussa tremore,
Divinae vocis completa est flamine sancto 85
Et magnum clamans: „Felix o femina, salve,
Felicem gestans uteri sinuamine fetum.
Unde meam tanto voluit Deus aequus honore
Inlustrare domum, quam mater numinis alti
Viseret? Ecce meo gaudens in viscere proles 90
Exultat, Mariae cum prima adfamina sensit.
Felix, qui credit finem mox adfore verbis,
Quae Deus ad famulos magnum dignando loquetur.“
Illa trahens animum per gaudia mixta pudore
Suppressae vocis pavitantia dicta volutat: 95
„Magnificas laudes animus gratesque celebrat
Inmensi Domino mundi. Vix gaudia tanta
Spiritus iste capit, quod me dignatus in altum
Erigit ex humili celsam, cunctisque beatam
Gentibus et saeclis voluit Deus aequus haberi. 100
Sustulit ecce thronum saevis fregitque superbos,
Largifluis humiles opibus ditavit egentes.“
Tunc illic mansit trinos ex ordine menses,
Ad propriamque domum repedat iam certa futuri.
Iamque aderat tempus, quo iussum fundere partum 105
Elisabeth volvenda dies in luminis oras
Cogeret. Ad partus famam collecta cucurrit
Turba propinquorum, tum gaudia mira frequentes
Concelebrant nomenque iubent genitoris habere.
Abnuit hoc genetrix sed Iohannes vocitetur 110
Ingeminat. Placuit muti tunc iussa parentis

81 Zacchariaeq; C^1 ‖ 82 cum C^1, cui ‖ 85 conpleta est flumine C^1, completa aff|||amine V^2, completa est famine *MR* (*in M* af *ante* famine *abrasum est*) ‖ 92 qui C^1R, quae ‖ 96 Magnificat C^1 | anima C^1animo|||*R* | rependit *M* ‖ 99 Erigit C^1 *M**, Erigere ‖ 105 partum C^1, fetum; *cf. Prud. Ham. 193* fundere partum ‖ 106 auras *codd.* ‖ 110 sed C^1R, et *M** ‖ 111 muti C^1R, cunctis *M*

Consulere, scriptoque rogant edicere nomen.
Sed, proh mira fides, tabulis cum scribere temptat,
Implicitam solvit per verba sonantia linguam.
Mox etiam adsuetam penetrant spiracula mentem, 115
Completusque canit venturi conscia dicta:
„Concelebrent cuncti laudes gratesque frequentent
Astrorum et terrae, pontique hominumque parenti,
Visere quod voluit propriamque absolvere plebem.
En beat antiquam gentem cornuque salutis 120
Erecto indulget Davidis origine lumen.
Hoc est, quod prisci cecinere ex ordine vates,
Haec est illa salus, qua nos ex hostibus atris
Eripit, ut iuste iusto servire queamus.
At tu parve puer sanctus dignusque propheta 125
Dicere et Dominum mox praegrediere viando
Illius et populum duces per lumen apertum:
Errorem per te spernent mortisque tenebras
Abrumpent omnes, tua qui praecepta sequentur."
Exhinc secretis in vallibus abdita semper 130
Vita fuit puero, donec poscentibus annis
Vatis ad officium pleno pubesceret aevo.
Interea Mariae sponso miracula mentem
Sollicitant, manifesta uteri quod pondera vidit,
Et secum volvit, quanam ratione propinquae 135
Dedecus oppressum celet thalamosque recuset.
Talia tractanti torpescunt membra sopore
Audivitque Dei super horrida somnia vocem:
„Accipe coniugium nullo cum crimine pactae,
Spiritus implevit sancto cui viscera fetu. 140
Hanc cecinit vates venturam ex virgine prolem,
Nobiscum Deus est nomen cui." Protinus ille
Haec praecepta sequens servat sponsalia pacta.
Sed tum forte novo capitum discussio censu
Caesaris Augusti iussis per plurima terrae 145

123 qua C^1, quae ‖ 125 Et *M* ‖ 141 ex $C^1 V^1 M^{**}$, *om. et s. lin. suppl. R* ‖ 144 novo — censu $C^1 V^1$ *R ex corr.*, novi — census *M*

Describebatur; Syriam tunc iure regebat
Quirinus, proprios cui tota per oppida fines
Edebant populi, vires nomenque genusque.
Urbs est Iudaeae Bethlem, Davida canorum
Quae genuit, generis quae censum iure petebat. 150
Edidit hic Mariam Davidis origine Ioseph
Desponsamque sibi scribens gravidamque professus.
Hospitio amborum Bethlem sub moenibus urbis
Angusti fuerant praeparva habitacula ruris.
Illic virgo novo completa in tempore fetu 155
Solvitur et puerum veteri cunabula textu
Involvunt duroque datur praesepe cubili.
Circa sollicitae pecudum custodia noctis
Pastores tenuit vigiles per pascua laeta.
Ecce Dei monitu visus descendere caelo 160
Nuntius, at subitus terror tremefacta pavore
Prostravit viridi pastorum corpora terrae.
Talis et attonitis caelo vox missa cucurrit:
„Ponite terrorem mentis, mea sumite dicta,
Pastores, quibus haec ingentia gaudia porto. 165
Nam genitus puer est Davidis origine clara,
Qui populis lucem mox laetitiamque propaget.
Hoc signum dicam, puerum quod cernere vobis
Iam licet implentem gracili praesepia voce."
Talia dicenti iunguntur milia plebis 170
Caelestis cunctique Deum laudantque rogantque,
Talis et uniti vox agminis aera complet:
„Gloria supremum comitetur debita patrem,
In terris iustos homines pax digna sequatur."
Et simul his dictis caeli secreta revisunt. 175
Pastores propere veniunt puerumque iacentem
Praesepis gremio cernunt; post inde frequentes

146 Siriam tunc C^1, Syriam quam *R** (cum *R***), Syriae quam [syris] *M* ‖ 147 Quirinus C^1 *Mat*, Cyrinus *vel* Cirinus ‖ 148 Edebant C^1, Aedebant *R Mat.*, Addebant ‖ 149 Bethleem C^1 *R M** (Bethlem *M***) ‖ 150 genuit Mariae generis quae C^1, genuit Mariae quae *R*, genuit generis censumq; *M* ‖ 155 conplet C^1, completa *RM*

Dispergunt late celeris vaga semina famàe.
Mirantes laudant, laetantes constipuerunt,
Omnia nocturnis monitis quod vera recurrant. 180
Viderat octavam lucem puer, ecce recidi
Ad morem legis nomenque aptare necesse est.
Impositumque illi est, monitis caelestibus olim
Quod Mariae vox missa Deo praecepit, Iesus.
Scripserat antiquae Moyses moderamina legis, 185
Inter quae primos prisco de sanguine vatum
Observare dedit fetus offerre sacrandos,
Implumesque simul ferre ad delubra columbas.
Haec ubi per Mariam templo servata feruntur,
Ecce senex Simeon dignus comprendere sensu 190
Caelestes voces, cui quondam praescia rerum
Virtus prodiderat, quod carcere corporis aegri
Deposito mortem liber requiemque videret,
Cum primum caeli laudem terraeque salutem,
Omnia quem vatum spondent oracula Christum, 195
Vidisset templo sollemnes ferre palumbas.
Isque ubi curvato defessus corpore templum
Iam gravior penetrat, monuit quod spiritus auctor,
Ecce simul parvum gremio genetricis Iesum
Ad templum sensit venisse, trementibus ulnis 200
Accepit puerum laetusque haec dicta profatur:
„Nunc, nunc me famulum Dominus nunc liberat atris
Corporis e vinclis finemque inponere verbis
Dignatur cum pace suis. En splendida nostros
Lux oculos tua circumstat radiisque renidet, 205
Quam cunctis hominum lustratis gentibus addit
Israhelitarum cumulatae gloria plebis.
Quid tantum Mariae stupuerunt pectora matris?
Hic puer ad casum populi datur, iste renasci

180 recurrunt (a over u) *M* ‖ 185 Moises C^1, Moyses ‖ 186 primus C^1 | natum C^1 ‖ 196 solemnes C^1 | palumbas C^1 ‖ 202 liberat *Mat. R*, liberet | atris C^1*MR*** (*R** arctis) ‖ 204 Dignatur C^1 *Mat.*, dignetur ‖ 205 renidet *M* Mat.** R*** (*cf. J. Huemer, Wiener Stud. II 112*), renitet C^1*R* M** Mat.**

Concedet populos; dicta in contraria signum 210
Istius adveniet, percurret debita leto
Atque animam matris ferro fulgente machaera,
Quo pateant tecti tenebrosa volumina cordis.“
Haec ait in Simeone Deus; mox ecce prophetae
Femineam sancto complet spiramine mentem. 215
Anna fuit natu gravior, quam in flore iuventae
Destituit viduam mors inmatura mariti.
Casta sed in templo semper pro coniuge vita
Et cultus cessere Dei; quae numine iussa
Cognovit Christum et simili sermone locuta est. 220
Inde ubi sollemnem pueri pro nomine legem
Complevit genetrix et Ioseph omnia mirans
Ad patriam laeti repedant puerumque reportant.
Gens est ulterior surgenti conscia soli,
Astrorum sollers ortusque obitusque notare; 225
Huius primores nomen tenuere Magorum.
Tunc hinc delecti Solymos per longa viarum
Deveniunt regemque adeunt orantque doceri,
Quae regio imperio puerum Iudaea teneret
Progenitum: sese stellae fulgentis ab ortu 230
Admonitos venisse viam, quo supplice dextra
Exortum terris venerabile numen adorent.
Territus Herodes Solymorum culmina vatum
Quique prophetarum veterum praedicta recensent
Imperio accitos iubet omnia quaerere legis, 235
Quis pateat, quae sint genitalia moenia Christo,
Omnia venturum spondent quem oracula vatum.
Tunc manifestatur, Bethlem quod moenibus illum
Progigni maneat, cui sacram ducere plebem
Israhelitarum sancta virtute necesse est. 240
Hinc iubet Herodes Persas pertendere gressum

210 populos $C^1 M$, populis *R* ‖ 211 percurret $C^1 V^1$, percurrens *MR* ‖ 221 solemnem C^1, sollemnem ‖ 227 Tunc hinc laeti Solimos C^1, Tunc hi dilecti Solimos *M* (*in margine a man. III adscr.* Hinc lecti proceres), Hinc lecti Solymos *R**, Tunc hi delecti *R***, Tunc hii delecti Solymos V^1 ‖ 241 Hinc

Inventumque sibi puerum monstrare colendum.
Ecce iteris medio stellam praecurrere cernunt
Sulcantem flammis auras, quae culmine summo
Restitit et pueri lustrata habitacula monstrat. 245
Gaudia magna Magi gaudent sidusque salutant,
Et postquam puerum videre sub ubere matris,
Deiecti prono texerunt corpore terram
Summissique simul quaesunt; tum munera trina
Tus, aurum, myrrham regique hominique Deoque 250
Dona ferunt. Totam mox horrida somnia noctem
Sollicitant saevumque iubent vitare tyrannum.
Denique diversis Herodis callibus aulam
Diffugiunt patriamque Magi rediere latenter.
  Ipsum etiam puerum monitis caelestibus actus 255
Aegyptum cum matre simul transportat Ioseph.
At ferus Herodes sibimet succedere credit,
Quem callens astris quaesisset cura Magorum.
Quorum praecauto discessu sollicitatus
Horribilem iussit Bethlem per compita caedem. 260
Infantes cunctos teneramque sub ubere plebem
Avellit ferro nullo sub crimine culpae.
Haec etiam caedes olim praescripta manebat,
Quam bonus Hieremias divino numine iussus
Complorat, subolis misero pro funere matres 265
Horrendis graviter caelum pulsare querellis.
Ast ubi sopitus furor est et saeva tyranni
Infantum horribili feritas satiata cruore,
Extinxisse putat cunctos, quos unus et alter
Annus letiferi miseros oppresserat aevi. 270
  Mirandis rursus devinctus membra sopore

RMMat, Hic C^1, Tunc V^1 ‖ 248 texerunt, straverunt C^1 ‖ 250 murrham C^1, myrram *MR* ‖ 251 Dona ferunt *Hieron. Matth. I 2, 11; Alcuin. Offic. 5; cf. Prud. Ditt. 106,* Dona dabant (Donabant *M, in marg. a man. post.* Dona ferunt, *supra l. a m. III* da) ‖ 254 latenter C^1 *Add.*$^{1.2}$ *T*, laetantes *M* (*in marg.* latentes), latentes ‖ 262 Avelli *M in marg. R*, Evellit *M* ‖ 269 primus *M*

Urgetur monitis Mariam puerumque Ioseph
Aegypto ad patriam vectare, ubi Nazara felix
Olim praedictum puero dedit addere nomen.
Dixit et alterius quondam praenuntia vatis 275
Vox instincta Deo: Veniet, veniet mea proles
Aegypto ex alta terris lumenque salusque.
  Crescebat rapidis annorum gressibus infans,
Praecurrens aevum sapientia praeveniebat
Gratiaque in vultu et verbis veneranda micabat. 280
  Et iam bissenos aevi comprenderat annos,
Cum paschae ritum servando ex more parentes
Ad templum laetis puerum perducere festis
Omnibus annorum vicibus de more solebant.
Ergo aderant paschae pariter cunctisque diebus 285
Festorum impletis patriam remeare parabant,
Cum puer in populo comitis vestigia matris
Deseruit templique libens secreta petivit.
Illum per vicos urbis perque abdita tecta
Perque iteris stratas per notos perque propinquos 290
Quaerebat genetrix; sed lux ubi tertia venit
Ad templum propere remeat, vatumque choreis
Invenit insertum legumque obscura senili
Tractantem coetu. Vix admiratio digna
De pueri verbis senibus fuit; at pia mater: 295
„Nate, ait, amissum lacrimis te quaero profusis
Anxia cum genitore gemens. Quae causa parentum
Secernit gressu templique in sede retentat?“
Ille autem: „Quid me tantum, quid quaeritis? inquit.
An nondum sentis, genetrix, quod iure paternis 300
Sedibus et domibus natum inhabitare necesse est?“
  Haec ait et gressum sociat patriamque revisit;
Nec genetrix tanti persensit pondera verbi,
Ordine cuncta tamen cordis secreta reservant.
At puer obsequiis apte praedulcibus ambos 305
Ad proprium semper cogens nectebat amorem.

274 praedictum C^1, praedicto *RM* (*sed M in marg. a m. II* predictum) ‖ 281 conprębinderat C^1

Interea veteris scripti per debita currens
Omnia saeclorum series promissa trahebat.
Zachariae suboles desertis vallibus omnes
Ad deponendas maculas clamore vocabat, 310
Fluminis ut liquidi caperent miranda lavacra,
Quis animae species abluta sorde niteret;
Esaias vates cecinit quod numine iussus:
„Vox late resonat desertis vallibus; amplas
Instruite stratas, omnis sit recta viarum 315
Semita, quae Domini digne vestigia gestet.
Subsident colles, vallis complebitur omnis;
Corriget anfractus iteris bona linea recti
Corporeisque oculis lumen tractare serenum
Omnibus indulget Genitor Dominusque salutis.“ 320
Ergo aderant populi passimque hinc inde ruentes
Complebant ripas avidique lavacra petebant.
Texta camelorum fuerant velamina setis,
Et zonae pellis medium cinxere prophetam,
Et tenuem victum praebent silvestria mella. 325
Isque ubi tot populos diversis sedibus ortos
Inruere ad fluvium cernit, sic incipit ore
„Vipereae gentis suboles, quis debita vobis
Supplicia urgentesque iras evadere monstrat?
Sed facite, o miseri, fructum, si paenitet, aptum, 330
Nec generis vestri tollat fiducia mentes.
Nam facile e saxis etiam pro nomine plebes
Succedet vestro, suboles quia degener errat.
Proxima roboreis iamiam radicibus instat

309 Zacchariae *C*[1] ‖ 312 virtus *C*[1] *V*[1] *Mp*, species ‖ 313 Esaias *C*[1], Isaias ‖ *post* 324 *insertus est hic v.* Edere locustas solitus ruralibus arvis *C*[1] *R M*** Mp V*[1.2] *etc.*, Locustas edere etc. *C*[3] *Bodl. Met., deest M* Mat. C*[2], *man. I in marg. suppl. V*[2] (*scribit* Hedere). *Versus dubius propter rationes metr. et incongruentiam structurae; itaque puto Iuvencum locustas prorsus omisisse evangelium hic Ebionaeorum secutum, quod vv. quoque 355—363 respexit* ‖ 333 Succedent *R*, Succedunt *M*

Cunctorum ante oculos acies levata securis. 335
Caedentur silvae steriles ignemque fovebunt.
Nunc ego praeteritas maculas in flumine puro
Abluere institui; veniet sed fortior alter,
Cuius vincla pedum non sum contingere dignus.
Abluet ille hominis sancto spiramine mentem 340
Flammarumque globis purgabit noxia corda.
Illius et manibus ruralis pala tenetur
Et propria ipsius purgabitur area frugum
Horreaque implebit secreti copia farris
Aeternusque leves paleas populabitur ignis.“ 345
Haec ait et properis per silvam passibus ipsum
Cernit Iordanis veneranda lavacra petentem.
Sed vetat increpitans vates et talia fatur:
„Tune meis manibus dignaris mergier undis,
Cum tua me melius possint mundare lavacra?“ 350
Dixit Iohannes cui talia reddit Iesus:
„Nunc sine, nam decet hoc, sic sancta per omnia nobis
Iustitiae consectandus complebitur ordo.“
Haec memorans vitreas penetrabat fluminis undas.
Surgenti manifesta dei praesentia claret. 355
Scinditur auricolor caeli septemplicis aethra
Corporeamque gerens speciem descendit ab alto
Spiritus aeriam simulans ex nube columbam
Et sancto flatu corpus perfudit Iesu.
Tunc vox missa Dei longum per inane cucurrit 360
Ablutumque undis Christum flatuque perunctum
Adloquitur: „Te nate, hodie per gaudia testor
Ex me progenitum, placet haec mihi gloria prolis.“
Tum petit umbrosos montes et lustra ferarum
Obsequiumque illi Patris praebere ministri 365
Certabant rapidi, mox livor daemonis atram
Cum terrore rapit mentem, nec defuit aegro
Temptandi interea Christum versutia fallax.

335 levigata *Mat.* ‖ 340 homines — mergens *MR* (*R scrib.* om̄s) ‖ 347 Iohannes *R* M**, Iordanis ‖ 350 mundare C^1, purgare ‖ 366 atram $C^1 R V^1$, ater *M*

Quadraginta illi fuerant ex ordine soles,
Ex quo nulla cibi potusve alimenta dabantur. 370
Sed contexta simul firmi ieiunia cordis
Terrarum ad regnum mentis secreta tenebant.
Tunc epulas demum monuit conquirere corpus.
Horrendi interea sceleris fallacia temptans:
„Si te pro certo genuit Deus, omnibus, inquit, 375
His poteris saxis forti sermone iubere
Usum triticei formamque capessere panis."
Christus ad haec fatur: „Nil me iam talia terrent;
Nam memini scriptum, quoniam non sola tenebit
Vitam credentis facilis substantia panis, 380
Sed sermone Dei complet pia pectora virtus."
Rursus at ille dolos versutis artibus aptans
Nectere temptator properat. Nam moenibus urbis
Mox inferre pedem sensit, vis livida Christum
Culmine marmoreo fecit consistere templi. 385
Tum sic adgreditur vocis fallente veneno:
„Si Deus est vere genitor tibi, culmine templi
Aera per vacuum saltu iaculabere corpus.
Testis erit scriptura tibi, quae spondet aperte
Mandatum summi Genitoris tale ministris, 390
Ut lapsum studeant casu defendere corpus;
Et famulis manibus current tua membra levare,
Ne lapidis laedat summas offensio plantas."
Reddidit his Christus dictis contraria dicta:
„Me meminisse magis scripti caelestis oportet, 395
Ne vires Domini fidens audacia temptet."
Rursus in abrupti montis consistere celsis
Mox furibunda iugis sensit fallacia Christum,
Ostendens olli fulgentia regna per orbem:
„Cernis, ait, quae sit tantarum gloria rerum? 400
Cuncta tuo possum iamiam concedere regno,
Talia donantem si me veneratus adores."

370 potusve C^1 || 379 quod non iam *M* || 385 suasit *litt. min. in ras.* C^1, fecit $V^{1.2}$ (*in* V^2 *punctis notatum et superadscr.* suasit || 392 current C^1M, curent || 399 olli *M*, illi

Tunc sic instantem dictis reiecit Iesus:
„Effuge pestiferi rabies vaesana veneni,
Haereat ut semper nobis immobile iussum, 405
Ut iustus caeli Dominum devotus adoret
Unius et famulans veneretur nomen in aevum.“
Talibus excussus fugit per devia daemon.

Ille ubi Iohannem cognovit carceris umbris
Inmersum, tristi compressit corde dolorem, 410
Finibus et statuit Zabulonum ponere sedes,
Ut dictum Esaiae concurreret ordine saecli:
„Terra Zabulonum et regionis Neptala nomen,
Et via trans pelagus longe Galilaea per arva
Trans et Iordanen gentes populique tenebris 415
Inclusi magnum lumen subitumque videbunt,
In mortisque illis umbra residentibus alma
Exoritur fidei resplendens luce voluntas.“
Ergo instare Dei regnantis munera Christus
Nuntiat increpitans praeconia larga salutis. 420

Praeteriensque videt ponti per litora fratres,
Praesolidum Simonem, dignum cognomine Petri,
Andreamque simul, sinuosa volumina lini
Piscibus insidias disponere marmoris undis.
„Nunc, inquit, pisces capitis maris aestibus altis, 425
Sed me si libeat sectari, fortia vobis
Provenient hominum praepulchra indagine lucra.“
Olli confestim firmato pectore certi
Retibus abiectis pariter praecepta sequuntur.

404 vaesana $C^1 R$, suae sana *M*, vesana ‖ 407 nomen *M*, nomen (v) C^1 ‖ 410 Indemersum (sub) C^1, Submersum (in) *M*, Subm. *R* | corda dolore|||| (m *eras. est*) C^1, corda dolore *M**, cordæ dolorẽ *M***, corde dolore *R**, *R** corr.* corda; *cf. Verg. Aen. I 209* premit altum corde dolorem ‖ 411 Sabolorum C^1, Zabulonum $R V^{1.2}$, dialon nunc *M**, Zabulonum *M*** ‖ 412 saecli, longo C^1 ‖ 413 Sabulorum C^1, Zabulonum $R V^{1.2}$, dialon haec *M**, Zabulonum et *M*** ‖ 414 Galileaque arva *codd.*, Galilaea per arva *Huemer l. c. p. 92*, Galilaeiaque arva *Barth. Arev.* ‖ 416 videbunt, *in* C^1 *litt.* d *in ras. et* b *ex* r *factum* ‖ 427 praepulcra $C^1 R$

Post fratres Iacobum Iohannemque marinis 430
Insidias gregibus maculoso innectere textu
Ut vidit similemque dedit de litore vocem,
Illi Zebedeum genitorem in puppe relinquunt
Ilico sectantes pulcherrima iussa salutis.
Exhinc per terram Galilaeam sancta serebat 435
Insinuans populis regni praeconia Christus
Donabatque citam invalidis aegrisque medellam;
Et mox crebra procul Syriam iam fama tenebat
Mille sonans linguis praesentia munera Christi.
Denique certatim languoris tabe peresos 440
Diversisque malis nexos, quis longa dolore
Absumpsit populans membrorum robora tabes,
Monstrabant Christo; facili sed munere cunctos
Reddebat propere miranda ad gaudia sanos.
Iamque animae ipsius morbi saevique furores 445
Et lunae cursum comitata insania mentis
Discessere gravi sermonis pondere iussa.
Illum stipantes miracula magna moventem
Mixtae sectantur turbae Solymique Syrique
Et Iudaea frequens populis Galilaeaque plebes, 450
Quos et Iordanis dirimit stagnante fluento.
Hos populos cernens praecelsa in rupe resedit
Ac sic discipulis gremium cingentibus infit:
„Felices humiles, pauper quos spiritus ambit,
Illos nam caeli regnum sublime receptat. 455
His similes mites, quos mansuetudo coronat,
Quorum debetur iuri pulcherrima tellus.
Hoc modo lugentes solacia magna sequentur.
Pabula iustitiae qui nunc potusque requirunt,
Illos plena manet satiandos copia mensae. 460
Felix, qui miseri doluit de pectore sortem,

430 fratres geminos C^1, geminos *superadscr. m. rec. RM* ‖ 439 Mille sonans *corr. in* Mellisonis C^1, Mille sonis *M sed sup. l.* sonans ‖ 441 dolorum *M* V^1 ‖ 458 Hoc C^1V^1, Hoc *M*, Hic *R* | solacia magna C^1, solatia *ex* solatio *factum MR* (*et* n *in voce* sequetur *add.*), sol. digna ‖ 460 satiandos C^1, saturandos

Illum nam Domini miseratio larga manebit.
Felices, puro qui caelum corde tuentur,
Visibilis Deus his per saecula cuncta patebit.
Pacificos Deus in numerum sibi prolis adoptat. 465
Felices nimium, quos insectatio frendens
Propter iustitiam premit; his mox regia caeli
Pandetur. Gaudete, operum quos iusta tenentes
Urgebit praeceps stimulis iniuria saevis;
Plurima nam merces vobis servatur in aethra, 470
Namque prophetarum fuit insectatio talis.
Discite, vos hac in terra salis esse saporem.
Hic sapor amissa si iam virtute senescit,
Quae salis absumptos acuet substantia gustus?
Nec quisquam vani post haec superest salis usus, 475
Ni longe abiectum cuncta ut vestigia calcent.
Vos estis mundi clarum (ne abscondite) lumen.
Nam quis praecelsis inpostam rupibus urbem
Occultare queat? Vestrum sic lumen ad omnes
Perveniat rerumque decus sub luce serena 480
Ponatur. Cunctis genitoris gloria vestri
Laudetur, celsi thronus est cui regia caeli.
Non ego nunc priscas leges dissolvere veni
Vertere nec, veteres ponunt quae iussa prophetae;
Omnia nam vobis per me complenda manebunt. 485
Vera loquor, donec caeli terraeque marisque
Interitus veniat, legis ne littera saltem
Aut apicis parvi gracilis distinctio deerit,
Omnia quin fiant digesto ex ordine saecli.
Si quis enim minimam mandati solvere partem 490
Ausus erit, pariterque homines audendo docebit,
Hic minimi nomen caelesti in sede tenebit.
At quicumque operis proprii moderamina servans
Inviolata simul tradet praecepta priorum,
Magnus erit magnique feret trans sidera nomen. 495

473 si, protinus C^1 ‖ 475 quisquam C^7, quicquam *MR* ‖ 479 sic C^1 (*sed* c *ras.?*), sed ‖ 489 digesto C^1, digesta ‖ 491 audendo $C^1 M V^1$, suadendo

Audistis veteris iussum moderamine legis:
Humano si quis macularit sanguine palmas,
Ille reus ferro persolvet vindice poenas.
Ast ego praecipiam, ne quis consurgere in iras
Audeat atque odio fratris fervente moveri. 500
Nam reus hic aequo poenas sub iudice pendet.
Nec minor illorum convicia flamma sequetur,
Qui fatui miserive cient sub nomine fratrem.
Sin offerre voles, venerans altaria, munus
Et tua tunc tacitae mentis penetralia tanget, 505
Quod tibi sit cum fratre domi suscepta simultas,
Munera cuncta illic adytis admota relinque
Et prius ad pacem properans transcurre petendam.
Fraterno demum iam conciliatus amori
Offer grata deo tranquillo pectore dona. 510
Est tibi praeterea semper contraria virtus
Corporis; hoc casti celeri curetur amore,
Dum rapidae tecum graditur per compita vitae.
Accusabit enim polluti corporis usus
Et te sublimi statuet sub iudice vinctum. 515
Damnatum rapient ad vincula saeva ministri
Nec prius e tenebris solveris carceris atri,
Ultima quam minimi reddatur portio nummi.
Haut ignota, reor, vobis stat cautio legis
Corpus adulterio prohibens, sed nunc mea iussa 520
Occulta internae frenant molimina mentis:
Nec minus optati quam facti poena luenda est.
Si te forte oculi dextri laqueaverit error,
Auctorem miserae properans convellito labis
Et iaculare procul. Nam membrum perdere refert 525
Exiguum, flammis quam totum dedere corpus
Perpetuisque animam pariter convolvere poenis.
Et si dextra manus mentem per devia ducit,

501 aeque *C*[1]** *M** *R* | reddet *M* (*div. scr.* pendet) ‖ 504 volens *C*[1] | donis *pro* munus *R M* ‖ 511 semper — virtus *C*[1] *Mat*, virtus — semper ‖ 521 frenant *C*[1]*R div. scr. M*** *Mat*, feriant

Erroris causam praestat decidere ferro,
Quam totum aeternis corpus concedere flammis. 530
Praecipiunt veteres, si quis conubia rumpit,
Scribere discidium, iuris feralia verba.
Sola viri recte discedat adultera tectis,
Ast aliae maneant, nam casti iura pudoris
Auctore amittit mulier deserta marito. 535
Antiquae leges prohibent periuria linguis,
Sed nostris cedat iurandi audacia iussis.
Nec fas est homini caelum iurare per altum,
Quod sedes Domini, nec quae vestigia gestat
Terra Dei, Solymaeve urbis venerabile nomen, 540
Quod regis magni propria est, iurabitur umquam.
Nec caput in proprium cuiquam iurare licebit,
Namque potestatem minimi non esse capilli
Cernitis, albumve aut nigrum mutare colorem.
Est est sufficiat, quod non est dicite: non est. 545
Quod superest istis, totum fallaciter aegro
Suggeret obreptans animo vis tetra veneni.
Pervulgata diu legis praecepta tenetis,
Laedentem semper similis vindicta sequatur;
Sed tranquilla malum melius patientia vincet, 550
Ac si quis partem palma percusserit oris,
Mox aliam vultus partem praebere memento.
Auferet aut tunicam si quis vi iudicis instans,
Cede libens pariterque ferat tua pallia secum.
Si te forte aliquis passus per mille iubebit 555
Ire viam gravidique oneris perferre laborem,
Mox perges aliudque iteris comitabere duplum.
Si quis egens poscet vel si simulabit egentem,
Ex animo miserans largire; aut mutua si quis
Orabit, tribue, et mitem ne subtrahe vultum. 560
Nec tibi sit placitum, solis succurrere amicis
Aut caecis odiis inimicos ducere dignos.

547 Suggeret *C*¹*R*, Suggerit ‖ 553 Auferet *C*¹*M*, Auferat ‖ 556 gravemque iteris *C*¹ (*repugnante metro*) ‖ 558 si *C*¹*RM***, se *M**

Quin ego praecipiam semper blando esse per omnes
Obsequio precibusque Deum mollire benignis
Pro vita ipsorum, qui vos excindere gaudent 565
Adversisque truces animis odiisque sequuntur.
Nam genitor noster communia lumina solis
Communesque dedit pluvias iustisque malisque.
Quod si coniunctos tantum veneramur amicos,
Quis locus hic iustae poterit mercedis haberi? 570
Servit amicitiae tantum gens dedita lucris.
Sed vos perfecto similes estote parenti.
Sicubi iustitiae pandetur pulchra facultas,
Devitate oculos hominum; nam nulla manebit
Merces, posterius quae factum tale sequatur. 575
Adplaudet tantum sterilis laudatio vulgi.
Sed quod dextra facit, faciat; nescire sinistram
Conveniet; iustis meritis tum digna rependet
Occulti solus scrutator praemia cordis.
Sunt, quos praetumidae tollit iactantia mentis, 580
Et precibus propriis gaudent adsistere turbas
Multifluisque diem verbis ducendo fatigant;
His votis pompae fructus succedit inanis.
Sed secreta domus precibus penetralia castis
Claudantur paucisque Deum venerabere verbis. 585
Scit pater ipse, tui quae sit trepidatio cordis.
Nil absente Deo loquimur, nil abdita clausum
Pectoris antra tegunt, praesens Deus omnia cernit.
His igitur votum placeat concludere verbis:
Sidereo genitor residens in vertice caeli, 590
Nominis, oramus, veneratio sanctificetur
In nobis pater alte tui: tranquillaque mundo
Adveniat regnumque tuum lux alma reclaudat.

563 semper blando esse C^1, blando semper esse *M** (*postea* sem *eras. et* su *factum est*), blandum super esse *R* ‖ 573 pulcra *R Mat* $V^{1.2}$, pülchrä iusta C^1, iusta ‖ 577 quod dextra facit faciat C^1, —facies *R*, te quod dextra facias *M** (*postea* te *deletum et* facit *s. l. add. est*) ‖ 580 iactantia C^1 *Mat*, iactatio ‖ 593 lux alma ||||||||| reclaudat ||||||||||||||||| C^1 (*erasum est*

In caelo ut terris fiat tua clara voluntas,
Vitalisque hodie sancti substantia panis 595
Proveniat nobis; tua mox largitio solvat
Innumera indulgens erroris debita pravi;
Et nos haut aliter concedere foenora nostris.
Tetri saeva procul temptatio daemonis absit
Eque malis tua nos in lucem dextera tollat. 600
Sic etenim genitor populis delicta remittet,
Si vestra alterni vobis peccata velitis
Cedere nec durum erratis intendere pectus.
Sunt etiam praegrata Deo ieiunia plebis;
Sed propriam multi faciem foedare laborant, 605
Quo vanam captent hominum ieiunia famam.
Tu vero et grato crinem nitefactus olivo
Laetantem puris de fontibus ablue vultum,
Ut solus genitor devoti pectoris altum
Servitium cernens laudet meritumque rependat. 610
Vanum est defossis terra invigilare talentis.
Illic aerugo et tineae dominantur edaces,
Cunctaque diripiunt fures egesta latebris.
Condite thesauros vobis in vertice caeli;
Non aerugo illos tineaeve aut horrida furum 615
Factio diripiet. Vobis ubi condita res est,
Illic corda etiam simili dicione tenentur.
Corporis est lumen, quo publica lumina cernis;
Sed si pura acies oculis simplexque nitebit,
Clare totius splendebunt corporis artus. 620
Sin vero nequam fuerit parvumque videbit,
Obscurae incumbent super omnia membra tenebrae.
In nigras lumen sed si convertitur umbras,
Ipsis horror erit quantus sine luce tenebris?
Nemo potest dominis aeque servire duobus, 625

ampla *et* patescat), regnumque tuum — redundat *M**, regnique tui — redundet *M***, regnumque tuum lux ampla patescat *R* ‖ 594 Sic|||| (in *eras. est*) C^1, In *M* R* ‖ 598 fas est V^1, nostris ‖ 603 inpendere *M* ‖ 611 terrae *RM* ‖ 617 dicione *M*, ditione ‖ 621 parumque C^1, pravumque *M* (*sed* pra *in ras.*) *R*, parvumque *H*

Unius aut odiis cedet vel cedet amori,
Nec pariter dominum servus patietur utrumque.
Haut umquam poterit quis divitiisque Deoque
Inservire simul; sed vos haec iussa tenete:
Sollicitet proprio ne vos pro corpore vestis, 630
Neu faciles victus aegra disquirite cura.
Nonne animam pluris facimus, quam corporis escas?
Aut dubitat corpus quisquam praeponere vesti?
Aerias spectemus aves: num vomere presso
Terga soli subigunt, iaciunt aut semina farris, 635
Aut segetum culmos incurva falce recidunt?
Proveniet tamen his satias potusque cibique.
Nonne Deo magis est hominum curatio cordi?
Nec dignum fuerat vestis suspendere curam
Pectoribus nostris; non, si cubitalia possent 640
Incrementa suis homines inponere membris.
Cernite, per pingues agros ut lilia fulgent!
Non ulli tamen his umquam incubuere labores,
Nec Salomona illum, cum regni divitis aula
Afflueret, talis contexit gratia vestis. 645
Quod si pratorum fruticumque virentia laeta
Ipse Deus vestit nostris obnoxia flammis,
Cur vobis potior non est fiducia patris?
Ergo cibum potum vestemque et inania cuncta
Gentibus infidis terrenam linquite curam. 650
Vos potius digne caelestia quaerite regna
Iustitiamque Dei — spontanea cetera current —,
Crastina nec vobis curetur copia rerum;
Quisque dies sibimet satis est pro fraude diurna.
Iudicium vestrum fugiat damnatio saeva; 655
Nam Dominus iuris vestri documenta sequetur,

634 num C^1, non ‖ 642 fulgent-*ante* florent *erat, sed erasum est* C^1, fulgent RV^1, florent *div. scr. pro* fulgent *M* ‖ 643 labores 'ligones' C^1, labores *R* (*div. scr.* ligones), ligones *M* (*div. scr.* labores) ‖ *post* 645: Naturale bonum terris commune placebit $C^1 V^{1.2}$, *inter lineas suppl. R M Mp, deest* C^3 *Ber. etc.; hic versus scholiasten sapit*

Quae vos in terris statuetis tempore capti:
Mensuram tibi, quam ponis, portare necesse est.
Cernis adhaerentem festucam in lumine fratris,
Nec tamen in proprio tignum consistere sentis 660
Atque oculum prius alterius purgare laboras;
Deripe sed proprio fallax de lumine lignum,
Tunc minimam alterius curabis demere aristam.
Ne canibus sanctum dederitis neve velitis
Turpiter inmundis iactare monilia porcis. 665
Namque illa in coeno pedibus subiecta iacebunt
Conversique sues vasto vos vulnere rumpent.
  Poscenti dabitur, quaerens inventa tenebit,
Pulsantique aditus foribus pandetur apertis.
Vos homines natis panem poscentibus omnes 670
Non lapidem dabitis piscemve petentibus anguem;
Vos, inquam, rigidi, quibus alte est insita cordis
Durities, vestris dabitis semper bona natis.
Indulgens hominum genitor bona mitia digne
Quam praestare magis gaudet poscentibus aequis! 675
Quae cupitis vobis hominum benefacta venire,
Haec eadem vestro cunctis praestate favore.
Haec legis summa est, hoc ius dixere prophetae.
  Ite per angustam, iusti, super aethera portam.
Quam lata et spatiosa via est, quae limite laevo 680
Praeruptum convolvit iter caligine mortis,
Innumeraeque illam penetrant per prona catervae!
Vitalis vastis stipatur semita saxis,
Celsaque vix paucos ducit per scrupea virtus.
At si quos nimium fallax inlexque malorum 685
Planities suasit deformi lubrica lapsu,
Arripit hos pronosque trahit velut impetus amnis,

post 657: Haec eadem vobis Genitor servabit in aethra *C*[1.3] *R V*[1.2] *L*, *suppl. M Mp Ber T, seq. post 671 A, deest C*[2] *Med; versus spurius esse videtur, nam nihil aliud eo dictum est ac versibus 656 et 658* ‖ 660 lignum *ex* tignum *factum C*[1] ‖ 662 lignum *C*[1], trabem *R V*[1], tignum ‖ 679 sup [illegible] aethera *C*[1] (sidera *eras. est*), supra sidera *sed* pra *in ras. M*, super aethera *R* ‖ 687 Arripit *C*[1] *R**, Abripit *M R***

Aut alacer sonipes ruptis effrenus habenis,
Aut rectoris egens ventosa per aequora puppis.
Observate illos, falso qui nomine vobis 690
Insidias faciunt appellanturque prophetae.
Hos ovium species vestit, sed saeva luporum
Pectora fraude tegunt, lacerantque incauta trahentes
Agmina cedentum, saevus quos decipit error.
Fructibus e propriis noscuntur talia monstra; 695
Quemque petat finem fallax doctrina videndum est.
Nam neque de tribulis ficus nec sentibus uvas
Provenisse umquam ruris per terga notastis.
Utque arbor proprio vestitur germine pomi,
Sic dolus illorum fructu monstrante patescit. 700
Non ego palpantum verbis et honore movebor,
Nec, me quod dominum praeblanda adolatio dicet,
Praemia caelestis capient spontanea sedis.
Illi sed merito gaudebunt munere regni,
Qui facient nostri genitoris iussa volentes. 705
Adveniet mox summa dies, quae iure severo
Praemia iustitiae tribuet scelerique gehennam.
Tunc mihi multorum clamabit talia fletus:
Nonne tuo quondam magnae sub nomine nobis
Virtutes sanctis domuerunt omnia iussis? 710
Saepe etiam nostra est vox adnumerata prophetis
Servivitque tuo nobis sub nomine daemon.
Tunc iurabo illis, quod talis cognita numquam
Vita mihi est hominum, gestis quae sordet iniquis.
Quisque meis monitis auresque et facta dicabit, 715
Hunc aequabo viro solidis fundamina saxis
Ponenti, librata super cui moenia surgent.

694 cedentum *M* (*sed totus v. a m. II inter lin. suppl. est*), edentum C^1, credentum *R* ‖ *post* 696: Quapropter rerum molicio perspiciatur C^1 *M* (molitio), *deest R* C^2 *Mat L* $Add^{1.2}$ *Ber H Sg Bod, postea add. Mp T, virgula inclusus et circumscriptus* V^2*; manui scholiastae debetur* ‖ 702 praeblanda C^1 *R* | adolatio *vel* adulatio *O* (*sed primum in optimis*) ‖ 703 capient C^1, capiet ‖ 705 facient C^1, faciunt

Illa domus pluviis ventisque inlaesa manebit
Torrentumque minas firmato robore vincet,
Haerent inmotae quoniam fundamina petrae. 720
Qui vero auditu tantum mea iussa tenebit
Diversisque procul factis per lubrica perget,
Hunc similem faciam, volucri qui fulcit harena
Fundamenta domus; primo cui flamine venti
Et pluvia infusis coepit cum incumbere rivis, 725
Omnis subverso procumbit pondere moles
Insequiturque gravi tectorum strage ruina."
Talia dicentem magna admiratio plebis
Inmensum stupuit, quoniam transcenderat alte
Doctrinam veterum Christo concessa potestas. 730
Denique linquentem celsi fastigia montis
Stipabat gaudens populorum turba sequentum.
Ecce sed horrenda confixus viscera tabe,
Quem toto obsessum foedarat corpore lepra,
Procubuit venerans iuvenis Christumque precatur: 735
„Ut caream tandem languoris pondere tanti,
Sufficiet voluisse tuum." Tum dextera Christi
Attactu solo purgavit lurida membra.
Incolumique dehinc celare haec gaudia iussit,
Et legi parens offerret munera templo. 740
Inde recedenti supplex se protinus offert
Centurio et precibus proiectus talibus orat:
„Inpubis pueri cruciatur spiritus aeger,
Cuius cuncta repens membrorum munia languor
Dissolvit vitamque tenet iam poena superstes. 745
Sed iussu miserere precor, nam tecta subire
Crimina nostra vetant vitae lucisque parentem.
Nunc verbo satis est iubeas remeare salutem.
Subiectos mihi saepe viros sic nostra potestas
Officiis verbo iussis parere coegit." 750

724 flamine $C^1 V^{1.2}$, flamina ‖ 725 infusis $C^1 M$ (*in ras.*) V^1, effusis ‖ 736 caream C^1, careat ‖ 737 Sufficiat C^1, Sufficiet ‖ 739 celare haec gaudia *R*, *om.* haec $C^1 M^* V^{1.2}$ ‖ 740 offerret *R*, offerre *M**, offers C^1

Dixerat. Ille viri motus precibusque fideque
Talia conversus populo dat dicta sequenti:
„Haut umquam talem memini me gentis avitae
Invenisse fidem; sed veris discite dictis,
Quod multos homines diversis partibus orbis 755
Progenitos caeli regnum sublime vocabit
Cum patribus nostris vitali accumbere mensae,
Progenies quorum caecis demersa tenebris
Dentibus horrendum stridens fletumque frequentans
Perpetuis poenam cruciatibus acta subibit. 760
At tibi iam iuvenis mentis virtute fidelis,
Ut credis, veniet fructus cum luce salutis.“
Dixerat et dicto citius cum voce loquentis
Ad puerum celeris transcurrunt munera verbi,
Ingressusque domum miles properante recursu 765
Praevenisse Dei laetatur dona medentis.
Aedes inde Petri sanctus penetrabat Iesus,
Cuius anhela socrus aestu febrique iacebat.
Utque illi dextram tetigit salvator Iesus,
Sana ministerium praebebat femina mensis. 770

post 761 *add. est:* Obtenes quae cupis rogando sapienter extemplo C^1 *TSg**; *versus non est* ‖ 767 hiesus C^1 ‖ *Subscriptio*: SAPIENTISSIMI VIRI IVVENCI X͞P͞IANI EVANGELIORVM LIBER PRIMVS EXPLICIT C^1, EXPLICIT LIBER PRIMVS *MRV, add.* GAI VEIT͞ AQVILINI SIVE IVVENCI VERSVS EVANGELIORVM *Ber.*

LIBER SECUNDUS.

Iamque dies prono decedens lumine pontum
Inciderat, furvamque super nox caerula pallam
Sidereis pictam flammis per inane trahebat:
Cum multos homines mentis languore ruentes
Devinctosque animam furibunda daemonis arte 5
Certantes populi caeca iam nocte ferebant.
Sed verbum Christi tanto languore remoto
Omnibus indulgens praebebat munera Patris.
Ecce sed exorta maior cum luce tumultus
Gratantis populi cum turbis; anxius ille 10
In mare velivolum celsam deducere iussit
Discipulis puppim. Precibus tum scriba profusis
Navigio Sancti pariter poscebat abire.
Olli Christus ait: „Quo me tu, scriba, sequeris?
Vulpibus in saltu rupes excisa latebram 15
Praebet, et aeriis avibus dat silva quietem;
Ast hominis nato nullis succedere tectis
Est licitum: gentis sic sunt molimina vestrae.“

Inscriptio: INCIPIT LIBER SECVNDVS CALVETII AQVILINI Inde Philippus ait... cernes dubitare quiesce | et proprios huc saepe greges ad pocula duxit | Progrediens inde nă oculis tueri licebit | Ad hoc seruator talia dicta detulit; *C*[1] (*cf. II 109 et 264*), INCIPIT LIBER SECVNDVS *MR* (*om.* liber) *V* ‖ 2 fulvamque *C*[1] ‖ 5 Deuinctasque animas scelerata 'furibunda' daem. *C*[1], Deuinctosque animam *O sed* furibunda *pro* scelerata *V*[1]*Mp* ‖ 6 Certantes *C*[1]*A T*, Certatim ‖ 11 mare multisonum velibolum *C*[1] ‖ 15 latebras *C*[1] ‖ 18 molimina intentio vestrae *C*[1], molimina vestrae *V*[1]*A Ber P*[1]*M*** (*locus vacuus relictus erat*), est intentio vestrae

Tunc e discipulis unus sic ore rogabat:
„Ultima defuncto debentur munera patri, 20
Sed spatium tribuat tua nobis, Sancte, voluntas,
Ut liceat miseri genitoris condere corpus."
Christus ad haec: „Itiner melius comitabere nostrum
Et sine defunctis defunctos condere terrae."
Conscendunt navem ventoque inflata tumescunt 25
Vela suo, fluctuque volat stridente carina.
Postquam altum tenuit puppis, consurgere in iras
Pontus et immissis hinc inde tumescere ventis
Instat et ad caelum rabidos sustollere montes;
Et nunc mole ferit puppim nunc turbine proram, 30
Inlisosque super laterum tabulata receptant
Fluctus disiectoque aperitur terra profundo.
Interea in puppi somnum carpebat Iesus.
Illum discipuli pariter nautaeque paventes
Evigilare rogant pontique pericula monstrant. 35
Ille dehinc: „Quam nulla subest fiducia vobis!
Infidos animos timor inruit!" Inde procellis
Imperat et placidam sternit super aequora pacem.
Ille inter sese timidis miracula miscent
Conloquiis, quae tanta siet permissa potestas, 40
Quodve sit imperium, cui sic freta concita ventis
Erectaeque minis submittant colla procellae.
Iam Gerasenorum steterat sub litore puppis;
Ecce sed egresso iuvenis — mirabile dictu —
Occurrit, miseram cui mentem spiritus ater 45
Inmunda implebat lacerans virtute furoris.

27 consurgit C^1 ‖ 28 immissis $C^1 M$, inmensis *R* ‖ 29 *pro hoc versu tres*: Ventorum rabies mixtis hinc inde procellis 'Instat' coepit et ad caelum rabidos subtollere montes Pontus et abruptos tollit trans sidera montis C^1, Instat *M*, Cepit *R*, Coepit (↑ instat) V^1 | rabidos $C^1 M^* R^{**}$ ‖ 40 quae tantanta sibi et C^1, quae tanta sit ei $M^* R$ (qualis sit ei M^{**}), quae tanta sibi $V^1 A L$, quae tanta sit (a) V^2 (*sed* it (a) *in ras.*), q, tanta fi& *Mp T Gd; cf. Korn Die Handschrr. der h. e. des Iuuencus Leipzig 1870 p. 25, qui recte conicit* siet; *Huemer l. c. p. 85 s.* fuat

Illi grata domus tetris habitare sepulcris;
Nec poterat rapidum quisquam retinere furorem,
Fortia quin etiam rumpebat vincula ferri
Scindebatque graves ut lanea fila catenas. 50
Et iam compedibus levis insultare solutis
Ludus erat saxisque ferum concidere pectus.
Isque ubi pergentem Christum per litora vidit,
Cum clamore ruit longeque accurrit adorans:
„Regnantis semper Domini certissima proles, 55
Oramus, ne nos solitae regionis ab oris
Excutias longe tormentis excruciatos.
Nam nomen legio est nobis multosque sub uno
Nomine consociat flatus vis sola nocendi.
Cernis, ut inmundi subigant haec pascua porci? 60
His saltem liceat rabiem satiare repulsam,
Per Patris altithroni nomen sublime rogamus.“
Imperat his hominis mentem dimittere Christus
Porcorumque sinit gregibus finire furores.
Iamque hominis stupidum decusso daemone pectus 65
Insperata suae veneratur dona salutis.
Et iam praecipites scopulorum margine porci
In mare coniecti properant disperdere vitas.
At vero e speculis miracula tanta paventes
Diffugiunt urbisque ruunt ad tecta subulci 70
Et famam accendunt populosque ad litora cogunt.
Insanum vero iuvenem postquam resipisse
Credere cernentum populorum turba coacta est,
Orabunt pavidi, regionem linqueret illam.
Inde domum repedat terrarum lumen Iesus. 75
Ecce revertenti iuvenis torpentia membra,
Officium quorum morbus dissolverat aeger,
Ante pedes Christi lecto posuere cubantem.

48 poterapidum (t above) C^1, rabidum *MR* ‖ 49 Fortia ||||||||||| C^1 (Ferrea *erasum est*), Ferrea V^1*Mp*, Fortia *MR* | 'ferri' mēbris C^1, membris V^1*Mp*, ferri *MR* ‖ 65 decusso C^1, discusso ‖ 68 collecti C^1, coniecti V^1, deiecti *M*, disiecti *R* ‖ 77 aeger C^1*R* V^1*T*, acer

Quem miserans animo verbis conpellat Iesus:
„Adsit certa tuae, iuvenis, constantia menti, 80
Nam tibi praeteritus vitae donabitur error.“
Hoc dictum scribae mentis per operta malignae
Carpebant, quod verba Dei virtute ferenda
Protulerat Christus. Sed pectora talia cernens,
„Hoc, inquit, verbum scribarum dicta retractant. 85
Quod quanto levius fuerit dixisse sequentis
Et dicti et facti pariter virtute probabunt,
Et mihi concessum peccata remittere cernent.
Quapropter iuvenis, firmato corporis usu
Surge vigens stratumque tuum sub tecta referto.“ 90
Surrexit lectumque humeris iam fortibus aptat,
Per mediumque vigens populi mirantis abibat.
Tunc timor et laudes Domini per pectora plebis
Concelebrata simul miracula laeta frequentant.
Progrediens tunc inde ad vectigalia vidit 95
Consessu in medio Matthaeum; protinus ergo
Discipulis haerere iubet. Nil ille recusans
Imperio Christi paret gaudetque secutus.
Inde iter ingrediens simili sermone Philippum
Hortatur comitemque suis adscivit amicis. 100
Ille ubi cognovit Christi viresque viamque,
Ut primum iusto concurrit Nathanaheli,
„En nostris, inquit, concessum est surgere saeclis,
Quem voces veterum et sancti cecinere prophetae.
Hunc genuit veniens Davidis origine Ioseph, 105
Nazara cui felix patria est et nomen Iesus.“
Ille refert: „Genuit quicquam si Nazara, miror,
Quod dignum tantis umquam virtutibus esset.“
Inde Philippus ait: „Cernes, dubitare quiesce.“

84 Christus *C¹ M****, sc̑s *R M** ‖ 90 referto *C¹ M*, reporta *R et div. scr. in C¹ M* ‖ 109 Cernis *C¹ V¹**, Cernens *M*, Cernes *R Mp V¹***; *deinde hic versus omissus erat et in margine inferiore postea suppletus est:* Progrediens vide nam oculis tuere licebit *C¹*, *deest R, legitur post v. 109 M L A T** V¹* (tueri, *A* tuere); *iam Arevalus suspicatus est hunc versum glossam esse*

Illum ubi tendentem longe respexit Iesus: 110
„Vir venit huc, inquit, cui pectora nescia falsi
Virtutem puram servant sine fraude maligna.“
Ille sub haec: „Ubinam vel quo me tempore nosti?“
Cui Dominus dicta haec divino pectore promit:
„Cum te diffusae tegerent umbracula ficus, 115
Ante etiam quam te vocitarent verba Philippi,
Vidit et elegit comitem te spiritus auctor.“
Talibus attoniti sequitur vox Nathanahelis:
„Progenies veneranda Dei, rex inclite gentis,
Tu populis manifesta salus vitaeque magister.“ 120
Christus ad haec: „Facilis suasit tibi credere virtus,
Arborea quod te vidi recubare sub umbra;
Sed maiora dehinc rerum miracula restant.
Cernetis pariter totum se scindere caelum
Atque Dei celeres aethram penetrare ministros, 125
Inde hominis nato claram deferre coronam.“
  Interea thalamis conubia festa parabant
In regione Chanan, ubi clari mater Iesu
Nato cum pariter convivia concelebrabat.
Vina sed interea convivis deficiebant. 130
Tum mater Christum per talia dicta precatur:
„Cernis, laetitiae iam defecisse liquorem?
Adsint, nate, bonis ex te data munera mensis.“
Olli respondit terrarum gloria Christus:
„Festinas, genetrix; nondum me talia cogit 135
Ad victus hominum tempus concedere dona.“
Mensarum tunc inde vocat laetata ministros
Mater et imperiis nati parere iubebat.
Sex illic fuerant saxis praepulchra cavatis
Vascula, quae ternis aperirent ilia metris. 140
Haec iubet e fontis gremio complere ministros.
Praeceptis parent iuvenes undasque coronant

111 inquid C^1, iustus *O* ‖ 112 ‘maligna‘nocendi‘ C^1 ‖ 120 populis manifesta salus $C^1 V^1$ *Mp* (C^1 ‘manif.‘ ter. s.), terraeque salus ‖ 140 metretis T^* *L* (*glossa in* V^1) *Reusch. Huem.* ‖ 141 ministris C^1

Completis labiis lapidum; tum spuma per oras
Commixtas undis auras ad summa volutat.
Hinc iubet, ut summo tradant gustanda ministro. 145
Ille ubi percepit venerandi dona saporis
Nescius, in vini gratum transisse liquorem
Egestas nuper puris de fontibus undas,
Increpat ignarum sponsum, quod pulchra reservans
Deteriora prius per mensas vina dedisset. 150
His signis digne credentum discipulorum
Perpetuam stabili firmavit robore mentem.
Inde ubi Iudaeis aderant sollemnia paschae,
Ad Solymos direxit iter temploque subibat.
Repperit hic populum venalia multa locantem: 155
Pars vendebat oves, pars corpora magna iuvencum,
Pars inhians nummis artem numerare vacabat.
Restibus hic Christus conectit verbera flagri
Et tales populos sancta proturbat ab aede,
Et mensas vertens aeris profundit acervos 160
Et superincrepitans: „Procul haec auferte profani,
Ut meus hic genitor, non sordida lucra colantur.“
Tum poscens signum plebes Iudaea fremebat,
Quo fidens animos in talia facta levaret.
Ventura obscuris tunc Christus talia miscet: 165
„Solvite pollutis manibus venerabile templum
Hoc, ego restituam, cum tertia lumina solis
Incipient rutilam terris infundere lucem.“
Illi inter sese tractantes murmure caeco:
„Hoc, aiunt, vix sex et quadraginta per annos 170
Constructum veteris regni molimine templum
Tu poteris tribus in spatiis renovare dierum?“
Hoc verbum quondam post tempora debita digni
Cognovere viri, proprio de corpore Christum
Delubrum dixisse Dei. Sed signa videntes 175
Tum multi cepere fidem Sanctumque secuti.
Nocte sub obscura celso sublatus honore

149 ignarus *C*[1] ‖ 162 colantur *C*[1] *V*[1], cola||tur *M*, colatur *R* ‖ 164 animas *C*[1]

Primorum procerum Iudaei nominis unus
Venit et ad Christum submissa voce profatur:
„Haut dubium est, quod larga Dei te, Sancte, vo-
luntas 180
Humanis lucem concessit surgere rebus;
Nec quisquam tantis tribuet miracula signis,
Ni comitata Dei iubeat splendescere virtus.“
Christus ad haec: „Iteris iusti si culmina quaeris,
Nullus ad excelsum poterit conscendere regnum, 185
Reddita ni penetret nascendi exordia rursus
Atque novam capiat divino munere vitam.“
Ille autem tantis stupefactus corda loquellis:
„Hoc, inquit, nostrae non est comprendere mentis.
Quis poterit coeptae revocare exordia vitae? 190
An rursus senior correptet in alvum
Ut novus in lucem veniat vitamque revolvat?“
Ille sub haec: „Liquido si quis de fonte renatus
Et flatu sancto rudibus consistere membris
Coeperit, aetheriam liber conscendet in aulam. 195
Terrenum corpus terreno corpore natum est,
Spiritus haut aliter similem generat sibi flatum.
Spiritus hic Deus est, cui parent omnia mundi.
Hic, ubi vult, quocumque volat vocemque per auras
Iactat, sed nescis, quae sint exordia vocis, 200
Quamque petant eius currentia flamina partem.
Quisque igitur iustae repetit primordia vitae,
Hunc similem sancti flatus revirescere certum est.“
Et Iudaeus ad haec: „Nil horum cernere possum.“
Talia tum Christus: „Solymorum magne magister, 205

182 tribuet C^1, trib$\overset{i}{u}$at *R*, $\overset{\text{tribuit}}{\text{ageret}}$ *M* ‖ 187 munere C^1R, numine *M* ‖ 191 An C^1R, Aut *M* ‖ 192 Ut C^1R, Et *M* | revolvat *M Mp* V^1, resolvat C^1, resumat *R div. scr. in* V^1 ‖ 203 revirescere *e coniectura Reuschii, cui assentitur Huemer, sed iam in* C^2 *legitur;* revivescere C^1, reviviscere *R*, reviscere *M* ‖ *post* 205 *add. est:* Israhelitarum sublimis gloria gentis C^1R, *aberat hic versus et atramento pallido in margine suppletus est M, deest* C^2*; versus glossa est hoc loco minus apta, nam I 207 paene isdem verbis Simeon Iesum puerum laudat*

Tunc etiam mentem vitae de lumine raptam
Demergis praeceps furvis, miserande, tenebris,
Nec potes obtunso comprendere talia sensu?
Ecce fides nulla est, tantum terrestria dixi!
Quid, si caelestes vires conscendere sermo 210
Coeperit et superas rerum comprendere formas?
Quis vestrum duram poterit mihi pandere mentem?
Accipite ergo, novis quae sit sententia rebus.
Sidereum nullus poterit conscendere caelum,
Ni solus, caeli qui missus venit ab aula, 215
Idem hominis natus, caeli qui in sede moratur.
Ut serpens olim regionibus in desertis
Moysei manibus summo sublatus honore est,
Sic hominis natum tolli in sublime necesse est,
Ut, quicumque fidem mentis penetralibus altis 220
Illius ad nomen statuit, sub turbine saecli
Proculcet pedibus letum et trans sidera surgens
Sublimis capiat donum inviolabile vitae.
Namque Deus mundum tanto dilexit amore,
Eius ut in terras descenderet unica proles 225
Credentes Domino vitae iunctura perenni.
Nec Deus hunc natum disquirere iure severo
Iudiciove truci terras expendere misit,
Mitia sed populis veniant ut munera vitae.
Namque ubi certa fides fuerit conplexa salutem, 230
Non erit ulla illic anceps agitatio iuris.
Ast ubi dona procul fuerint exclusa medellae,
Iam propria ipsorum mentem damnatio torquet;
Unica nam Domini fuit his incognita proles.
Adventum lucis miseri fugere superbi 235
Et magis amplexi caecas tenuere tenebras.
Sic quicumque malis mentem maculaverit actis,
In tenebras pavidus refugit, ne lumine claro
Sordida pollutae pateant contagia mentis.

218 Moseį *C*¹, Moysei *M*, Mosei *R* ‖ 221 nomen *C*¹*M*, numen ‖ 236 tenebras *C*¹*Mp*, latebras ‖ 238 In *C*¹, Ad

At quicumque piae tenuit vestigia vitae, 240
Ad medium properat lucemque nitescere gaudet,
Splendeat ut claris virtutis gloria factis.“
Inde Galilaeam repetit servator Iesus.
Praeteriens sed forte venit Samaritida Sichen.
Illic fundus erat, Iacob de nomine pollens, 245
Et puteus gelido demersus in abdita fonte.
Sederat hic rapido salvator anhelus in aestu,
Discipulique escas mercantes moenibus urbis
Passim dispersi solum liquere magistrum.
Moenibus egrediens Samaritis femina venit 250
Hauritura cavis putei penetralibus undas.
Olli Christus ait: „Laticis da, femina, potum“
Respondens mulier: „Mirum mihi praecipis, inquit,
Ut tibi Iudaeo mulier Samaritica potum
Dispernens veterum Samaritum iussa ministrem.“ 255
Tum servator ait: „Domini si munera nosses,
Et quis te sitiens putealia pocula poscat,
Tu potius peteres, vivam tibi traderet undam.“
Illa sub haec: „Puteus gremium sinuatur in altum,
Urceus est nullus nec sunt tibi vincula funis; 260
Unde igitur poteris undam mihi tradere vivam?
Num tu maior eris nostri virtute parentis?
Hunc Iacob etenim puteum cum prole bibebat,
Et proprios huc saepe greges ad pocula duxit.“
Olli respondit mundi regnator Iesus: 265
„Ex ista plene nullus satiabitur unda,
Nam rursus sitiet; sed nostri dona liquoris

243 Servator C^1 V^{1**} *Add*, Salvator ‖ 244 Sichen C^1, Sichae *MR* V^1, Sichem V^2 (sic^{h}aem) *Mat Ber* ‖ 245 Iacob de C^1, Iacobi *M*, Iacob cognomine *R* ‖ 247 salvator C^1 R^{**}, servator ‖ *post* 252 *additus est hic v.*: Illam deposcit potum sibi tradere Christus C^1, *ordine inverso v. 252/3 leguntur in* $V^{1.2}$, *v. 252 solus legitur in Rom, alter versus in ceteris omnibus quos cognovi, sed sine dubio ille genuinus est* ‖ 263 Hunc — puteum C^1 *R*, Hoc — puteo *M* ‖ 265 Ad haec servator talia dicta detulit *M solus* (*versus genuinus ad marginem adpictus est* ‖ 266 plene C^1 *R*, ad plenum *Mat*, plane *M* V^1

Ardorem excludent aeterna in saecla bibendi.
Dulcia provenient nostri cui pocula fontis,
Largior inde fluet vitalis gratia fluctus. 270
Sed desiderium nostrae si te capit undae,
Excitus veniat tecum mox urbe maritus."
Coniugio sese mulier negat esse revinctam.
Tunc sic prosequitur mentis perspector Iesus:
„Femina, veridicis loqueris de coniuge verbis. 275
Nam tu conubiis nexa es iam quinque virorum,
Nunc aliena super thalamorum vincula tollis."
Tum mulier: „Sanctum te certum est esse prophetam.
Sed nostri istius venerandum montis in arce
Praeceptum nobis quondam liquere parentes, 280
At vos in Solymis orandum dicitis oris"
Talia dicenti mox talia reddit Iesus:
„En aderit tempus, montis cum vertice vestri
Omnibus et Solymis aberit veneratio longe.
Sed nunc certa salus Iudaeis surget ab oris, 285
Et nunc instantis cursus iam temporis urget,
Cum veri sanctum genitorem errore remoto
Cultores iustis armati legibus orent.
Spiritus his ac plena fides erit et pater altus
Talia conquirit cultorum pectora terris." 290
Illa dehinc: „Scimus, quod Christus nuntius orbi
Adventu proprio vitalia saecula pandet."
Et tum peccantum largus miserator Iesus
Se lumen terris Christum venisse fatetur.
Et iam discipuli reduces stupuere magistrum, 295
Quod secreta illis potiretur femina verbis.
At properans urnam mulier pro fonte reliquit
Et populum totis eduxit moenibus urbis.
Omnia nam memorat, sibimet sermone prophetae

285 surget *C*¹*M*, surgit *R*, venit *V*¹*Mp* ‖ *post* 289 *legitur et div. scr. esse in margine significatum est:* Spiritus atque fides aderit simul et pater altus *C*¹, *hic versus solus pro v. 289 Mat Mp* ‖ 293 peccantis *C*¹ ‖ 294 Christus *C*¹ ‖ 296 illius *M** *R** *V*²* *Mp**, illis *M*** *R*** *V*¹, illi *C*¹ *Mp***

Gesserat ipsa prius quaecumque, ex ordine dicta. 300
Tum propere Christum fusae petiere catervae.
Discipuli interea rogitabant, sumeret escas.
Ille satis sibi pulchrorum superesse ciborum
Respondit. Sed tum mirantum discipulorum
Inter se occultis currebat sermo loquellis: 305
„Forte aliquis prior hic epulas dedit ante magistro,
Nostras ut merito satiatus respuat escas.“
Ille sed internae cernens molimina mentis:
„Hae mihi sunt epulae, pectus satiabitur istud,
Si faciam magni genitoris iussa per orbem. 310
Quattuor hinc menses laetae ad primordia messis
Frugiferae aestatis certe superesse putatis.
Erigite ergo oculos, albentes cernite campos,
Cunctaque maturam iam rura exposcere messem.
Nunc quicumque metet, pulchri mercede laboris 315
Vitalique dehinc gaudebit fruge redundans
Et sator accipiet messorum gaudia laetus.
Vos ego nunc misi gravidam succidere messem,
Quae non est vestro sulcis inserta labore.
Vos aliena bonae ditabunt munera frugis.“ 320
Talibus adloquiis comitum dum pectora complet,
Ecce Samaritum populi venere rogantes
Exorantque illic geminos inpendere soles.
Iamque fides multos plebis fundaverat alta;
Nec iam femineis tantum concredere verbis 325
Ipsos, sed coram virtus manifesta docebat,
Venisset saecli quod iam servator Iesus.
Iamque Galilaeam remeaverat in regionem,
Quondam ubi fontanas vino mutaverat undas.
Regius hic iuvenis, cui natum morbus anhelo 330
Ardore extremis vitae torrebat in oris,
Comperit ut Christum certo remeasse recursu,
Advolat et precibus subolis pro sorte profusis

323 inpendere *C*[1]*R* (*C*[1] imp.), expendere *M* ‖ 331 Ardore *C*[1]*R*, Ardoris *M*

Orabat, celeris deposcens dona salutis,
Ne prius ad letum natus traheretur acerbum. 335
Christus ad haec: „Signis nisi suadeat omnia virtus,
Non erit ulla fides; sed perge et sospite vita
Aedibus in vestris dulcem complectere natum.
His verbis fructum mox perceptura salutis
Pulchra fides animum laetanti in pectore firmat. 340
Iamque iter ingresso properantibus obvia servis
Nuntia fama venit pueroque in luminis oras
Limine de mortis subitam remeasse salutem.
Ille ubi cognovit, certum concurrere tempus
Sanantis Christi verbis, seseque domumque 345
Mancipat amplexus fidei venerabile donum.
Forte dies epulis multos sociaverat unis,
Publica conductis qui vectigalia lucris
Professi rapiunt alieno nomine praedam.
Hos cum discipulis simul accipiebat Iesus. 350
Ecce Pharisaei occulto reprehendere risu,
Quod legis doctor convivia talia iniret.
Ille sed inspiciens, quid pectora clausa tenerent:
„Non, inquit, medicis opus est, ubi fortia membra
Intemerata salus vegetat virtutis honore. 355
Aegris sed merito miserans adhibenda medella est.
Discite nunc saltem, iubeant quid verba prophetae:
Non ego sacra magis quam mitia pectora quaero.
Haut etenim iustos veni ad directa viantes,
Sed revocare malos peccantum a limite gressus.“ 360
Ecce sed e numero mirantum munera Christi
Unus Iohannis quaerebat discipulorum,
Cur ipsi legis ieiunia crebra tenerent
Nullaque sub Christo plebes ieiunia ferret.
Christus ad haec contra placido sic ore profatur: 365

347 unis C^1M (*div. scr.* una), unus *R Mat* ‖ 353 clausa ‘saeva‘ C^1, saeva ‖ 355 ‘viresque ministrat‘ uirtutis honore C^1, viresque ministrat *Mat Mp div. scr. in* V^2, virtutis honore ‖ 356 miseris C^1 *Mat*, miserans ‖ 360 limite C^1 *Mat Mp Ber*, limine *M*, limine

„Qui sponsi laetis comitantur vota choreis,
Non praesente illo ieiunia tristia portant.
Iamque dies aderit, cum sponsus turbine saecli
E medio comitum rapietur: tristibus illi
Spondebunt animos lacrimis horrore ciborum. 370
Quam stultum est, rudibus veteres subtexere pannos
Vestibus, ut turpis peius scissura patescat?
Aut utribus calidum tritis committere mustum,
Quis ruptis totum sequitur disperdere vinum?
Sed rudibus rectum est utribus spumantia musta 375
Condere: sic vinum conservant fortia vasa."
Talia tractanti percussus pectora luctu
Ecce sacerdotum princeps procumbit adorans
Et sibi defunctam — funus miserabile — natam
Implorat lacrimans, certamque venire salutem 380
Defunctis etiam poscebat munera Christi.
Haut mora, consurgens graditur servator Iesus.
Progressi mulier sequitur vestigia servans,
Quam languore gravi bis sex labentibus annis
Carpebat fluxus macerans sine fine cruoris 385
Viribus absumptis et toto corpore fessam.
Pectoris haec tacitam volvebat credula mentem
Arcano secumque fide iam certa tenebat,
Actutum fesso fugeret quod corpore tabes,
Extremam Christi posset si tangere vestem. 390
Haec ubi per populum summi pendentia pepli
Fila manu trepida tractavit, protinus ille
Et causas morbi et credentia pectora cernens
Concessit celerem tali cum voce salutem:

post 370: Languida concipient animis ieiunia flentes C^1, *in margine adscriptus M, ante 370 V^1 Mat, vers. spurius solus R* ‖ 372 ruptis *Mat* C^8, utrisque *M* (*in marg.* turpis) | peior *M R**, peius C^1 *R** div. scr. in M* | 'patescat'notetur' C^1 ‖ 377 percussus C^1 *Mat,* perculsus ‖ 385 macerans *O quamquam prima syll. producitur,* manans *Koenig,* lacerans *Arevalus;* C^1 *pergit sic:* Carpebat soluens morbos pallore virentě ꞅ Viribus absumptis et to corpore fessā ꞅ Viscerib; siccis fluxu sine fine cruoris ꞅ Pectoris *etc.*

„Accipe, quod meruit fidei constantia, munus.“ 395
Et mox restricto viguerunt sanguine venae.
Postquam perventum est, ubi funera virginis, ingens
Plangentis populi fremitus clangorque tubarum
Ultima supremae celebrabant munera pompae:
„Abscedant, inquit, tectis haec tristia vestris. 400
Namque puella iacet placido demersa sopore,
Defunctam retur flentum quam nescia plebes.“
Talia dicentem ridentum turba reliquit,
Quod morte abreptam dixit dormire puellam.
Sed Christus, leti victor vitaeque repertor, 405
Frigentis dextram dignatus prendere dextra
Surgere mox iussit miranda ad gaudia patris.
  Inde revertenti clamor se protinus offert
Caecorum pariter gressu labente duorum.
Ollis Christus ait: „Si credunt pectora vestra, 410
Num virtute mea se reddet lumen ademptum?“
Olli firmato se credere corde fatentur.
Tum Christus fatur: „Credentes cernite lucem
Nec cuiquam nostrum post haec edicite nomen.“
Dixit; sed propere per gaudia tanta videntum 415
Ardor inexpletus famam per cuncta serebat.
  Offerturque dehinc iuvenis, cui rapta sonorae
Daemonis incursu fuerat substantia vocis.
Ast ubi propulsus fugit de pectore daemon,
Confestim sanae redierunt munera linguae. 420
Talia mirantis populi stipante tumultu
Vallatur; cernens sed milia tanta virorum
Ingemit, ut ruris dominus, cui pascua laeta
Innumerae tondent pecudes rectoris egentes.
Tunc ad discipulos depromit talia dicta: 425
„Quam laetae segetes ruris per terga patescunt!
Sed rarus messor frugis superatur acervo.

399 munera *RM*, funera *C*[1] *V Mat Mp* ‖ 411 Num *C*[1] *Mat Mp V*[1. 2*] *T** (*V*[1] *T** *in v. 410* Quid *pro* Si), Nunc ‖ 415 ||||||||||| maior *C*[1] *V*[2] (propere *erasum est*), *V*[1] *Mat Mp* propere, maior

Iam superest dominum segetis deposcere tantae,
Ut sua rura velit numero complere colentum."

Haec fatus populo ex omni delecta seorsum 430
Fortia conglomerat bisseno pectora coetu.
Hos ubi delegit, praeceptis talibus implet:
„Devitate itiner, quod gentes perfidiosae
Et Samaritarum fraudis vestigia calcant.
Pergite, qua patrii pecoris custodia labat. 435
Pergentes vero similem mihi sumite mentem,
Ut vobis subigat virtutes daemonis atri
Sancta fides curamque piam languoribus aptet.
Hae vires nulla vobis mercede dabuntur
Et vos haut aliter gratuita inpendite dona. 440
Non auri argentive domet possessio mentem,
Nec vos nummorum subigat scelerata cupido.
Non geminas vestes nec plantis tegmina bina
Virtutis nudae cupiat servare minister.
Ingressi muros urbis perquirite semper, 445
Hospitio quorum par sit succedere iustis;
Ingressique dehinc pacem sub tecta vocate.
Si tranquilla domus fuerit, pax illa manebit,
Sin erit indignis habitantum moribus horrens,
Diffugiet vestrumque abitum pax vestra sequetur. 450
Excludet quicumque ferus vos limine tecti,
Auribus aut duris spernet vitalia verba,

post 431 *insertus est hic v.*: Bis sex consociat fidorum corda virorum C^1, *duo versus inverso ordine Mat V* ‖ 434 *ante* vestigia *erasum est* doctrina frequentat C^1 ‖ 435 labat *O* (*sed in* V^1 *fuit* balat, *quod in Hl exstat*) ‖ 442 *ante* subigat *erasum est:* rabies vanissima vincat C^1, *quae div. scr. in textum receptum est Mp* ‖ 443 Non C^1R, Nec ‖ 444 cupiat servare C^1 R^{**}, capiat servire MR^* (*sed hic* cupiat *vel* capiat *legi potest*), portare V^1Mp ‖ 450 habitum *O* ‖ *post* 452 *tres lineae erasae sunt, quarum e vestigiis suspicari licet, duos versus ibi fuisse, qui exstant in edit. Daventr. et Poelmanni et in cod. Mat.:* Sive (*Mat* Sin) aversa (*Mat* adversa) dei famulos succedere tectis Hospitiique focos (*Mat* Osp. fores, *sed in marg.* at focos) miscere gravata vetabit (*Mat* ingrata uitauit)

Excutite egressi domibus vestigia vestra,
Haereat iniustae ne vobis portio vitae.
Illos deterior Sodomorum poena manebit 455
Suppliciis, veniet mundo cum terminus omni.
Pergite nunc ut oves, durorum praeda luporum;
Sed vos arguto serpentum corde vigete,
Simplicitate tamen dulces superate columbas.
Nam saepe incumbet vobis iniuria praeceps 460
Conciliisque hominum statuentur corpora vestra.
Vos flagris vinclisque feris durisque tyrannis
Frendens urgebit pro me violentia saecli.
Cum vos prodiderint, verborum ponite curam,
Sponte fluens dabitur sermonis gratia vobis; 465
Spiritus in vobis pro vobis digna loquetur.
Prodet enim fratrem scelerata insania fratris,
Ad letumque dabunt genitorum corpora nati.
Vos odia urgebunt semper pro nomine nostro,
Sed finem fidei comitatur gloria vitae. 470
Profugite ex tectis, quae vos sectabitur, urbis;
Inde aliam, mox inde aliam conquirite sedem
Nam vobis urbes semper superesse necesse est,
Israhelitarum quae dent sub nomine plebem.
Discipulus numquam transcendit celsa magistri 475
Culmina, nec dominum temptet praecellere servus.
Disciplo satis est vires aequare magistri
Vel domini similem virtutem prendere servo.
Pectoribus vestris semper timor omnis aberret;
Nam nudata suis promuntur cuncta latebris. 480
In tenebris tacite vobis quaecumque iubentur,
Dicite praeclaro nitidi sub lumine solis.
Auribus et vestris dicam quaecumque susurrans,

454 iniuste C^1*R* | ||||||||| vitae C^1 (*eras. est* terrae, *quae div. scr. exstat in textu* V^1 *Mat Mp*) ‖ *post* 456 *insertum est v. 479 M, in marg. infer., cum v. 456 paginam concludat, a manu posteriore litteris cursivis et negligenter scriptis add.* C^1 ‖ 457 Pergitis en ut *MR* | saevorum V^1 ‖ 464 ‘linquite‘ |||||| (ponite) C^1, linquite V^1 ‖ 475 transcendat *MRV* ‖ 479 *deest M*

Excelso in populos spargantur culmine tecti.
Despicite illorum rabiem, qui corpora vestra 485
Prosternunt ferro: non est his ulla potestas
Vivacem leto pariter dimittere mentem.
Illum sed potius cordis secreta pavescant,
Corporis est animique simul cui cuncta potestas.
Passeribus pretium nummi vix portio parva 490
Proveniet; non est tamen unum credere dignum
Iniussu Domini laqueos incurrere nostros.
Quis dubitet sapiens, Domini sub pectore multis
Cedere pennatis hominem pro milibus unum?
Qui me confessus fuerit sub iudice terrae, 495
Hunc ego non aliter coram genitore fatebor;
Sic itidem coram genitore negabo negantem.
Non ego nunc pacem terris inmittere veni,
Sed gladium, patrio dirimat qui pectore natum
Et dulcem natam dirimat qui pectore matris. 500
Si quis amore meo genitorem pluris habebit,
Vel matri subolive meum postponet amorem,
Sentiet horribilem nostra de sede repulsam.
Contemnet quicumque animam pro nomine nostro,
Inveniet laeta florentem fruge salutis. 505
Qui vos suscipiet, me suscepisse benignis
Obsequiis, idem me pro genitore supremo
Suscepisse sibi gaudebit perpete vita."
Talia discipulis bis sex cum iussa dedisset,
Iustus Iohannes caeci de carceris umbris 510
Sectantum e numero delectos talia dicta
Ad Christum portare iubet verumque referre:
„Tune piis animis requies, quam regia caeli
Pollicita est terris, nostro sub tempore fulgens?
An aliam superest post haec sperare salutem?" 515
Talibus haec Christus dictis mandata remittit:
„Caecorum tenebrae mutantur lumine lucis

486 Prosternent *MR* ‖ 492 laqueos facile decidere laeto 'incurrere nostros' C^1 ‖ 496 Credere *M div. scr. in R*, Cedere C^1*R div. scr. in M* ‖ 505 salutem *R* ‖ 515 Anne *RM*

Debiliumque vigent firmato robore membra;
Lurida discutitur squamoso corpore lepra,
Aeriae vocis penetrat surdas sonus aures. 520
Redditur amissae leti post funera vitae
Ad corpus remeans animae iam libera virtus,
Pauperibusque suis non dedignata patescit
Fulgentis splendens adventus gloria nostri.
Ille beatus erit, quem non deceperit error.“ 525
Talia discipuli referunt mandata magistro.
Hoc super ad populum depromit talia Christus:
„Cur in deserto voluistis visere nuper
Stramen harundineum vento vibrante moveri?
Cur etiam molli vestitum veste videre? 530
In domibus regum molli cum veste tenentur.
Ille prophetarum solus transcendere vires
Iudicio veteris scripti promittitur olim.
Hunc etenim memorat venerandae lectio vocis:
En ego mitto meum stratas aptare ministrum 535
Ante tuos vultus; genuit nec femina quemquam,
Maior Iohannis nostri qui viribus esset.
Sed minor hoc caeli fiet sublimior aula.
Huius ab exortu vim caeli regia sentit,
Et caeli regnum violentia diripit atrox. 540
Lex omnis summam Baptistae ad tempora cepit
Atque prophetarum finis concluditur idem.
Si vultis volucris penetralia noscere saecli,
Corpus Iohannis felix habitabile sumpsit
Helias, quondam quem turbine missa corusco 545

521 amissa — vita *MR* ‖ 522 *solus legitur in MR Mp Mat* V^{2} *et multis aliis rec.; post eum sequitur hic versus:* Depositum repetens animae substantia corpus C^{1}; *duo versus inverso ordine* V^{1} *Mat* ‖ *post* 523 *et* 524 *hi versus singuli erasi sunt:* Omnibus et late non dedignata patescit *et* Lucifluis splendens aduentus gloria terris C^{1} ‖ 533 ‘olim‘ unus C^{1} ‖ 541 a tempore *R* V^{1} *Mat* ‖ *post* 543 C^{3} *Hl ponunt hunc versum:* Ipse est iohannis felix uenturus in aeuum; *in* V^{1} *hoc folium deerat (v. 543—591) et saec XII suppletum est, legitur versus spurius post 544; in Bod post 546; deest in cet. omnibus*

Flammipedum rapuit simulatio quadriiugorum.
Audiat haec dictis pandens vitalibus aures.
Nunc tibi confiteor, genitor, cui gloria servit
Fulgentis caeli et terrarum frugiferentum,
Celasti nunc quod sapientibus ista superbis 550
Parvulaque infantum vis haec comprendere corda.
Iam mihi regnantis sunt omnia tradita patris,
Nec quisquam Domini poterit cognoscere natum,
Ni solus genitor; genitorem mente videbit
Filius, aut idem pandet cui talia natus. 555
Huc omnes veniant, oneris quos sarcina vasti
Comprimit; his poterit virtus mea munere patris
Antiquas vires hilari reparare quiete.
Sumite forte iugum, levis est mea sarcina iustis,
Namque humili dulcem largitur corde salutem.“ 560
Haec ubi dicta dedit, messis per culta gravatae
Praeterit, et populus sectantum discipulorum
Spicarum gravidam carpebat in ordine frugem.
Ille dies veteri poscebat lege quietem,
Sabbata nam priscis repetebant otia iussis. 565
Ecce Pharisaei coram reprehendere Christum,
Quod sanctae legis calcarent iussa metentes
Discipuli. Legum sed tunc completor Iesus
Incipit his veteris scripti monumenta retexens:
„Legistis certe, in templo Davida canorum 570
Cum populo quondam panes sumpsisse sacratos
Et propriam comitumque famem sedasse; sed illos
Inlicitum cuiquam fuerat contingere panes,
Sumere quos solus poterat de lege sacerdos.
Eiusdem scriptum est iusto moderamine legis: 575
Sabbata profanent templo sine crimine vates.
Nec minor est istic vestrae glomeratio turbae

post 550 *insertus est hic v.:* Oculis haec quondam pravae sapientibus orsa $C^1 R$ (Haec oc. — paruę) V^2 (Occul. — parue) *Mat* (Populus — parbe) etc., *deest hic vers. et* 550 $M^* C^2$ (550 *suppletus est in marg. sup.* M^{**}) ‖ 576 dimovent *ante* profanent *eras.* C^1 ‖ 577 isti C^1

Quam templi virtus. Caperent si pectora vestra,
Quod non sacra Deus, sed malit mitia corda,
Non iam saepe viros damnasset factio sacros, 580
Expertes culpae. Sed nunc ego sabbata cuncta
Sponte mea dominans legis sub iure tenebo."
Tunc conventicula ipsorum post talia dicta
Ingreditur; mox hic iuvenem pro limine cernit,
Siccatum ex umero cui pondus inutile palmae 585
Pendebat. Sed tum dictis temptando dolosis,
Aegris an liceat per sabbata ferre medellam,
Quaerunt, calcatae ut legis vindicta maneret.
Christus ad haec: „Foveam si forte pecuscula vestra
Inciderint, certe transibitis otia legis 590
Et pecus abrupto tolletis vile profundo.
Quanto igitur nobis hominum curatio maior
Ad benefacta animos tollens accendere debet!
Ergo age tu, iuvenis, redivivam tendito dextram."
Cum dicto palmam sanus porrexit utramque. 595
His tum pro signis, quae vix veneratio posset
Mirantis digno populi sustollere cultu,
Conciliis trucibus conclamant decipiendum.
Talia perspiciens procerum molimina Christus,
Discedens variis hominum languoribus aptat 600
Concessam in populos patria virtute medellam.
Oblatusque ibidem, quem daemonis horrida virtus
Et lingua et visu truncatum vivere poenae
Et propriis escam cruciatibus esse volebat.
Hunc ubi curatum visuque et voce vigentem 605
Caeca Pharisaeae cognovit factio gentis,
Daemonis auxilio, qui princeps daemoniorum
Solus nequitiae vires dicione teneret,
Haec illum fecisse ferunt. Sed talia Christus

580 iam $C^{1.2}$, tam ‖ 594 redivivam tendito $C^1 A$ (prot.), sanam protendito ‖ 596 Istum *M* ‖ 599 perspiciens $C^1 V^1$, prospiciens ‖ 600 Discedit C^1, Decidens *M*, Discedens *R* ‖ 602 mox *pro* ibidem quem C^1 (*sed antea* se illi *eras.*), ibidem quem *MR Mat Met*, illi est quem V^1 *Mp* (*ras. ante* illi) ‖ 608 ditione C^1

Veridicis aperit convincens pectora verbis: 610
„Si gemina regnum distractum parte dehiscat
Et scissa adversum sese divulsio pugnet,
Disruptis propere labentur cuncta medullis.
Horridus et daemon si daemone pellitur atro,
Adversa sibimet scissus virtute repugnat. 615
Quis poterit praedam tectis auferre virorum,
Ni prius adgressor custodum brachia nodis
Vinciat, ut facilis veniat direptio praedae?
Quisque meis aberit discretus miles ab armis,
Hostis in adversa consistet fronte duelli. 620
Quisque meis gregibus cogendis liber aberrat,
Dissicet ille mei pecoris per devia pastus.
Sed quicumque hominum fuerit super omnibus error,
Dimitti poterit; tantum ne Spiritus umquam
Vocibus insana laceretur mente profusis. 625
Sive furens hominis nato convicia quisquam
Ingeret, haec etiam poterunt peccata remitti.
Spiritus at sanctus tantum cuicumque profana
Verborum rabie violabitur, inrevocatis
Suppliciis nunc et semper torrebitur ignis. 630
Quando veneniferi serpentis saeva propago
Sermonum dulci poterit mitescere fructu?
Nam bona thesauris promuntur dulcia iustis
Et mala letifero procedunt ore venena.
Verborum meritis veniet sub iudice poena, 635
Verborum meritis dabitur sub iudice vita.
Quae genitor faciet, sectabitur omnia natus,
Namque idem nato manifestat cuncta videnda
Et potiora dehinc tribuet miracula rerum.
Sicut enim' genitor demortua corpora reddet 640
Ad claram vitae lucem, sic omnia Natus,
Quae volet, ad superos surgentia corpora ducet,

612 diuulsio *V*[1]* *Hl*, *eras. ante* diuisio *C*[1] ‖ 618 et *M*, ut ‖ 619 *et* 620 *erasi sunt* *C*[1] ‖ 635 *et* 636 *cum* *C*[1] *RM* (635 *omissus erat et in marg. inf. suppletus est*) ‖ 642 lumen *C*[1] *V*[1] *P*[1] *Ber*, superos (lumen *mihi vetus glossa e versu praeced. ad* superos

Nec genitor quemquam vestri se iudice quaeret,
Sed dedit haec nato quaerendi iura per orbem,
Gloria quo maneat similis natoque patrique. 645
Namque repulsus erit vestro si natus honore,
Improbitate pari genitorem despicietis.
Sed cui nostra fidem sermonis gratia figit,
Mox me mittentis genitoris dona patescent
Aeternamque dabit praesens constantia vitam. 650
Iudiciumque illi non est, sed migrat ab atra
Morte procul lucisque vigens ad limina tendit.
  Adveniet tempus, cum mortûa corpora vocem
Accipient nostram et vitam cum voce tenebunt.
Nam sicut genitor vitam sibi possidet in se, 655
Sic tribuit nato vitam, et ius dicere iussit,
In terras hominis quoniam cum corpore venit.
Nec vobis mirum videatur, corpora cuncta
Vocis ad auditum propriis exsurgere bustis,
Iustorumque animas redivivo corpore necti, 660
Iudicioque gravi miseros exsurgere pravos.
Nec mihi iudicium tribuit mea sola potestas,
Arbitrio quoniam genitoris cuncta iubentur,
Qui me iustitiam terris disquirere iussit.
Namque ego si proprio testis pro nomine surgam, 665
Falsa loquar; aliusque itidem quia testis habetur
Pro nobis, semper mihi talia temnere fas est.
Nam veris operum signis manifestior omni
Luce nitet praesens nostris testatio factis.
Talia concedens genitor mihi testis adhaeret, 670
Qui me dimisit terris sua ponere iussa.
Huius enim vocem numquam comprendere quistis
Nec speciem propriam concessit visere vobis.
Nec sermo ipsius poterit per vestra sedere
Pectora, credendi quoniam substantia nulla est. 675

addita esse videtur) ‖ 643 quemquam C^1, quicquam ‖ 648 figet V^1*Ber*, figit ‖ 649 emittentis *M* ‖ 657 terras $C^{1.2}$*R*** V^1, —cum C^1, terris — de ‖ 662 voluntas V^1 *Ber* C^3 ‖ 667 semper C^1*M* *div. scr. in R*, recte (C^1 *addit* iam *post* mihi) ‖ 672 Cuius *M*

Quaeratur veterum scriptorum lectio vobis,
Perpetuam cunctis vitam quam ferre putatis.
Haec etiam nostrum testatur lectio donum.
Nec tamen audetis propius consistere nobis,
Ne verae vobis contingat gratia vitae. 680
Non mihi captatur terrenae gloria laudis.
Namque ego quod summi genitoris nomine veni,
Respuitur vobis, veniet sed decolor alter,
Nomine quem fultum proprio gens vestra sequetur.
Alternae in vobis captatur gloria famae, 685
Unius et solam fugitis disquirere laudem.
Nec vos arguerim coram genitore, sed illic
Accusator erit, quem spes modo vestra celebrat,
Moyses, quem fidei nullo servastis honore.
Eius enim scriptis vester si crederet error, 690
Crederet et nobis, Moysi quem scripta frequentant."
Talia tum contra scribarum verba sequuntur:
„Vocibus indubitata fides comitabitur istis,
Si virtus certis firmet miracula signis."
Ille dehinc: „Polluta malis generatio quaerit 695
Signa sibi; rebus stabunt sed signa futuris.
Namque propheta cavo quantum sub pectore ceti
Temporis absumpsit, terrae in penetralibus altis
Progenies hominis tantum demersa manebit.
Adveniet tempus, cum surget reddita vitae 700
Gens hominum propriis in fletum dedita gestis.
Haec istam digno damnabit crimine gentem,
Quod maris e fundo surgentis voce prophetae
Commonita in lacrimas Dominum proiecta reflexit.
Hic et Ionaeis monitis potiora iubentur, 705
Contemnitque feris animis gens impia lucem.
Et regina noti vitales surget in oras.
Illius ad specimen damnabitur effera plebes,
Finibus extremis Libyae quod venerit illa,

685 in *om. R* ‖ 689 servastis *C*[1] *Mat*, servatis ‖ 691 Moisi *C*[1], Moysei *M* ‖ 695 malis *C*[1] *V*, magis ‖ 708 specimen *C*[1] *Mat Ber Sg*, speciem

Ut Solomona pium, praeceptis dedita iustis, 710
Audiret; potior nunc est Solomone potestas
Et tamen obtunsae caecantur pectora plebis.
Expulsus si quando fugit de pectore daemon,
Quem turbat sanctus purgato corpore flatus,
Ille venenatis conlustrat passibus oras, 715
Qua nulla excurrit fontani gurgitis unda,
Nec requiem placidae sedis sibi repperit ardens.
Tunc repetit suetae sitiens habitacula mentis.
At si forte suis obnoxia corda venenis
Ornatuque levi ridentia limina cernit, 720
Adsociat septem similes glomerando furores
Vis inimica homini, penetratque in viscera serpens.
Sic genus hoc vero sensu cum degenerarit,
Vincula perpetuis deflebit subdita poenis."
Atque ea dum populis vitalia dicta frequentat, 725
Pro foribus mater cum fratribus adstitit illic
Et miscere foris sermonem comminus orat.
Talia tum matris mandatis dicta remittit:
„Hic mecum genetrix, mecum germana residunt
Corpora. Nam patria impletur cuicumque voluntas, 730
Ille meo proprium conectit sanguine corpus,
Et matris generisque mei sub nomine habetur."
Progreditur templo terrarum lumen Iesus
Et maris extrema terraeque resedit in ora,
Innumeraeque illuc plebis fluxere catervae. 735
Ille sed excelsam scandens, quae proxima, puppim
Litora complenti depromit talia plebi:
„Ecce sator proprio commendat semina ruri;
Illa cadunt diversa solo sortemque locorum
Pro virtute ferunt. Nam sicubi trita viarum 740
Sub pedibus solido densetur limite tellus,
Aeriis avibus dant nudam semina praedam.
Ast ubi pertenui velantur pulvere saxa,

710 Salomona *RM, id. 711* ‖ 714 purgat *M** | prolato *M**‖ 717 placitae *MR Mat V*[1] ‖ 722 hominiq; penetrat viscera *M* ‖ 723 mentis *M*, sensu | degener errat *R* ‖ 725 cum *M* ‖ 726 illi *RM*

Farra quidem viridem depromunt germinis ortum;
Sed quia nulla subest suci substantia glebis, 745
Inserto arescunt radicum fila calore,
Cunctaque mox apicum labuntur acumina leto.
Seminibusque aliis contingunt aspera rura;
Sentibus hic spinisque feris velocius exit
Roboris augmentum frugemque internecat angens. 750
Uberibus vero dantur quae semina glebis,
Illa ferunt pulchram segetem, cui laeta frequentat
Incrementa sui centeno copia fetu.
Audiat haec, aures mentis qui gestat apertas.“
Talia discipuli mirantes dicta requirunt, 755
Implicitis populo cur clauderet omnia verbis.
Ille sed amota credentum plebe profatur:
„Vobis, qui firmo robustam pectore mentem
Ad capienda Dei penetralia constabilistis,
Concessum est adytis penitus consistere regni; 760
Illis pro merito clauduntur lumina mentis.
Si quis habet dignus, capiet potiora redundans;
Qui vero expertes caelestis muneris errant,
Amittent etiam, proprium quodcumque retentant.
Idcirco obscuris coopertum ambagibus illum 765
Perstringit populum sermonis gratia nostri,
Ut dictum Esaiae merita de plebe recurrat:
En populi mentes velantur ad omnia crassis
Obicibus, sensu ne tangant munera vitae.
Auribus adsistunt clausis oculisque gravatis, 770
Ne conversa bono sanetur noxia plebes.
Quam vestrae nunc sunt aures oculique beati!
Nam multi veteres iusti sanctique prophetae,
Quae vobis clarent, orarunt cernere dona.
Accipite ergo animis, qui sit de semine sensus: 775

744 Terra — depromit *M* ‖ 745 suci C^1 T^*, sicci *Mat*, siccis *O* (V^1 duris); *cf. Prud. Sym. II 1027* praefertile germen Luxuriat suco mox deficiente sub aestu ‖ 749 his C^1, hic ‖ 757 Ille semota *M*, Ille sed ămota C^1, Ille sed admota *R* ‖ 765 coopertum C^1, cooperta ‖ 766 Praestringit $V^{1.2}$

Quisque meum verbum summas dimittit in aures,
Nec sensus recipit stabili praecepta vigore,
Eripit illius totum de pectore daemon.
Hic agro est similis duro, qui germina farris
Exponit rapidis avibus sine fruge rapinam. 780
Sunt alii, laeto qui pectore nostra receptant,
Sed brevis est illis perceptae gratia frugis.
Nam si dura premat mentem strictura coercens,
Continuo trepidi produnt sibi credita leto.
His saxosus ager simili levitate virescit. 785
At spinosus ager curarum mole gravatis
Respondet, pressant quos pondera divitiarum.
Semina sic nostri sermonis pressa gravantur,
Nec fructus sequitur spinarum horrore necatus.
Pinguia sic itidem paribus stant viribus arva 790
Illis, qui clarae capiunt praecepta salutis,
Quae penetrant animum sensu tractante tenaci
Centiplicemque ferunt virtutis robore frugem.“
Haec tum discipulis plebique haec insuper addit.
„Agricolae simile est regnum sublime tonantis. 795
Ille iacit proprio mandans bona semina ruri,
Sed post subripiens hominum insidiando sopori
Trux inimicus adit, loliumque inspergit amarum.
Ecce sed ad fructum culmis cum spiceus horror
Processit, lolio messis maculata redundat. 800
Tum domino famuli mirantes talia fantur:
Nonne bonum terrae semen per terga dedisti?
Unde igitur lolio turpi tua rura gravantur?
Sed iam, si iubeas, messem purgabimus omnem,
Triticeusque nitor selecta sorde resistet. 805
Tum dominus miti contra sermone profatur:
Hic dolus est, inimice, tuus, sed farra sinamus

779 duroq; germine farris C^1, duro qui germina calle *O* ‖ 784 farra $C^{1.3}$, loeto *in ras. M*, loeto *R* ‖ 785 de vita C^1 *pro* levitate, *quae lectio an vera sit dubium est* ‖ 791 clarae C^1 V^1 ‖ 792 tractante C^1 *Mat Mp A*, tractata ‖ 797 subripiens *O* ‖ 805 resistet C^1 V^2, nitebit *Mat* V^1, nitescet

Crescere cum lolio. Pleno nam tempore messis
Secretum lolium conexo fasce iubebo
Ignibus exuri; at nostro de semine messor 810
Horrea nostra dehinc purgata fruge replebit.
Haut aliter simile est, cordis si panditis aures,
Praeparvi grano regnum caeleste sinapi,
Quod proprio insinuans disponit cultor agello.
Seminibusque illud minus omnibus esse virentum 815
Creditur; at iusti mox incrementa viroris
Sumpserit, erecto transcendit vertice cunctas
Agrorum fruges, ramis ut plumea turba
Conludat possitque umbras habitare virentes.
Fermento par est munus caeleste salubri, 820
Quod magna condit mulier sub mole farinae.
Illa dehinc modico fermenti mixta calore
Conducto, unius coalescit corpore massae."
Talia tum populo perplexis condita verbis
Promebat, veteris quo possent dicta prophetae 825
Ordine saeclorum iussis concurrere rebus:
Os aperire meum dignabor, condita mundi
Convolvet ructans varii sermonis imago.
Inde domum repetit serus turbasque reliquit.

813 sinapi C^1 *R*, sinapis ‖ 829 victor $C^{1.3}$ *Bod*, serus ‖ *Subscriptiones*: EXPLT' INCPT. LIBER · TERTIVS C^1, LIBER SECVNDVS EXPLICIT INCIPIT TERTIVS *M*, EXPLICIT LIBER SECVNDVS : INCPT TERTIVS *R*

LIBER TERTIUS.

Fuderat in terras roseum iubar ignicomus sol.
Discipuli rogitant, lolii quid quaestio vellet
Et segetis; clarus quibus haec depromit Iesus:
Optima qui farris commendat semina glebis,
Filius est hominis; mundum sub nomine ruris 5
Accipite, atque homines puro pro semine iustos.
At lolium infelix cooperti daemonis arte
Sunt homines; inimicus erit, vis horrida, daemon;
Extremus mundi finis pro tempore messis.
Messores patrii venient per rura ministri, 10
Quos hominis natus proprii de corpore regni
Colligere erroris laqueos labemque iubebit
Collectosque simul rapidis exurere flammis.
Dentibus his stridor semper fletusque perennis,
Secretisque piis veniet lux aurea vitae, 15
Sedibus ut caeli vibrantur lumina solis.
Haec docuit patriamque redit servator in urbem.
Illic expediens populis — mirabile dictu —
Iustitiae leges vitaeque salubria iussa,
Virtutes patrias simul insinuando docebat. 20
Tunc livore gravi plebes commota suorum
Praesentisque simul doni miracula volvens
Et generis noti reputans ex ordine gentem,
Haec inter sese mussanti voce volutant:

Inscript. vide antea. ‖ 14 fletusque C^1, luctusque *MR* ‖ 17 servator $C^{1.2}$, salvator *MR* ‖ 22 doni C^1R, dñi ‖ 24 mussanti C^1V^1, musitanti | susurrant RV^1

„Nonne hic est fabri suboles, cui nomen Ioseph? 25
Non Maria est genetrix, non fratrum nota propago?
Unde igitur legis doctor tantaeque minister
Virtutis, cedit cui labes victa malorum?“
Nazara sic plebes; cui talia reddit Iesus:
„Temnuntur propriis miracula semper in oris 30
Et sine honore manent patria sub sede prophetae.“
Talibus indignans pressit sua munera Christus.
Interea ad regem volitabat fama superbum,
Quod mala cuncta illi virtus divina domaret.
Sed putat Herodes, leti quod lege remissus 35
Tanta ut Iohannes virtutis dona teneret.
Nam quondam cernens liventi pectore daemon,
Erroris labem puris quod solveret undis
Iustus Iohannes, damnis accensa malorum
Tunc petit Herodem pestis saevissima regem 40
Et facile iniusti penetrans habitacula cordis
Adcumulare feris subigit scelera impia gestis.
Arserat inlicito Herodes accensus amore
In thalamos fratris, casto quod iure vetabat
Doctus Iohannes. Feritas sed nescia recti 45
Subiecit leges pedibus fruiturque nefandis
Conubiis ipsumque super, qui prava vetabat,
Carceris inmersit tenebris vinclisque gravavit.
Sanguine nam iusti primo compressa timore
Abstinuit sitiens feritas, quia magna prophetam 50
Plebis Iohannem veneratio suscipiebat.
Natali sed forte die cum laeta tyrannus
Herodes celsis strueret convivia tectis,
Luxuriae quoniam coniuncta superbia gaudet,
In medio iuvenum reginae filia virgo, 55
Alternos laterum celerans sinuamine motus,
Compositas cantu iungit modulante choreas.

27 magister *RLAdd¹Ber* ‖ 28 laborum *V¹·²*, malorum ‖ 34 illi *C¹T*, illic ‖ 44 casto *C¹·³V¹*, sancto ‖ 47 qui *MT**, quia ‖ 48 inmersum *C¹*, inmersit ‖ 51 suspiciebat *MV¹* ‖ 53 mensis *C¹·³V¹*, *sed cf. Verg. Aen. I 638:* convivia tectis ‖ 57 iungit *C¹·²·³TBer*,

Ipse sed in primis mirata virginis arte
Attonitus stupuit; tum praemia cuncta patere
Iuratus spondet, quaecumque puella petisset. 60
Illa sed horrendae servans scelera impia matris
Urget, Iohannis caput a cervice revelli,
Et lance inferri praesentia munera poscens.
Praesentum Herodes procerum sub pondere tristis,
Iurandique memor iuris tamen imperat aegre, 65
Insontis caput inferri tradique puellae.
Illa — nefas — matris scelerata ad gaudia portat.
Corporis at lacerum flentes sine nomine truncum
Discipuli condunt terrae Christumque sequuntur.
  Ille ubi cognovit iusti miserabile letum, 70
Deserit insonti pollutam sanguine terram
Frondosaque latet secretae vallis in umbra.
Sed populi immensae virtutis dona sequuntur.
Ille ubi credentum turbas in valle remota
Convenisse videt, morborum tabe repulsa 75
Corpora subiecit miseratus multa medellae.
  Iamque sub extremo labentis lumine solis
Discipuli Christo suadent dimittere turbas,
Ut sibi quisque paret quaerens per compita victum.
Ille iubet cunctis ibidem convivia poni. 80
Discipuli ostendunt, nil amplius esse ciborum
Ni pisces geminos et farris fragmina quinque.
„Hoc, inquit, satis est.“ Tum mox discumbere plebem
Gramineisque toris iussit componere membra.
Suspiciensque dehinc caelum genitore precato 85
Ipse duos pisces et quinque ex ordine panes
Dividit et dapibus mensas oneravit opimis.
Iamque expleta iacet — dictu mirabile — plebes,
Reliquiasque dehinc mensis legere ministri
Bissenosque sinus cophinorum fragminis implent. 90
Cenantum numerus tum milia quinque virorum,
Praeterea populus matrum fuit et puerorum.

lusit *M R* ‖ 59 parare *R C*$^{2 \cdot 3}$ *Sg Ber* ‖ 63 poscens *C*^{1} *R V*, poscit ‖ 86 Ille *M* ‖ 91 Cena^{n}tum *R*

Discipulis tunc inde iubet conscendere navem
Et transire fretum, donec dimitteret omnes,
In sua quemque, viros. Tum montis celsa petivit 95
Secretusque dehinc genitoris nomen adorat.
Iamque soporata torpebant omnia nocte,
Cum puppis medio sulcabat in aequore fluctus
Iactata adverso surgentis flamine venti.
Ast ubi iam vigilum quarta statione premebat 100
Noctis iter rapidos attollens lucifer ortus,
Fluctibus in liquidis sicco vestigia gressu
Suspensus carpebat iter — mirabile visu —!
Iamque propinquabat puppi, sed nescia nautae
Attoniti tremulo vibrabant corda pavore 105
Clamoremque simul confusa mente dederunt.
Tum pavidis Christus loquitur: „Timor omnis abesto,
Credentumque regat vegetans constantia mentem.
En ego sum, vestrae doctorem noscite lucis."
Olli confidens respondet talia Petrus: 110
„Si tua nos vere dignatur visere virtus,
Me pariter permitte tuo super aequora iussu
Fluctibus in liquidis inmersos figere gressus."
Annuit his Dominus; navem mox linquere Petrus
Audet et innixus figit vestigia ponto. 115
Verum ubi tantarum mentem miracula rerum
Terrificant ventique minas crebrescere cernit,
Paulatim cedunt dubio liquefacta timore
Quae validum fidei gestabant aequora robur.
Iamque Simon medio submersus corpore clamat: 120
„Fluctibus horrendis pereuntem diripe, Christe!"
Dextera confestim protenditur obvia Petro,
Et dubitata fides verbis mulcetur amaris
Ascensaeque rati contraria flamina cedunt.
Praesentemque Dei subolem stupuere rogantes 125
Cuncti, navigio socios quos casus habebat.

106 confusa mente voce C^1, mente *solum A Bar,* voce ‖ 121 deripe *V* ‖ 123 amoris *corr. ex* amaris C^1, amoris *M*

Transierat tandem sulcans freta fervida puppis
Optatumque gravis comprenderat ancora portum.
Conveniunt populi rapido per litora cursu
Portantes aegros vestisque attingere fila 130
Extrema exoptant miroque hoc munere cuncti
Credentes referunt plenam per membra salutem.
Ecce Pharisaei scribaeque hinc inde dolosi
Captantes Christum promunt fallacia dicta:
„Cur tua discipulos patitur doctrina labare 135
Praeceptis veterum? manibus quos cura lavandis
Praeteriit, sumuntque simul cum sordibus escas."
Ille sub haec fatur: „Magis hoc est quaerere dignum,
Transgressi praecepta Dei quod proditis omnes.
Namque Deus mortem defixa lege minatur, 140
Si genitor cuiquam verbo laedatur amaro
Vel genetrix nati verbis pulsetur acerbis.
Inrita vos istaec facitis perversa docendo.
Quam manifesta vigent de vobis dicta prophetae:
Me populus summis labiis sublimat honore, 145
Sed diversa procul cordis secreta pererrant.
Accipite ergo omnes auresque advertite cordis:
Non inlata homini fuerint quaecumque, pudendis
Sordibus aspergent vitaeve animove sedebunt.
Erumpunt hominum sed quae penetralibus oris, 150
Internam misere maculabunt edita mentem."
Discipuli Christo memorant, quod verba loquentis
Occulto traherent scribarum pectora risu.
Ille dehinc: „Genitor plantarum semina noster
Quae non ipse sui consevit in aequore ruris, 155
Abiciet penitus radicibus eruta longe.
Caecum forte ducem caecus si nactus oberret,
Decidet in foveam pariter demersus uterque."

136 nam cura *MR* ‖ 137 Praeteriit sumuntque *A*, praeterit sum. *C*[1], Praeterit abs. *M V Ber*, Praeterit abs. *vel* ass. ‖ 142 verbis *C*[1], dictis ‖ 153 carpant *V*[1] *cum glossa* detrahant, captant *Mat* (*div. scr.* carpant) ‖ 157 Caecum — caecus *C*[1] *A Mat Ber*, Caecus — caecum

Tunc petit absolvi Petrus, quid quaestio vellet,
Ipse Pharisaeis quam mox scribisque dedisset. 160
Tum sator aeternae respondit talia vitae:
„Vos etiam duro discluditis omnia corde
Iussa nec admittit mentis dubitatio lucem.
Nam quaecumque hominum veniunt extrinsecus ori,
In ventrem cedunt animoque incognita currunt. 165
Quae vero interno concepta e pectore promunt
Ora hominum, mentem possunt aspergine labis
Polluere inmundoque hominem maculare piaclo.
Secreto cordis promuntur noxia vitae
Consilia et caedes et furta nefanda tororum 170
Et fraudes fallaxque hominum pro testibus error
Et rabidae caelum pulsans vaesania vocis.
Haec sunt, quae maculant hominem, quae sordibus implent.
Inlotis autem manibus non polluit umquam
Corporis arbitrio terrenum sumere victum.“ 175
Haec ubi dicta dedit, pulcherrima rura Syrorum
Sidonemque Tyrumque petit: cum femina fusis
Crinibus et precibus natam causata iacentem
Volvitur et tacitum non desinit anxia Christum
Orare, ut mentem vexatam daemone saevo 180
Redderet et miserae tandem resipire liceret.
Tunc etiam precibus sectantum discipulorum
Respondit, proprias genitoris malle bidentes
Cogere, quas vanus late disperserat error.
Crebrius instanti tum talia fatur Iesus: 185
„Natis quisque suis panem non detrahet umquam
Et canibus iaciet.“ Tum talia femina fatur:
„Micarum saltem canibus sua portio mensae
Decidit et nihilo dominorum cena gravatur.“
Tum Dominus loquitur: „Veniant tibi digna salutis 190
Praemia, quae fidei meruerunt robora tantae.“

172 rapidae *MRC*[3] *V*[1] | vaesania *C*[1.3] (*hic* ves.), insania ||
181 resipire *C*[1.3], resipere *Mat*, resipisse || 190 Venient *M Mat*

Talia salvator verbis caelestibus edit
Virginis et mentem discusso daemone virtus
Complexam implevit donis fecunda salutis.
Inde Galilaeas repedat servator in oras 195
Praecelsique procul montis consedit in arce.
Haut mora, conveniunt populi secumque trahebant
Pars captos oculis et crurum debile vulgus
Elinguesque alios morbique vocabula mille.
Omnibus ille tamen languores dempsit amaros, 200
Viribus et validis, venerando munere, donat.
Tum populi pariter miracula tanta frequentant
Aeternoque patri laudes gratesque celebrant.
Discipulos Christus cogens in vertice montis
Secrete adloquitur: „Plebis miseratio multa est, 205
Tertia nam terris remeant iam lumina solis,
Ex quo nulla sibi sumunt alimenta ciborum;
Ieiunam nolim tantam dimittere plebem,
Ne labor afficiat populos per longa viantes.“
Discipuli Christo ostendunt septem sibi panes 210
Esse et pisciculos alimenta ad proxima paucos.
Tum populum iussit terrae per terga cubare,
Quodque fuit totum propriis discerpere palmis;
Et cunctae curat mensatim dedere plebi.
Discipuli ponunt epulas populusque repletur 215
Ad satiem dapibus; relegunt mox fragmina panis
Et sportas referunt cumulato pondere septem.
Quattuor ex omni fuerant tum milia plebe
Nec numero quisquam matres puerosque notavit.
Inde Magedarum navi transcurrit in oras. 220
Ecce Pharisaei Sadducaeique dolosi
Poscere temptantes instant caelestia signa.
Sed Christus cernens fallacia pectora fatur:
„Convexum quotiens claudit nox humida caelum,
Si ruber astrifero procedit vesper olympo, 225

192 cael. edit V^1, medicamina donat *Mat*, et voce locutus *O, sed* C^1 *litteris cursivis anglosaxonicis in rasura scriptum* || 196 conscendit *M* || 205 Secrete *M R Mat* (-ae *M*), Secreto C^1

Dicitis: Adveniet ventura luce serenum.
Iamque sub exortu solis ubi tristia rubro
Nubila miscentur confusa luce colori,
Dicitis, agricolis nautisque venire fragosam
Ventorum rabiem tempestatumque furores. 230
Fallaces, nostis faciem discernere caeli,
Saeclorum vero nescitis tempora signis
Explorare suis? Sed vobis signa dabuntur,
Quae maris immenso quondam venere profundo,
Belua cum tenuit ventris sub carcere vatem.“ 235
Haec ait et propere puppis retinacula solvens
Trans freta contendit rapido comprendere cursu
Arva Philipporum sociisque haec talia fatur:
„Sollicite vobis vitentur noxia farra
Fermentumque ferox vestris avertite mensis. 240
Illa Pharisaei Sadducaeique dolosi
Admiscent escis falluntque in nomine panis.
Cur vobis tacitas volvit cunctatio mentes?
Proh! quam parva fides sensu torpente fatiscit!
Dicitis aversi, navi quod tollere panes 245
Non fuerit vobis vacuum farrisque cavendas
Insidias iubeam; meminisse et scire putabam,
Quod panes quinque plebis mihi milia quinque
Implerint dapibus cophinisque superflua tantis
Fragmenta ad cumulum fuerint collecta ciborum, 250
Quattuor et rursum cenantum milia panes
Quod facile implerint septem sportasque referri
Vidistis rursus completas reliquiarum.
Sed moneo istorum semper fermenta cavere.“
Discipuli tandem vitalia verba secuti 255
Doctrinam cernunt fermenti nomine dictam.
Inde ubi perventum liquidi per terga profundi
Clara, Philippaeo quae pollent nomine, rura,
Cogit concilium sectantum discipulorum

227 ubi C^1 V^1, si ‖ 244 patescit *M* ‖ 245 adversi V^1 ‖ 251 rursus *M* ‖ 254 caveri *M*

Et quaerit, quem se populorum fama putaret. 260
Respondent, multas plebis tunc esse loquellas:
Crebrius audisse et multos firmare, quod esset
Iustus Iohannes, populos qui flumine lavit.
Pars memorat volucris famae sibi cognita verba
Heliam venisse iterum, quem praepete curru 265
Turbine caelesti quondam simulata quadrigis
Astris inseruit rapidae vis fervida flammae.
Hieremiam dixere alii, pars esse prophetam."
Tunc Christus cunctis arridens pectore blando
Conquirit, quae sit sententia discipulorum. 270
Sed stabilis Petrus: „Tu Sancti filius, inquit,
Christus, magnifico terras qui lumine comples."
Tum Dominus forti respondit talia Petro:
„Petre beatus eris, nam talia pandere certe
Humanus sanguis vel terrae portio corpus 275
Haut umquam poterit. Genitoris munera sola
Possunt tam validum fidei concedere robur.
Tu nomen Petri digna virtute tueris.
Hac in mole mihi saxique in robore ponam
Semper mansuras aeternis moenibus aedes. 280
Infernis domus haec non exsuperabile portis
Claustrum perpetuo munitum robore habebit;
Caelestisque tibi claves committere regni
Est animus; terrisque tuo quae nexa relinques
Arbitrio, caelo pariter nodata manebunt; 285
Solverit et rursus tua quae sententia terris,
Haut aliter venient caeli sub sede soluta.
Sed vos discipuli Christum me dicere cunctis
Parcite, quo soli cognoscant talia digni.
Iam lux adveniet properis mihi cursibus instans, 290
Moenibus in Solymis rabies cum prona furore
Eximios vatum saturabit sanguine nostro.
Ast ubi lucifluum reddet sol tertius ortum,

265 currum *C*[1], curru *V*[2], cursu; *cf. Prud. Cath. VII 32* || 282 robure *M**, robur || 283 permittere *M R V*[1] *Mat* || 289 quod *R V*[2]

Consurget radiis pariter redimita salutis
Vita mihi cunctisque dabit sua munera terris.“ 295
Tum Petrus magno perculsus corda dolore:
„Absint, Christe, tuis, inquit, tam tristia sanctis
Monstra procul membris; nec fas est credere tantum,
Nec tibi tam durus poterit contingere casus.“
Christus ad haec: „Procul hinc, inquit, procul effuge, daemon. 300
Non divina tibi mentem prudentia tangit,
Sed terrena sapis mollique timore tremiscis.
Sed si quis vestrum vestigia nostra sequatur,
Abneget ipse sibi corpusque animamque recusans
Atque crucem propriam comitatibus addere nostris 305
Gaudeat, amissam redimet cui gloria vitam;
Nam servata perit terris possessio lucis.
Sed quid proficient saecli mortalia lucra,
Si damnum subeant lucis vitaeque perennis?
Vel quae digna queunt animae commercia poni? 310
Filius huc hominis veniet sub nomine patris,
Caelestesque illum fremitu comitante ministri
Stipabunt, reddetque hominum sua debita vitae.
Vera loquor: certos istic sub limine lucis
Inveniam, caeli fulgens cum regna capessam.“ 315
Haec ubi dicta dedit, passus bis terna dierum
Lumina converso terras transcurrere caelo,
Tum secum iubet abruptum conscendere montem
Petrum Zebedeique duos per devia natos.
Inde ubi perventum secreti montis in arcem, 320
Continuo Christus faciem fulgore corusco
Mutatur, vestisque nivis candore nitescit.
Respiciunt comites mediumque adsistere sanctis
Heliae Moysique vident. Tum talia Petrus:
„Respice, num nobis potius discedere longe, 325
An istic tantae spectacula cernere molis

296 percussus *R*M* ‖ 301 Nihil *M* ‖ 302 tremescis *RM* | 309 vitae lucisque *M* ‖ 322 vestemque *C*[1] *Mat* ‖ 324 Moysique *M*, Moisique *C*[1]

Conveniat; trino tamen hic tentoria vobis,
Si iubeas, frondis faciam diversa paratu,
Singula sub noctem quae vos aulaea receptent.“
Talia dum loquitur, caelo praefulgida nubes 330
Circumiecta oculis vestibat lumine montem,
Et vox e medio lucis manifesta cucurrit:
„Unicus hic meus est natus, mea sola voluntas;
Huius iustitiam iusto comprendite corde.“
Discipuli pavido presserunt corpore terram, 335
Nec prius e prono vultus sustollere casu
Audebant, sancto Christi nisi dextera tactu
Demulcens blandis firmasset pectora verbis:
„Surgite et abiectum fortes calcate timorem
Nec cuiquam praesens pandatur visio verbis, 340
Ni prius huc hominis suboles speciosa reportet
In lucem referens mortis de sede tropaea.“
Consurgunt solumque vident et voce requirunt,
Cur scriptis veterum scribarum factio certet,
Heliam primum caeli de sede reverti 345
In terras Christique dehinc consurgere lucem.
Christus ad haec: „Veniet certo sub tempore iussus
Helias reddens mox omnia debita saeclo.
Sed si quis credit, iam venerat ante renascens,
Ignotum veluti rabies quem caeca furoris 350
Demersit leto; mox saevior altera caedes
En hominis nato trucibus laniatibus instat.“
Haec ait et populum repetit montemque relinquit.
Ecce sed inflexis genibus fletuque solutus
Vir senior precibus Christum veneratus adorat: 355

327 trino *C*[1] *Mat V*[1]*A T** ‖ 331 vesti||||bat *MR* ‖ 333 sola *C*[1]*M*, summa ‖ 339 *et* 340 *suo loco desunt et in marg. inferiore suppleti sunt, pro quibus legitur:* Horomatis huiusce expertes facite cunctos *M*; *idem post 340 leg. R H* (Horomatisque huius), *post 339 Mp V*[1]*P A L* (*sine* ce) *B C*[3], *post 342 Add*[1], *deest C*[1] *Mat V*[2] *T* Sg**; *vers. spurius a Beda, Retract. in Act. Ap. IX 11 et 12 tamquam genuinus Iuvenci allegatur sic:* Horomatis huius expertes reddite cunctos *et sic legitur in codicibus Iuvenci Hl Add*[1] ‖ 347 iussus *C*[1], iustus

„Davidis suboles, hominum lumenque salusque,
Te precor, horribilem nati de corpore morbum
Proturbes, reddasque seni solatia vitae.
Nam cursus lunae natum mihi daemonis arte
Torquet et in liquidas deiectum proicit undas, 360
Aut miserum medio proiectum volvit in igni.
Nam tua discipuli sectantes iussa frequenter
Conisi nulla in solidum mihi dona dederunt."
Tum Christus magno commotus corda dolore:
„O gens nullius fidei, gens effera semper, 365
En etiam patiar, vobiscum me fore terris?"
Sic ait et puerum mandat perferre parenti
Ante suos vultus. Tum vocis pondere multo
Incubuit mentisque simul convulsa venena
Daemonis horrendi purgato corde fugavit. 370
Discipuli rogitant, cur non successerit illis
Eiusdem pueri totiens temptata medella.
Respondit Dominus: „Labat quia pectore vestro
Instabilis fidei nutans per lubrica gressus.
Nam si certa foret credendi portio vobis, 375
Instar quae minimi posset praestare sinapi,
Istius hinc montis possetis vellere verbo
Inque alias sedes cunctam transvolvere molem.
Nam genus hoc morbi precibus sine fine fidesque
Multaque robusti ieiunia pectoris arcent." 380
Inde Capharnaum gradiens pervenit ad oras.
Convenere Petrum, quibus instat cura tributi,
Solvere poscentes solitum pro nomine Christi.
Ille sed ad Petrum conversus talia fatur:
„Dic, inquit, reges quorum dependere natos 385
Externos propriosne sibi iussere tributa?"
Respondit Petrus: „Alienos solvere certum est."
„Cernis, ait Christus, natum non solvere regis;
Sed ne quem laedam, praeceptum suscipe nostrum:
En maris undisoni rupes quae prodit in altum 390

376 sinapi *A*, sinapis ‖ 379 fideque C^1 *MR*, fidesque V^1 *T*** ‖ 381 pervenerat oras *RC*^{3} *V* ‖ 390 in aequor *M, div. scr. in R*

Scandatur tibi summa, Simon, hamusque profundo
Stamine setarum conexus praecipitetur.
Haeserit et curvo qui primus acumine piscis,
Huius pandantur scissi penetralia ventris;
Illic inventum duplex dissolve tributum.“ 395
Discipuli post inde rogant, quis maximus alto
In caeli regno meritis pro qualibus esset.
Tum Christus medio puerum consistere coetu
Praecipit et placido doctor sermone profatur:
„Quisque cupit celsam caeli conscendere sedem, 400
Istius en pueri similem se moribus aptet.
Erroris laqueos saeclis increscere certum est,
Sed tamen infelix, per quem generabitur error.
Qui vero e parvis istis deceperit ullum,
Si sapiat, nectat saxo sua colla molari 405
Praecipitemque maris sese iaculetur in undas.
Nec quisquam fastu parvos contempserit istos.
Horum custodes caelesti in sede tuentur
Altithroni vultum genitoris sidera supra.
Sed si quis pastor, cui pascua credita tondent 410
Centum balantes, unam cum forte seorsum
Nescius error habet, quaesitor deserit omnes
Unius et totis lustrat vestigia silvis,
Illam si magno possit reperire labore,
Laetitia inventae maior tum nascitur agnae, 415
Quam pro cunctarum numero, quod nulla resedit.
Ex istis parvis genitor sic perdere quemquam
Non patitur gaudetque suis increscere regnis.“
„Si fratrem proprium delicto commaculatum
Cernis, secreto mox dictis corripe solus. 420
Si tua verborum patiens moderamina laudat,

inter 394 *et* 395 *inserta sunt haec:* Imventumquedragmum illius iliis apertis Prome et te illum prębe poscentibus nummum *M* (*in marg.* C^2 *T*); *priora etiam in* C^3 *Bod* ‖ 400 *et* 401 *transmutati M* ‖ 401 En huius — se fingere certet V^1 *Mat* ‖ 416 recedit C^3 *Bod Met* ‖ 419 proprio *M*** *R* ‖ 420 secretom *corr. in* secretum C^1, secretim V^1 *Mat*, secretis *B* C^3

Labentis mentem frater lucrabere fratris.
Sin tua solius contemnit verba relinquens,
Tunc alius pariter monitor pia iussa frequentet.
Sed si discutiet doctorum frena duorum, 425
Tunc ad concilium referantur crimina plenum,
Ut populi saltem sanetur pondere victus.
Sin et multorum contempserit efferus ora,
Sit tibi diversae multatus nomine gentis.
Namque in concilium semper praesentia nostra 430
Adveniet mediumque duum me stare necesse est,
Sive trium fuerit coetus sub nomine nostro."
Tum Petrus quaerit, quot fratri errata remittat,
Vel septem lapsus hominum si ferre liceret.
Christus prosequitur: „Non septem crimina tantum, 435
Sed decuplata super donentur vulnera fratri."
„Nam caeli regnum domini praedivitis aulae
Consimile est, nummi rationem qui sibi poni
Iusserit et servum debentem multa talenta
Praecipit abreptum cum coniuge progenieque 440
Atque opibus cunctis venali nomine sisti.
Tum servus dominum prostrato corpore adorat
Et spondet, spatii sibi si foret ulla facultas,
Omnem nummorum domino dissolvere summam.
Commovit dominum famuli miseratio flentis 445
Cunctaque trans meritum concessit debita servo.
Ille sed egrediens conservum limine in ipso
Nactus constringit; tum debita fortior urget
Persolvi precibusque locum truculentus abegit,
Carceris et mersum tenebris poenisque premebat. 450
Quae postquam dominus famulorum noscere verbis
Incipit, adducto ingessit iustissima servo
Dicta dolens iramque movet iussisque severis
In tormenta ferum detrusit cuncta revolvens
Debita, dum dignis lueret per vincula poenis. 455
Sic vobis faciet genitor, qui culmina caeli

423 reluctans *M in ras. T* ‖ 429 dīvisae *MV*[1] *MpAL* ‖ 434 si forte *C*[1]

Possidet, inmites saevo si pectore fratrum
Peccata orantum dure punire voletis."
Talia dicta dedit; Galilaeaeque arva reliquit
Iudaeamque petit, qua pinguia rura silenter 460
Agmine Iordanes viridis perrumpit amoeno.
Nec minus in stratis aegros donare salute,
Sublimisque patris concedere munera praestat.
Ecce Pharisaei temptantes quaerere pergunt,
Coniugis an liceat reiectum scindere vinclum, 465
Quicquid erit, laesi tangit quod corda mariti.
Haec ubi percepit, depromit talia Christus:
„Principio Deus in terris par dispare sexu
Constituit iussitque uno de corpore necti
Amborumque animas iunctis inolescere membris. 470
Quod Deus ergo iubet proprio concrescere verbo,
Inlicitum est hominum foedo secernere luxu.
Moyses praecepit, quod pectora dura videret,
Scribere discidium, quo saxea corda revinci
Per proprios apices possent sub iudice flamma. 475
Nam temere exsolvet casti qui iura cubilis
Alteraque illius thalamis sociabitur uxor,
Crimen adulterii populo sub teste subibit."
Discipuli referunt: „Urget lex ista virorum
Servitiique premit non aequo pondere partem, 480
Ut melius fuerit thalamis caruisse perosis."
Respondit Dominus: „Non omnes pondere tanto
Subicient umeros, lectae sunt talia dona
Virtutis. Trino truncantur corpora more,
Quae nulla gaudent genitali lege tororum. 485
Namque alios tales progigni in luminis oras
Comperimus; plerosque hominum vis ferrea sexu
Exuit; atque alios ipsos sibi demere constat
Pro caeli regnis pronum de pectore amorem.

459 Galileęque *MRBT Add*$^{1.2}$, Galilęaque *C*^{1}, Galileaque | arva, rura *AL* || 462 pratis *M* | aegris — salutem *RV*^{1}*A* || 463 perstat *M* || 470 animos *M* || 475 flammae *RV*, flamma || 488 Exsuit *C*^{1}

Quisque capax fuerit, celsa virtute capessat, 490
Quod paucis lectisque Deus vult pandere munus.“
Haec ait et pueros, quos gaudens cura parentum
Cum precibus laetis certatim hinc inde ferebat,
Suscipit et plebem sectantum, quod prohiberet,
Increpat ac tales adfirmat regna mereri 495
Aulae caelestis. Sanctas his ordine palmas
Inponit redditque ulnis portare parentum.
Ecce sed e populo iuvenis, cui rura domusque
Et gaza exstabat, rerum possessio fulgens,
Accedit Christumque palam submissus adorat: 500
„O bone praeceptor, dic nunc, quae facta sequamur,
Ut mihi perpetuam liceat comprendere vitam?“
His auctor vitae tum talia reddit Iesus:
„Nunc demum quaeris, veteri quae lege tenentur?
Non hominis perimes vitam, non furta tororum 505
Invades, quaestumve alienis noxia rebus
Mens aut dextra leget, non testis falsa loqueris.
Sit genitor genetrixque tuo sublimis honore,
Proximus et puro pro te tibi cedat amore.“
Ille dehinc: „Istaec semper mihi perpete cura 510
Observata reor, sed ne quid forte relictum
Desit, praesenti liceat me voce moneri.“
Tum Christus fatur: „Nunc si perfecta requiris
Prendere praecelsis meritis fastigia vitae,
Omnia, quae proprio retines solus dominatu, 515
Distrahe et ad miseros confer securus egentes.
Tum thesaurus erit caeli tibi conditus arce
Virtutisque tenax vestigia nostra sequeris.“
Haec adolescentis veniunt ubi dicta per aures,
Deiecit vultum tristisque in tecta refugit. 520

493 lęti — ferebant C^1, ferebant *etiam Mat* $V^1 A C^{3*}$ ‖ 497 humeris *V Mat* ‖ 499 gazaestabat C^1, gazae stabat *Met Add*$^{1.2}$, gazis stabat *Mat*, gazi stabat T^* (gazę T^{**}), gaza distabat *M R Mp* A* V^2 (*Beda in Keilii Gramm. latt. VII p. 233*), gazę adstabat $V^1 B^*$, *Huemer l. c.* gaza astabat ‖ 509 frater $C^{1.3}$ *Mat*, puro ‖ 510 cuncta istaec V^{1*2*} (istęc)

Tum sic discipulis vitae spes unica fatur:
„Difficile est terris adfixos divite gaza
Avelli caelique leves in regna venire.
Nam citius tenuis per acus transire foramen
Deformis poterunt immania membra cameli, 525
Quam queat ut dives caelestia regna videre.“
Talibus attoniti comites stupidique silebant,
Volventes quae tanta foret sub pectore virtus
Humano, talem possit quae prendere vitam.
Respicit aeternae iustorum gloria vitae 530
Atque ait: „Haec homini forsan videantur acerba,
Sed Deus electis facilem praepandit in aethra
Possibilemque viam, virtus quam celsa capessat.“
Tum Petrus fidei munitus moenibus infit:
„Omnia nostrorum proiecta reliquimus olim, 535
Et tua iussa sequi nobis spes unica restat.
Quid nostris animis superest? Dic, Christe, precamur.“
Talibus ad Petrum verbis respondit Iesus:
„Vos quicumque meum mentis penetralibus altis
Credentes servatis iter, cum sederit alte 540
Progenies hominis, celso quem cinget honore
Maiestas, bis sex illic pulcherrima virtus
Constituet vobis sublimi in vertice sedes,
Iudiciumque hominum pariter tractare licebit.
Hic quicumque sui linquet generisque domusque 545
Gazas adfectusque omnes pro nomine nostro,
Centiplicata dehinc capiet vitamque perennem.
Primorum meritum postremi transgredientur,
Ultima praeteriti capient vix praemia primi.“
„Sedulus ut ruris dominus, cui dulcia fundum 550
Pinguibus in campis late vineta coronant;
Hic ubi progressus primo cum lumine solis,
Conduxit iuvenum fortissima robora pactus
Unius in lucis certa mercede laborem,
Et sua tum iussit cultu vineta polire. 555

554 laborum *MRAL*

Ipse sed egrediens, ubi tertia venerat hora,
Invenit ecce alios operique adcrescere iussit,
Pro meritis operum promittens praemia digna;
Illi non aliter laeti praecepta sequuntur.
Ast ubi sexta dehinc lucis transfluxerat hora, 560
Haut secus hinc alios iuvenes conducere pergit.
Horaque nona dehinc ubi solis cursibus acta est,
Tunc alios pariter conductos iussit adire.
Ultima labentis restabat portio lucis:
Egressus cernit iuvenes causasque requirit, 565
Cur pigris manibus torperent otia lenta.
Aiunt, conductoris quod praecepta fuissent
Nulla sibi. Dominus mox hos insistere ruri
Tunc etiam iussit. Sed vespere protinus orto
Praecipit, ut cuncti caperent mercedis honorem 570
Aequalique omnes portarent praemia nummo.
Tunc manus illa virum, prima quae luce laborem
Sustulerat factisque diem toleraverat aequum,
Indignans secum tali cum murmure fatur:
Iniustum est, istis similem nos quaerere nummum, 575
Ultima quos operis sero coniunxerat hora.
Tum dominus ruris sedato pectore fatur:
Inlibata tibi mercedis portio salvae
Redditur et pacti servantur iura fidelis.
Istis de nostro liceat concedere tantum, 580
Extima quos operis glomeravit portio ruri.
Nam multos homines dignatio sancta vocavit,
E quis perminimam dignum est secernere partem."
Haec ait et Solymos repetit comitesque seorsum
Adloquitur solisque iterum regionibus infit: 585
„Ingredimur gnari truculentaque moenia adimus.
Filius hic hominis prodetur ad ultima mortis,
Scribarum procerumque ferens ludibria membris,
Adfixusque cruci post tertia lumina surget."

575 ut nos *M* ‖ 576 coniuncxerat *C*[1] ‖ 581 Ultima *MRL* *C*[3] ‖ 585 solisque *C*[1]*MT**, solitisque *RMatV*[1]*L*, solimisque | iteris *MV*[1]*ALT***BMp*

Hic tum Zebedei coniunx submissa rogabat, 590
Ut Christo medio caeli sublimis in arce
Felices nati dextra laevaque sederent.
Tum quaerit Christus, calicem si sumere possent,
Quem sibi praeceptis instaret sumere patris.
Respondent se posse simul. Tum talia Christus: 595
„Vos nostrum calicem fas est potare, sed altis
Sedibus aequali mecum considere honore
Non hoc nostra dabit cuiquam pro munere virtus.
Haec certis genitor sublimia dona reservat."
Exin discipulos dictis pro talibus omnes 600
Commotos tali sermonis mulcet honore:
„Gentibus infidis celsa dicione potestas
Inponit quoscumque super dominantur eorum
Exercentque trucem subiectis urbibus iram.
Vos inter longe tranquillior aequora vitae 605
Concordi sternit mitis moderatio pace
Magnus et obsequiis crescit super alta minister.
Nec primus quisquam, nisi cunctis serviat, unus
Esse potest. Hominis natus sic vestra minister
Obsequio solus proprio pia munera gestat, 610
Et multos redimens pretioso sanguine servat.
At vos ex minimis opibus transcendere vultis
Et sic e summis lapsi comprenditis imos."
„Si vos quisque vocat cenae convivia ponens,
Cornibus in summis devitet ponere membra 615
Quisque sapit. Veniet forsan si nobilis alter,
Turpiter eximio cogetur cedere cornu,
Quem tumor inflati cordis per summa locarat.
Sin contentus erit mediocria prendere cenae,

602 dicione *C*[1] *R* | 605 Vos hic sed longe *V*[1] *Mp A B* ‖ 611 *ante hunc versum alius legitur sic:* Pro multisque animam pretioso sanguine ponit *C*[1] *R Mat Met C*[3] *V*[1**2] *B*, *qui solus exstat in M A B L T C*[2] *Add*[1.2] *Sg Mp Med*, *in V*[1] *solo a manu I sic scriptum erat ut supra reposui*, *sed* salvat *pro* servat *et in H versus quem spurium esse puto plane omissus est; Mat:* Et multos redimet gloriosa morte coronat

Inferiorque dehinc si mox conviva subibit, 620
Ad potiora pudens transibit strata tororum.“
Proxima tum Solymis conscendit culmina montis,
Ordinibus lucent quae glaucicomantis olivae.
Hinc lectis iussit sectantum discipulorum,
Obvia castelli monstrans habitacula, Christus 625
Inde asinam pariter fetu comitante repertam
Ducere; vel si quis causam disquirere vellet,
Cur sua tam subito quoquam iumenta trahantur,
Dicere tunc, operam Dominum sibi sumere velle.
Discipuli celeri complent praecepta paratu. 630
Adducunt mollique super velamine vestis
Insternunt pullum placidum praebentque sedendum.
Hinc veteris quondam fluxit vox nuntia vatis:
„Ecce venit placidus tibi rex, quem terga sedentem
Praemitis gestant asinae pullique sequentis.“ 635
Tunc populi stratas praetexunt vestibus omnes,
Quaque iter est Christo, subnexa fronde coronant.
Proxima tunc alii spoliant palmeta virore
Conclamantque omnes: „Davidis origine creto
Osanna excelsis sit gloria laeta trophaeis!“ 640
Sic adeo ingreditur Solymorum moenia Christus.
Ingresso occurrit primo sub limine templi
Cruribus atque oculis certatim debile vulgus.
Quos ubi tam subito gressu visuque vigentes
Cuncta sacerdotum cognovit factio mirans 645
Et pueros templi complentes tecta clamore:
Osanna egregia Davidis stirpe creato,
Ipsum percontant cuncti, quae causa clamoris
Inpubem tantum tollat per gaudia plebem.
Christus ad haec: „Legis sanctae vos scripta tenere 650

621 audax *T**Add*$^{1.2}$, audens *Sg* | accedet *MC*^{2} *Met* ‖ 644 vegentes *M* ‖ 646 canore *H, ceteri quos cognovi codices optimi et deteriores:* clamore; *hanc vocem retineo et statuendum est Iuv. primam huius vocis syllabam interdum corripuisse; cf. Arevalum ad v. 648, ubi itidem* clamoris *retinendum, quamquam* timoris *in MAT*C*^{3}****, tumoris *in C*^{2}, canoris *in Hl legitur* ‖ 649 tantam *AT*** ‖ 650 s͞c͞a͞e *C*^{1} *V*^{1} *A Mp B T** C*^{3}, inquit

Creditur, infantum quae dicit ab ore venire
Lactentum et linguis iusti consurgere laudem."
Haec ait ingratam linquens cum civibus urbem
Bethaniamque petit, rediensque in margine cernit
Stratae tendentem diffusa umbracula ficum. 655
Illic forte cibi pertemptans corda voluntas
Arboris attrectat ramos, sed nulla facultas
Pomorum sterili frondis concreverat umbrae.
Olli Christus ait: „Non sit tibi fructibus umquam
Copia promendis." Tum protinus aruit arbor. 660
Discipuli celerem mirantur in arbore mortem.
Sed Christus stupidis adsistens talia fatur:
„Nunc lignum istius nostro stupuistis honore
Desisse ad vires terrenos ducere sucos.
Sed veris verbis iterumque iterumque monebo: 665
Namque fides si certa animi consistet in arce
Nec dubiis nutans vitiis tremebunda iacebit,
Arboris istius vobis substantia cedet.
Nec tantum istius, sed montis celsa revelli
Credentum verbo poterunt undisque profundi 670
Cum silvis pariter saxisque ferisque recondi.
Et quaecumque fides robusto pectore poscet,
Credentum semper digna virtute tenebit."
Haec ubi dicta dedit, templi se moenibus infert.
Confestim proceres populi miracula rerum 675
Collecti inquirunt, virtus quae tanta dedisset.
Ollis Christus ait: „Quaerentibus omnia vobis
Dicere iam facile est, si nobis vestra vicissim
Percontata prius paucis sententia solvat.
Nuper Iohannes, puro qui gurgite lavit 680
Sordentes populi maculas, divina potestas
An hominis potius vobis fallacia visa est?"
Haec ait ancipiti verborum pondere claudens
Captantum procerum mentem; nam magna prophetam

651 Creditis *R* V^1 ‖ 652 Lactantum *M R*** ‖ 660 arbor C^1 *A H l Sg* ‖ 663 ligni *codd.*, lignum *Reusch.* ‖ 665 iterum iterumque *M A* V^1 *L* C^{3*} *Sg* ‖ 679 Percontata C^1 *Mat R* B***

Plebis Iohannem veneratio suscipiebat, 685
Nec poterant eius fallacem dicere vitam.
Rursum sublimem dixissent esse prophetam,
Occidisse illum traheret confessio culpam.
Se nescire tamen respondit factio fallax.
Tum Christus: „Non est iniustum claudere vocem, 690
Cum mihi claudantur procerum responsa superba.“
„Nam geminae prolis genitor maioris in aures
Talia dicta dedit: Vitis mihi portio maior
Semiputata iacet. Sed perge et robore forti
Nunc scrobibus nunc falce premens vineta retunde. 695
Tum iuvenis sese tam sordida vincla laboris
Nolle pati memorat. Post omnia iussa parentis
Exsequitur damnansque sibi responsa coercet.
Post alium natum simili sermone iubebat
Ad vineta sui dependere iussa laboris. 700
Annuit his iuvenis nec dictis facta repensat.
Dicite, quis potius genitoris iussa sequatur?“
Olli conlaudant responsum posterioris.
Prosequitur Christus: „Nunc vera advertite dicta.
Iam magis hinc caeli sedem comprendere possunt 705
Corporis e vitiis quaerentes sordida lucra,
Quam vestrum quisquam. Vobis nam venerat ante
Iustus Iohannes, sed non est credere vestrum.
Namque fidem potius meretricum pectora certam
Hauserunt sordesque animi posuere pudendas. 710
At vos tantorum scelerum nil paenitet umquam.“
„Sic quidam dives, cui iugera multa nitentis
Vineti saepes circum densata coercet,
In medio turrem prelumque et dolia fecit
Cultoresque dedit fructusque locavit habendos, 715
Inpositam statuens mercedis solvere legem.
Tum longinqua petit, sed fructus tempore certo
Actores famulos mittit, quis portio salva

685 suspiciebat *R* M* ‖ 687 si dixissent *C¹M**, dixissent si *R** Mp* ‖ 705 certum est *M*, possunt *C¹R*

Cultorum certa ruris mercede daretur.
Ecce colonorum rabies hos verbere saevo, 720
Ast alios lapidum proterrent undique telis;
Denique letali prosternunt vulnere multos.
Tum dominus ruris plures incedere servos
Praecipit et rursum mercedis pacta reposcit;
Maior at in plures audax iniuria surgit. 725
Ultima iam domino natum dimittere mens est,
Quod subolem partemque sui vis digna pudoris
Cultorum cordi venerandam posceret esse.
Sed contra illorum iam mens maculata cruore
Progenie exstincta domini sibi post dominatum 730
Cedere credentum, crudeli vulnere fixum
Obtruncant iaciuntque foras trans saepta cadaver.
Post haec iam dominus veniet poenasque reposcet
Tantorum scelerum. Sed vobis tradita quondam
Fulgentis regni sedes translata feretur 735
Ad placidam gentem, possit quae reddere fructus."
„Ut rex, qui nato thalamorum vincula nectens
Praecipit, ut proceres convivia laeta frequentent,
Accitos famulis voti regalis honorem
Concelebrare simul; cuncti sed adire recusant 740
Regales thalamos, regalis pocula mensae.
Post alios mittit, sese largissima cuncta
Magnificasque dapes, convivia laeta parasse.
Illi neglectis opibus diversa petebant.
Hic aedes proprias, hic ruris tecta propinqui, 745
Ast alius merces potius ac lucra revisit.
Multi praeterea missos, qui ad laeta vocarent,
Insontes famulos rapiunt et corpora ferro
In mortem cruciant. Tum rex ubi comperit acta,
Milibus armatis cives cum moenibus ipsis 750
Subruit, effusi famulorum sanguinis ultor.
Tunc servis fatur: Nunc festa iugalia cenae,

735 refertur *MB** || 736 Ad gentem dignos *RC³V²* || 738 Praecipit ut *Arevalus coniecit,* Praecepit *codd.* (Praecipit *M*)

Praelargis opibus quaecumque instruximus illi,
Contempsere meis proceres contingere mensis.
Ite igitur propere per publica saepta viarum, 755
Et quoscumque illic casus glomeraverit, omnes
Huc laetis nati thalamis adhibete vocantes.
Progressi famuli per compita cuncta viarum
Inventos duxere simul. Iam denique cunctae
Complentur mensae mixtae sine nomine plebis. 760
Hic iusti iniustique simul cubuere vocati.
At rex ingressus convivia laeta revisit.
Hic videt indutum pollutae vestis amictu,
Laetitiis thalami fuerat cui dissona lingua.
Isque ubi regalis sermonis pondere causas 765
Reddere pro vestis maculis et labe iubetur,
Oppresso tacuit non puri pectoris ore.
Et tum conversus famulis rex praecipit illum
Conexis manibus pedibusque et corpore toto
In tenebras raptum mox praecipitare profundas. 770
Illic stridor erit vasti sine fine doloris,
Et semper fletus. Multis nam saepe vocatis
Paucorum felix hominum selectio fiet.“

753 illis *V*[1] *A B** ‖ 758 lata viarum *R M*, cuncta viarum *C*[1.3] *A* ‖ 764 Laetitie||| *C*[1], Laetitiis *V*[1], Laetitiae | cui *C*[1] *Mat R V*[1.2] *A P*, quae | lingua *R* (*div. scriptura* longe) *V*[2] *B**, longe ‖

Subscriptio: EUANGELIORŪ LIBER TERTIUS EXPLCT INCIPT EIUSDEM LIBER QUARTUS FELICITER *C*[1] *V*[1] (Explicit evang. l. t., feliciter *om.*), LIBER TERCIUS EXPLICIT INCIPIT QUARTUS *MR* (Explicit lib III).

LIBER QUARTUS.

Talia dicentem confestim factio frendens
Temptare adgreditur verbis cum fraude malignis:
„Certum est, veridicum te nunc venisse magistrum,
Nec quemquam metuens Domini vestigia servas.
Dic ergo, an liceat nostrae dissolvere genti 5
Caesaris urgentis semper sub lege tributum?“
Ille sed inspiciens saevi penetralia cordis:
„Cur temptatis, ait, nunc me concludere verbis,
Fallaces? mentis prodit fallacia fructum.
Inspicite in nummum sculptique nomismatis aera, 10
Caesaris expressum facile est ubi cernere vultum.
Solvite nunc illi propria sub lege tributum,
Atque Deo proprium legis servemus honorem.“
Post Sadducaei hinc inde latratibus urgent:
„Moysea, qui legum posuit praecepta, iubere, 15
Si quis conubium properata morte relinquet,
Pignoribus mediis nondum de germine cretis,
Huius germano rursus sociabile vinclum
Deberi, generis pereat ne portio lapsi.
Finibus in nostris septem germana fuerunt 20
Corpora; sed maior primus mox vincula nuptae
Sumpsit, praeceleri cecidit sub acumine mortis.
Post alius frater thalamis sine fructibus isdem

4 metuis — servans *MR* (servas) ‖ 9 Fallacis *MR* ‖ 11 facile $C^{1}M^{*}V^{1}L$, promptum ‖ 16 conubium $C^{1.3}$ *Sg*, coniugium ‖ 17 semine *M*

Concidit et cuncti iacuere ex ordine fratres
Unius et cunctos fletus gemuere maritae; 25
Post ipsam rapuit gelidae inclementia mortis.
Si venient igitur cuncti sub limina vitae,
Cuius conubiis mulier reddenda resurget?"
Ollis Christus ait: „Errori obnoxia pravo
Legibus et iussis Domini mens dura resistit. 30
Namque secunda dehinc laetae reparatio vitae
Non thalamos novit, non terrae gaudia vana,
Sed similes levibus genitoris iuxta ministris
Constituet regni virtus sublimis in aula.
Nec Deus illorum dominum se ponere mavult, 35
Qui tetram proni meruerunt sumere mortem,
Sed potius vitae possunt qui prendere lucem."
Ecce alii rogitant, quae sint firmissima legis.
Ille indefessus nulli responsa negabat:
„Sublimem caeli Dominum devotio cordis 40
Diligat; est istaec virtus firmissima legis.
Consimile est isti: Magno teneantur amore
Ad ius fraternum iustae penetralia mentis;
His etenim geminis dependent omnia iussis.
Sed vobis cuius suboles ventura videtur 45
Christus, quem cuncti spondent in saecla prophetae?"
Respondent, illum Davidis germine nasci.
Prosequitur Christus: „Cur illum dicere David
Divino flatu scriptum est Dominumque Deumque,
Quod proprium patrem non aequum est dicere nato?" 50
Talia salvator; cuncti obstipuere silentes.
Ille sed accita credentum plebe profatur:
„Aspicite scribas sublimi sede superbos.
Hi quaecumque docent, iustum est comprendere cordis
Obsequio, maculas ipsorum temnite vitae. 55

28 coniugiis *ML* ‖ 30 repugnat *R Mat Bar; post hunc versum m. II inseruit alium:* Legibus et virtute dī mens decolor exit *MR* (*M* deculor), *m. I ABT* Mp Met* (*R post 34*) ‖ 33 iuxta *C*[1.2] *Add*[1] *Sg,* iusta ‖ 36 terram *V*[1.2] ‖ 41 et est virtus *C*[1], haec *om. R* Mat* | fortissima *V*[1] *Mat* ‖ 50 est *om. MR**

Abrupta inponunt umeris nam pondera vestris,
Ipsi quae digito saltem contingere nolunt.
Accubito primo cenae fastuque superbo
Atque salutantum vano tolluntur honore,
Et nomen sublime volunt gestare magistri. 60
Sed vos noluerim praecelsi nominis arcem
Adfectare tamen; vobis est una magistri
Inposita aeternum caeli de lege potestas,
Vos eadem fratrum parili coniunxit amore.
Unus item pater est, caeli qui in culmine regnat. 65
In vobis si quis sublimia colla levabit,
Decidet et barathri mergetur ad ultima caeno;
Ast humilis claram conscendet liber in aethram.
Deflendi semper scribae et lacrimabilis aevi
Caeca Pharisaeae cunctis fallacia plebis. 70
Nam vobis itiner clausum quia iure negatur,
Non sinitis quemquam penetrare per ardua lucis
Et cunctos trahitis saevae ad consortia flammae
Vos similes dicam tectis splendore sepulcris,
Quis facies nitida est, internaque turpia bustis. 75
Sic vox velatur iustae sub imagine vitae
Atque adytis mentis celantur sordida corda."
„O Solymi, Solymi, ferro qui saepe prophetas
Ad vestram missos vitam sine fine necastis,
Quam volui vestram gentem populumque tueri, 80
Ales uti dulces solita est sub corpore pullos
Obice pennarum circumconplexa fovere!
Sed vobis semper caelestia munera sordent.
Deseritur iam nunc domus haec vastanda ruinis,
Nec nostrum vobis fas ultra est cernere vultum." 85
Egreditur templo, cuius praecelsa notantes
Moenia discipulos tali sermone docebat:

62 vobis doctrina est una magistri *C*[1], vobis est doctrina magistri *Mat*, ~~magis~~ est uobis[est] una mag. *M*, ~~magis~~ (est) uobis[est] una mag. *R* ‖ 76 celatur *MR* ‖ 79 necatis *MR*, *in C*[1] s *erasum est* ‖ 81 ut indulces *C*[1], uti dulces *Mat A T*, uti molli ‖ 84 vastanda *C*[1. 3] *Bod*, vastata

„Haec operum vobis miracula digna videntur
Obtutu stupido; veris sed discite dictis,
Quod mox cuncta solo passim disiecta iacebunt.“ 90
Haec ad Oliveti dicens pervenerat arcem.
Discipuli solum postquam videre, rogabant,
Ut sibi venturi tempus distingueret aevi,
Promissa ipsius quem poscant prendere finem,
Eius et adventus terrae consumeret orbem. 95
Quaerentum verbis respondit talia Christus:
„Observate dolum, falso ne nomine capta
Credulitas laqueis errantum praecipitetur.
Discurrent cunctis bellorum incendia terris;
Sed vos praevalido consistite robore cordis, 100
Ne mens accepto iaceat turbata tumultu.
Non etenim prima inponent mox proelia finem,
Gentibus et gentes et regibus obvia reges
Signa ferent, nec morbi tunc corrumpere tractum
Aeris aut pestes prosternere corpora parcent. 105
Fixa etiam solido per inania pondere tellus
Per diversa loci motu quassante tremiscet.
Haec in primitiis temptamina parva manebunt.
Prodentur multi vestrum letoque dabuntur,
Proque meo vobis incumbere nomine gentes 110
Tormentis poenisque feris odiisque necesse est.
Livor erit terris, erroribus omnia plena
Et falsi surgent populorum labe prophetae.
Haec inter si quis protectum a vulnere pectus
Ad finem servare queat, sublimia lucis 115
Aeternis vitae sertis redimitus adibit.
Regnorum caeli celebratio pervolitabit
In cunctas terrae metas; gens omnis habebit
Testem lucifluo sancti sermone salutis.
Et tunc finis erit currentia saecula solvens. 120

90 deiecta *RM* ‖ 93 distingeret $C^{1.3}$ ‖ 94 quo *M** *T* $V^{1.2}$ *Mat* ‖ 101 ad coeptos — tumultus *T** V^1 ‖ 105 pestis *RM* ‖ 116 abibit C^1 *Mat* V^{2*} *Ber* (ˡᵈⁱabit) ‖ 119 sancti C^1 *R**, sanctae *M*

Adveniet iam tunc tristis defletio terris,
Quae Danihelis habet iussam verissima vocem;
Haec dignus tantum poterit cognoscere lector.
Iudaei longe fugient montesque capessent,
Nec quisquam domibus repetat sustollere secum, 125
Quae fuga consociet vestemve aut mobile quicquam.
Deflendae iam sunt uteri cum pondere matres
Et miseros fetus dulci quae lacte rigabunt.
Poscite iam precibus, tristi ne frigore brumae
Adveniat fuga vestra tamen, neu sabbata festa 130
Anceps praecipiti turbet trepidatio cursu;
Nam cunctis venient saevissima pondera terris.
Tale malum non saecla prius nec postera norunt.
Et ni sublimis genitor decerpere tempus
Et numerum miserans vellet breviare dierum, 135
Nulla dehinc trepidae superarent corpora vitae.
Sed propter lectos veniet miseratio iustos.
Nomine fallentes Christi falsique prophetae
Exsurgent terris et monstra potentia fingent,
Quae forsan lectos capient miracula iustos. 140
En praedicta patent instantia saecula vobis.
Desertis si quis Christum peragrare loquetur
Occultisve procul penetralibus esse repostum,
Longe credulitas absit vanissima vobis.
Sicut enim fulgur caelum transcurrit apertum 145
Et cerni facile est cunctis orientis ab oris
Usque sub occiduum caeli vergentis in orbem,
Sic rapido adventu clarebunt lumina Christi.
Abscondet furvis rutilos umbris radios sol,
Amittet cursum lunaris gratia lucis 150

121 def≡ectio *M*, defle≡tio *V*^{1}, deflectio *Mat B Sg Bar Ged*, deflatio *Gud*, deflexio *Hl*, difflectio *R* ‖ 122 Danielis habent *R V*^{1} *A Bar*, iussam *C*$^{1.3}$ *Ged; omissus erat hic versus M V*^{2} *B, sed suppletus est manu posteriore; vv. 122 et 123 transmutati sunt R Add*^{1} ‖ 124 Iudaei *C*$^{1.3}$ *R A T Mat*, Iudaea | fugient — capissent *C*$^{1.3}$ (capess. *C*^{3}) ‖ 134 decernere *M** *Sg Ged* ‖ 148 munera *M* (*div. scr.* lumina)

Ignicomaeque ruent stellae caelumque relinquent.
Omnis item virtus caeli commota superni
Signa dabit, proles hominis quis vertice caeli
Clareat; omnigenasque tribus defletio iugis
Urgebit, veniet cum nubibus ignicoloris 155
Maiestate potens hominis per sidera natus.
Tum tuba terrifico stridens clangore vocatos
Iustos quadrifido mundi glomerabit ab axe.
Praeteriet neque enim praesens generatio saecli,
Donec cuncta sequens claudat sibi debita finis. 160
Haec tellus caelumque super solventur in ignes,
Sed mea non umquam solventur ab ordine dicta.
Quis fuat ille dies nescire est omnibus aequum,
Ni soli rerum Domino, qui sidera torquet.
Ut quondam terras undae involvere furentes 165
Et diversa sibi tractantes munia cunctos
Diluvii rapuit subito violentia tractu,
Sic subitus flammas volvens descendet ab aethra
Adventus noster; nec cunctos ille sub una
Condicione premet. Nam tunc ubi iugera laeta 170
Infindent duo depresso sub vomere sulcis,
Unus correpto tolletur corpore arator,
Ignarusque alius vasto linquetur in agro.
Uno quin etiam recubantes stramine lecti
Dispar iudicium diversa sorte subibunt. 175
Unus enim socium quaeret per strata relictus.
Idcirco famuli vigilent, quia nescius illis
Adventus Domini subita descendet in hora.

154 def≡ectio *M*, deflectio *T V*[1. 2] *Bar Add*[2], deflexio *Hl*, defectio *R C*[3] *Mat Bod B H Ged* | lucis *M R C*[3] *Bod B*** *H Ged*, vulgi *V*[2] *Bar* ‖ 155 tum *M* ‖ 159 Nec praeteribit enim *O* (*T** praeteriit) ‖ 163 fuit *C*[1. 3] *R A Mp B Bar Ged*, fiat *T* Mat Met Sg*, fuat *T*** *Add*, fuerit *M*, erit; *L. Müller de re metr. p. 403 coniecit* siet, *sed ad auctoritatem codicum opt. magis accedit* fuat, *quod iam Huemer l. c. p. 35 reposuit* ‖ 166 munera *R M* ‖ 168 subitas *R M* ‖ 170 alta *R* M*, lata *R*** *B Add* ‖ 171 gemini depressos sub uomere *R* ‖ 178 subita — hora *C*[1], subitas — horas

Si sciret certum furis insistere tempus
Quisque domus custos, vigilaret et obvia ferret 180
Arma procul, ruptas ne quis penetraret in aedes.
Sed vos intentis animis adsistite semper,
Namque repentinus vobis subitusque recurret
Filius huc hominis iustis sua praemia servans.
Ille fidelis erit servus, cui credere cuncta 185
Aedes et famulos voluit per longa profectus
Vir pater ipse domus: sapiens nimiumque beatus,
Quem veniens Dominus servantem iussa videbit.
Illum maiori famulum redimibit honore.
Ast ille infelix, qui sordida luxuriatus 190
Tardantem contempnet herum, famulosque fatigans
Verberibus segnique indulgens ebrietati
Luxuriosorum convivia concelebrarit;
Adveniet dominus servumque incauta furentem
Praecipitem dignis poenarum cladibus abdet. 195
Illum perpetuus fletus stridorque manebit."
„Conferri possunt caelestia regna puellis
Bis quinis, pars est quarum sapientior una,
Altera praestupido pars est stolidissima corde.
Occurrere illae votis sponsalibus omnes 200
Ornatu accinctae taedarum flammicomantum.
Sed sapiens pars illa, sibi quo lumina flammae
Susciperet, portare simul curabat olivum.
Stultarum vero non est prudentia talis.
Cumque moraretur sponsus, tum membra sopore 205
Solvuntur cunctae per compita lata viarum.
Iam noctis medio clamor crebrescere magnus
Exoritur, laetoque dehinc occurrere voto
Admonuit taedisque vias ornare coruscis.
Surgere virginibus properatum, et lumina taedis 210

179 fures — rebus *MRA* ‖ 185 cunctas *MRLC*[3] ‖ 190 sordide *RM* ‖ 191 contempnat *RM* | fatiga≡t *C*[1], fatiget *RM*, fatigans *T V*[1] *Mat* ‖ 193 concelebraret *C*[1. 3], conceleb||||||| *M* (-brabit *C*[2]), concelebrabat *R*, concelebrauit *Mat* ‖ 210 properatim *V*[1] *Sg B A* | est *C*[1] *L Bar*

Instruere et flammas pingui componere olivo.
Tum stolidae rogitant olei sibi cedere partem,
Prudentes secum quod tunc gestare videbant.
Sed quoniam sapiens pavitat chorus, omnibus aeque
Ne desint clarae nutrimina pinguia flammae, 215
Ex parvo aequalis si detur portio cunctis,
Tum pergunt stultae, liquidum mercentur olivum.
Dum pergunt, laetae transcurrunt omnia pompae
Et sponso tantum comitatur factio prudens.
Adveniunt brutae sero post tempore segnes 220
Et sponsi pulsare fores et limina clausa
Nequiquam ingeminant precibusque ingrata frequentant,
Ut liceat miseris penetrare in limina laeta.
Illas non comitum sponsi cognoscere quisquam
Non ipse sponsus voluit. Vigilate timentes, 225
Adventus vobis quod non est certior hora.“
„Sicut enim, longas cui contigit ire profecto
In terras, credens servis tractanda talenta
Uni quinque dedit, duo cepit et alter habenda,
Tertius unius curam tractare talenti 230
Suscepit, vires quoniam diversa merentur.
Sed maior quis est concredita portio nummi,
Certatim duplis auxerunt incrementis.
Ille sed, unius cui credita cura talenti,
Telluri infodiens servat sine fructibus aera. 235
Iamque aderat praesens dominus: tum primus et alter
Se geminasse illi pariter concredita monstrant.
Illos laudat herus potioraque credere tantae
Promittit fidei. Sed tertius ille refodit
Et domino reddit tali cum voce talentum: 240
Quod scibam domino memet servire severo,

212 sumere *RM* ‖ 215 parvae *RM* ‖ 219 sponsum *R* ‖ 222 Nequi≡quam *C*[1] *R*, Nequiquam *M* ‖ 230 Tertius et unius *C*[1] ‖ 233 inque crementis *R* (in ·v·||||| crementis *M*) *AKB Mp Met Add*[1]; munera donis *L Mat C*[3] *Bar, div. scr. in B* ‖ 235 condit *MC*[3], servans *R Mat Sg* ‖ 241 sciebam *M Add*[2], sci≡bam *T Sg*, scibam *K Add*[1], scirem (*etiam in quaest. gramm. cod. Bern. 83 apud Keilium, Gramm. latt. VI p. 186, 29*)

Qui meteres segetes alieno semine cretas,
Extimui, argentumque tuum concredere terrae
Malui, quod salvum semper tibi reddere possem.
Tum dominus famulo respondens talibus infit: 245
Si nescire meos auderes dicere mores,
Nequitiae tantae veniam concedere possem.
Hoc etiam gnarum potius praestare decebat,
Ut fructum nobis tractata pecūnia ferret.
Quapropter segni tollatur portio nostri 250
Prudentique dehinc detur possessio maior,
Quem duplis cumulasse lucris mea quinque talenta
Inveni. Namque est certum, potiora mereri,
Quis res uberior cumulatae sortis abundat.
At cui parva subest segni substantia corde, 255
Id minimum penitus iuste tolletur ab illo,
Ut nequam servus tenebras demersus ad imas
Perpetuos fletus poenae stridore frequentet."
„En hominis natus veniet patrisque ministris
Stipatus celsa iudex in sede sedebit. 260
Tum gentes cunctae diversis partibus orbis
Conveniunt iustosque omnes de labe malorum
Secernet dextraque libens in parte locabit,
At pravos laeva despectos parte relinquet;
Ut pastor pecoris discernit pascua mixti, 265
Lanigeris dextri permittens mollia prati
At laevos hirtis dumos tondere capellis.
Sed rex ad dextros conversus talia dicet:
Huc veniant sancti, iamdudum debita sumant
Dona patris, mundi quae sunt aequaeva nitentis 270
Et iustis primo promissa parantur ab ortu.
Namque fame fessum quondam me grata refecit
Haec plebes potuque sitim mihi saepe removit,
Hospitiumque domus patuit mihi saepe vocato
Et nudus vestis blandissima tegmina sumpsi 275

242 meteres *C*[1] *V*[1] *Sg Bar*, meteret ‖ 257 Ut *C*[1], Et *Mat B** *T*** *K*, At ‖ 262 laborum *Huemer* ‖ 266 dextri — prati *C*[1]*, dextrę — partis *C*[1]*** *R M* ‖ 274 Hospitioque *V*[1]

Carceris et poenis horum solacia cepi.
Tum Domino tali respondent voce beati:
Non meminit nostrum quisquam te visere nudum
Nec famis oppressum dura dicione notavit,
Carceris aut poenis meminit vidisse revinctum. 280
Respondens illis dicet tum talia iudex:
Fratribus ista meis humiles miserando labores
Qui fecit, certum est dulcem mihi ponere fructum.
At vos, iniusti, iustis succedite flammis
Et poenis semper mentem torrete malignam, 285
Quas pater horrendis barathri per stagna profundis
Daemonis horrendi sociis ipsique paravit.
Namque sitim passo quondam mihi pocula nulla
Nec famis in poena parvi miseramina panis,
Aut peregrina mihi tecti vestisve parumper 290
Tegmina de magnis gracili pro parte dabantur,
Carceris aut saepto claustris morbisve iacenti
Umquam visendi solacia vestra fuerunt.
His damnata dehinc respondet factio verbis:
Haut umquam nostrum meminit te visere quisquam 295
Aut sitis aut saevae famis aegrum agitare laborem.
Hospita vel fessis errare per oppida rebus,
Carceris aut mersum poenis morbove gravatum,
Ut tibi sollicito fieret miseratio iusta.
His rerum dicet Dominus: Cum vestra superbo 300
Angustis rebus feritas sub corde tumebat
Calvavitque humiles minimos, me sprevit in illis.
Haec ubi dicta dabit, meritis sua praemia reddet.
Aeternum miseri poena fodientur iniqui,
Aeternumque salus iustis concessa manebit.“ 305
Talia dum loquitur, scissos lacerata capillos
Pro fratris morbo iustis soror anxia curis
Hortatur iuvenem rapido percurrere gressu,
Casibus ut tantis Christus servaret amicum.

276 solacia *C*[1] ‖ 279 dicione *C*[1]*Mat* ‖ 286 profundi *A T Add*[1]*B* ‖ 292 morbique *M* ‖ 295 Haut equidem *R M* ‖ 298 morboque *MRC*[3]*Mat*

Nam fuerat mulier meritis accepta benignis, 310
Obsequio cuius fratremque domumque merentem
Amplexus pleno Christus retinebat amore.
Nuntius adveniens perfert, extrema iacere
Dilectum Christo iuvenem per tristia morbi
Et leti et vitae confinia summa tenentem. 315
Lazarus hic habuit nomen, sed Christus amaris
Percussus verbis: „Non est, si creditis, inquit
Ad letum ducens istaec violentia morbi,
Sed Deus ut digno iustis celebretur honore
Et suboles hominis sancta virtute nitescat.“ 320
Tunc ad discipulos: „Dormit iam Lazarus, inquit,
Sed carum iuvenem faciam consurgere rursus.“
Aiunt discipuli: „Somno succedere plena
Et remeare salus poterit;“ nec mente sequuntur,
Quod mortem somni dixit sub nomine Christus. 325
Errorem quorum tali sermone removit:
„Lazarus in letum cecidit, sed gaudia menti
Hinc veniunt vestramque fidem mihi fortius armant,
Cernitis absentem longe quod cuncta videre.
Sed properemus,“ ait. Didymus tum talia fatur: 330
„Pergamus pariterque omnes procumbere leto
Cogamur, totiens quod gens Iudaea minatur.“
Iamque aderat Christus, fuerat sed forte sepulto
Quarta dies, mersasque atris de morte tenebris
Germanas luctus lacrimosaque tecta tenebant. 335
Convenere illuc solatia debita dantes
Iudaeae gentis proceres carique propinqui.
Sed Martha, audito Christum venisse, cucurrit
Obvia deseruitque domum maestamque sororem
Et procul: „O utinam praesens virtus tua nobis 340
Adforet et morti fratrem rapuisset acerbae.
Nam quicquid poscis, certum est tibi posse venire.“

312 Complexus *M* ‖ 317 Perculsus *RM*** ‖ *Post* 332 *additus est hic versus:* Haec ait et Christo cuncti praeeunte sequuntur *R V*[1] *T L Mat B Sg Met, in marg. inf. suppletus M V*[2] ‖ 340 O *omiss. C*[1] *M Sg* ‖ 342 posces *C*[1, 3]

Quam Dominus tali solatur voce gementem:
„Robustam mentem, mulier, virtute resume.
Lazarus haec vitae recidiva in lumina surget.“ 345
Et mulier: „Certe surgent in munera vitae
Mortales cuncti, veniet cum terminus orbi.“
Christus item sancto depromit pectore vocem:
„En ego sum clarae vobis reparatio vitae.
In me qui credit, mortem deponere sumptam 350
Et vitam poterit iugi componere saeclo.
At quicumque fidem vivo sub pectore sumet,
Horrida non umquam continget limina mortis;
Istaec si credis puro de pectore, Martha?“
Illa dehinc: „Haec una fides mea corda tenebit, 355
Sublimis veneranda Dei quod venerit in te
Caelestis suboles celso sub nomine Christi.“
Haec ait et Mariam cursu motura sororem
Interiora petit; sanctum venisse magistrum
Et pariter luctu oppressam vocitare sororem 360
Admonuit tacito designans omnia nutu.
Prosilit illa foras audito nomine Christi;
Prosequiturque simul Solymorum turba gementem
Credentum, tumulo fletus inferre sorores.
Illa salutiferum postquam conspexit Iesum, 365
Procidit ante pedes, rupitque hanc pectore vocem:
„Si mihi germanum potuisses visere vivum,
Lazarus haut poterat durae succumbere morti.“
Fletibus his Christus socians de corde dolorem
Inquirit tumuli sedem, quo condita nuper 370
Membra forent animae volucris spoliata calore.
Haut mora demonstrant flenti maestoque sepulcrum
Rupe sub excisa; lapidis quod pondere clausum
Ut vidit Sanctus, multo mox vecte moveri

345 recidiua *C¹ V¹ T Mat Sg*, rediuiua; *cf. Prud. Ps. 390* ‖ 351 comprendere *R V¹ etc.*, componere *C¹ M* ‖ 354 dic pectore *V¹ L B** T*** ‖ 358 matura *R M A B*, maturata *L C³*, motura ‖ 366 rumpitque hunc voce dolorem *R* (hunc *ex* hanc *factum*), rupitque hac uoce dolorem *T Add¹ V² Mat* (hęc)

Praecipit; at Marthae talis vox verberat aures: 375
„Quattuor en luces totidemque ex ordine noctes
Praetereunt, quo membra solo composta quiescunt.
Crediderim, corpus motu fugiente caloris
Fetorem miserum liquefactis reddere membris."
His dictis contra depromit talia Christus: 380
„Iam totiens dictum est, magnis consistere rebus
Credentum virtute fidem; sed gloria summi
Iam genitoris adest, fidei si robur habetis."
Haec ubi dicta dedit saxumque immane revulsis
Obicibus patuit, virtus mox conscia caelum 385
Suspicit et tali genitorem voce precatur:
„Eximias grates, genitor, tibi, sancte, fatemur;
Me placidus semper venerandis auribus audis,
Sed populus praesens me missum credere discat."
Haec ubi dicta dedit, tumuli mox limine in ipso 390
Restitit adverso complens cava saxa clamore:
„Lazare, sopitis redeuntem suscipe membris
En animam tuque ipse foras te prome sepulchro."
Nec mora conexis manibus pedibusque repente
Procedit tumulo, vultum cui linea texta 395
Et totum gracilis conectit fascia corpus.
Tum solvi iussit laetumque ad tecta remittit.
Iudaei postquam factum venerabile cernunt,
Qui tanti Mariam fuerant Marthamque secuti,
Pars credens sequitur tantae virtutis honorem; 400
Ast alii repetunt urbem procerumque superbis
Cuncta Pharisaeis rerum miracula narrant.

Ergo ad concilium scribae plebisque vocatur
Iam gravior numerus, qua vatum principis alte
Pulchra Caiphaeae conlucent atria sedis. 405
Illic complacuit Christum prosternere leto,
Sed vitare dies paschae, ne plebe frequenti
Discordes populi raperent in bella furorem.

391 clamore *O*, canore *editt.* ‖ 392 sopitis *corr. ex* sospitibus *C*[1] ‖ 400 sanctae *MTV*[1]*Add*[1]*Sg* ‖ 405 phariseae *ML*

Ille Simonis erat tectis, quem lurida lepra
Virtute ipsius diffugerat. Ecce iacenti 410
Accedit mulier propius, sanctumque alabastro,
Quo pretiosa inerant late fragrantis olivi
Unguenta, a summo perfundit vertice Christum.
Discipuli increpitant fantes, potuisse iuvari
De pretio unguenti miserorum corpora egentum. 415
Has Dominus prohibet voces factumque probavit:
„Desinite obsequio iustam prohibere puellam.
Pauperibus semper dabitur succurrere tempus,
Sed me non semper tribuetur visere vobis.
Funeris ista mei multum laudanda ministrat 420
Officio mundumque implebunt talia facta."
Tunc e discipulis unus se subtrahit amens
Iudas et ad proceres tali cum voce cucurrit:
„Quod pretium sperare datur, si prodere vobis
Quaesitumque diu possim monstrare magistrum?" 425
Illi continuo statuunt ter dena argenti
Pondera; his Iudas sceleri se subdidit alto.
Iamque dies paschae primo processerat ortu:
Discipuli quaerunt, ubi cenam sumere paschae
Vellet; at ille sibi quendam sine nomine quaeri, 430
Ultima qui Domini caperet mandata, iubebat.
Vespere mox primo bis sex recubantibus una
Discipulis, tali divinat voce magister:
„En urget tempus, Christum cum prodere morti
E vobis unus scelerato corde volutat." 435
Continuo cuncti quaerunt, quis talibus ausis
Insano tantum cepisset corde venenum.
Ille dehinc: „Epulis mecum nunc vescitur, inquit.
Sed suboles hominis quondam praescripta subibit
Supplicia ad tempus. Miserabilis ille per aevum, 440

411 frangensque alabastrum *Arev. et plerique edd.*, fractoque alabastro *Huemer* ‖ 413 perfundit C^1, perfudit (profudit *M*) ‖ 420 Funeribus — meis MC^3 ‖ 426 argenti ter dena promittunt C^1, ter dena minarum *Mat* ‖ 429 rogitant V^1, a xp̄o quaerunt (cena *om.*) *RATL* ‖ 439 perscripta *RM*

Qui iustum dedet; quanto felicior esset,
Si numquam terris tetigisset lumina vitae!“
Et Iudas graviter tum conscia pectora pressus,
„Numquid, ait, Iudam talis suspicio tangit?“
Respondit Dominus: „Te talia dicere cerno.“ 445
Haec ubi dicta, capit palmis sibi frangere panem,
Divisumque dehinc tradit sancteque precatus
Discipulos docuit, proprium sibi dedere corpus.
Hinc calicem sumit Dominus vinoque repletum
Gratis sanctificat verbis potumque ministrat, 450
Edocuitque, suum se divisisse cruorem,
Atque ait: „Hic sanguis populi delicta redemit;
Hoc potate meum. Nam veris credite dictis,
Post haec non umquam vitis gustabo liquorem,
Donec regna patris melioris munere vitae 455
In nova me rursus concedent surgere vina.“
Exin cantato sanctis concentibus hymno
Montis Oliveti conscendunt culmina cuncti.
Talia tum Christus depromit pectore verba:
„Omnes praesenti noctis vos tempore longe 460
Disperget misere deserto principe terror.
Sic etenim scriptum est: Pastoris casibus omnes
In diversa fugam capient per rura bidentes.
Post ubi vita novos caeli mihi reddet honores,
Praeveniam vestrosque choros genitalibus arvis 465
Grata Galilaeae volitans per rura docebo.“
Respondit Petrus: „Cunctos, si credere fas est,
Quod tua labenter possint praecepta negare,
Sed mea non umquam mutabit pectora casus.“
Ille dehinc: „Nox haec, quae lucida sidera terris 470
Inducit lucemque premens nunc incubat undas,
Audiet, ut trinis pavidus mendacia verbis

442 limina *C*[1]*R* ‖ 446 capit *M Mat*, coepit *T*** H sup. lin.*, dedit *O; Koenig suspicatus est, post hunc versum unum vel duos excidisse* ‖ 447 sanctumque *RV*[1] ‖ 448 sic *C*[1], se *HK Mat* (edere), sibi ‖ 453 Hunc *ABLT*** Hl*, Nunc *C*[3] | putate *C*[1] ‖ 460 praesentis *M* ‖ 467 Cuncti *M* ‖ 468 labentes *R* | possent *C*[1]*M* ‖ 471

Dices et Christum, fortissime Petre, negabis,
Et prius, alitibus resonent quam tecta domorum."
At Petrus: „Duram mortem mihi sumere malim, 475
Vox oblita suum quam deneget ista magistrum."
Has vires cordis perstant promittere cuncti.
Nominis Hebraei sunt Gessamaneia rura.
Illo progreditur lucis vitaeque repertor,
Circa discipuli Iuda fugiente sequuntur. 480
Atque illic reliquos iussit residere ministros.
Ipse sed adsumpto longe procedere Petro
Zebedeique simul natis per devia tendit.
Tunc angore gravi maestus sic voce profatur:
„Tristia nunc volvens animus mihi pectora turbat 485
Morte tenus, sed nunc vos segnem excludite somnum,
Sollicitamque simul vigilando ducite noctem."
Haec ait et paulum procedens corpore terram
Deprimit et tali proiectus voce precatur:
„Si fas est, genitor, calicis me transeat huius 490
Incumbens valido nobis violentia tractu.
Sed tua iam veniat potius, quam nostra voluntas,
Quae tibi decreta est tantis sententia rebus."
Tunc ad discipulos repedat, sed somnus anhelis
Prostratos terrae membris dissolverat omnes. 495
Tunc ait ad Petrum: „Non est mihi ponere virtus
Unam pervigilem tantis sub casibus horam?
Sed vigilate, precor, ne vos temptatio raptos
Horrida praecipitet saevae per lubrica mortis.
Spiritus iste viget, sed corpus debile labat." 500
Secessit rursus secreti montis in arcem
Orabatque patrem: „Rerum mitissime rector,
Hunc quoniam calicem non est transire potestas,
Iam tua proveniat nostra de sorte voluntas."
Rursus discipulos somni sub pondere pressos 505

undis *R* ‖ 476 audita *M V²*** ‖ 478 Gezamaneida *R* ‖ 479 iugis *M* ‖ 480 Quem mox discipuli *R V²* ‖ 482 Ille *M* ‖ 485 Tristitiam uoluens *M* ‖ 492 Sed tamen adveniat *MR* ‖ 495 Prostratis *C¹ V¹ Mat*

Invenit et rursus idem genitore precato
Adloquitur fesso nexos languore quietis:
„Iam dormire licet sociosque revisere vestros,
Nam venit ecce, meum qui dedat in omnia corpus,
Quae maculata meis inponet factio membris.“ 510
Cum dicto Iudas numero stipante catervae
Advenit procerum iussu populique ferocis.
Pars strictis gladiis pars fidens pondere clavae
Signa sequebatur Iudae promissa furentis.
Oscula nam pepigit sese contingere Christi, 515
Quo facile ignotum caperet miserabile vulgus.
Ille ubi dissimulans blanda cum voce salutat,
Attigit et labiis iusti venerabilis ora,
Continuo Christus: „Totum complere licebit,
Huc venisse tuo quaecumque est causa paratu.“ 520
Iniecere manum turbae Christumque prehendunt.
Tunc e discipulis unus fulgente machaera
Occurrit vatis famulo sublatus in iram
Tempore et excussam rapuit vi vulneris aurem.
Olli Christus ait: „Gladium tu ponito, noster; 525
Nam quicumque ferox confidet vindice ferro,
Hunc iusti similis ferri vindicta manebit.
An ego non possem caelestia castra vocare
Et patris innumeras in proelia ducere turmas?
Sed scriptura meis complenda est debita rebus. 530
Vos autem stricto qui me comprendere ferro
Fustibus et gladiis concurritis, en ego vobis
Occurram, templi media qui semper in arce
Vobiscum residens docui, nec talia quisquam
In solum tantis circumlatrantibus ausus.“ 535
Discipuli passim Christo fugere relicto.
Iamque Caiphaea steterat salvator in aula,
Convenere omnes scribae proceresque vocati.

507 fessos *RM* ‖ 509 ad omnia *RM* ‖ 514 sequebantur *R* ‖ 518 iustissimi mirabilis *M*, iusti miserabilis *ABLT** Add Sg Met* ‖ 528 possim *R*, posum *M* ‖ 529 turbas *MC*[3] ‖ 533 Occurreram *M*, Occurri *AL V*[1] ‖ 537 adsteterat *RMLB**

At Petrus longe servans vestigia solus
Occulte maestus sedit cum plebe ministra 540
Extremum opperiens tanto sub turbine finem.
Ecce sacerdotes falsos conquirere testes
Incumbunt fictasque volunt contexere causas,
Quis mortem insonti possent inponere Christo.
Sed nullus tanto visus satis esse furori. 545
Ultima prosiliunt testes, qui dicere Iesum
Audissent, templum quod solus vertere posset
Et versum trinis iterum instaurare diebus.
Ipse sacerdotum princeps urgere tacentem
Insistit frendens furiis ac talia fatur: 550
„Cur nihil ad tantas nunc respondere querellas
Convictus veris procerum sub testibus audes?
Adiurabo tamen summi per regna tonantis,
Ut fateare palam, si fas te credere Christum."
Ille dehinc tali compellat voce superbum: 555
„Istaec sola tibi procedunt pectore verba
Vera tuo; veniet vobis visenda per auras
Maiestas prolis hominis, cum dextera sanctae
Virtuti adsidet sub nubibus ignicoloris."
Talibus auditis scindit de pectore vestem 560
Exultans furiis et caeco corde sacerdos
Atque ait: „Audistis pugnantis foeda profani
Verba Deo; polluta magis consurgat in iras
Religio et vestram cuncti iam pandite mentem."
Conclamant omnes mortique addicere certant. 565
Tum sanctam Christi faciem sputa improba complent
Et palmae malis colaphique in vertice crebri
Insultant verbisque omnes inludere certant:
„Christe, prophetabis, cuius tibi palma sonarit!"
At Petrum mulier tristem quod viderat intus, 570
„Tune etiam, iuvenis, fueras comes additus, inquit,
Isti, quem ludens procerum sententia damnat?"

546 Ultime *RM* | Christum *RM* ‖ 550 fervens *RM* ‖ 561 Exultat *M*, Insultans *RA*, Insultat V^1 ‖ 562 Auditis *M* ‖ 563 malis *MR* ‖ 567 in malis C^1 ‖ 569 sonaret *RM**

Ille negat tectisque feris se promere temptat.
Ecce sed egressum primo sub lumine cernens
Altera consimili prodebat voce ministris. 575
Rursus ait iurans, illum se nosse negabat.
Tum percontantum multi accessere sequentes
Eque sono vocis sese cognoscere dicunt,
Cuncta Galilaeam streperent quod verba loquellam.
Et Petrus iurans devotis omnia verbis 580
Nescire adfirmat, quisquis foret ille, negando.
Hanc vocem, plausum quatiens sub culmine tecti,
Ales prosequitur cantu, mentemque Simonis
Circumstant tristem vera praesagia Christi;
Egressusque dehinc ploratus habebat amaros 585

Sidera iam luci concedunt et rapidus sol
Progreditur radiis terras trepidantibus implens.
Iamque e concilio Christum post terga revinctum
Praesidis ad gremium magno clamore trahebant.
Interea celsum Dominus stans ante tribunal 590
Talia Pilati verbis excepit Iesus:
„Tu rex Iudaeae gentis, quod dicitur, adstas?“
Respondit Christus: „Vestris haec audio verbis.“
Exhinc terribilis iusti accusatio surgens
Infremit et sanctum scelerata facundia pressat. 595
Respondere nihil trucibus dignatur Iesus.
Pilatus quaerit, quae tum sit causa tacendi.
Ille magis perstans miranda silentia servat.
Sollemni sed forte die concedere leges
Unum damnati capitis de more iubebant; 600
Et fuit in vinclis famoso nomine latro,
Quem Christo infensus populus dimittere vitae
Ardebat: trucibus somno sed territa visis
Pilati coniunx, iusti discedere poena,

573 feris C^{1} *T Add*^{1}, foris *M Mat Mp*, foras ‖ 574 limine *MRL* ‖ 584 verbis *MR in ras.*, veris *Mat* ‖ 585 Egressumque *Mat Add*$^{1.2}$ V^{1} *T**, Egressusque | amarus *Add*$^{1.2}$ V^{1}**, ploratus amarus habebat *Mat* (—os —os) *T*, amaros ‖ 588 e *om.* C^{1} *M* ‖ 595 sceleris *Huemer*, scelerum *Arev.* | perstat $C^{1.3}$, instat *M*

Mandatis precibusque virum suspensa rogabat. 605
Tum iudex iterum procerum disquirere mentem
Temptat, et instanti cuperent quem solvere poena,
Plebis ad arbitrium mitti de lege requirit.
Sed proceres populum fusa ambitione rogabant,
Latronem legi peterent Christumque negarent. 610
At postquam procerum incendit sententia vulgum,
Latronisque petit potius sibi cedere vitam,
Consuluit praeses populum, quid vellet Iesum.
Plebs incensa malo saevos miscere tumultus,
Et crucis ad poenas iterumque iterumque petebat, 615
Qui regis nomen cuperet, qui Caesaris hostem
Confessus sese proprio damnaverit ore.
Denique vi victus detestatusque cruentum
Officium increpitans se libera sanguinis huius
Corda tenere sibi, coramque a crimine palmas 620
Abluit, ut genti tantum macula illa maneret.
Hoc magis inclamant: „Nos, nos cruor iste sequatur,
Et genus in nostrum scelus hoc et culpa redundet.“
Pilatus donat plebi legique Barabban
Et crucis ad poenam victus concedit Iesum. 625
Proditor ad Iudas, postquam se talia cernit
Accepto sceleris pretio signasse furentem,
Infelix veris damnans sua gesta querellis
Proiecit templo tum detestans argentum.
Exorsusque suas laqueo sibi sumere poenas 630
Informem rapuit ficus de vertice mortem.
Inde sacerdotes, pretium quod sanguinis esset,
Inlicitum fantes adytis concedere templi,
Quod dare tum licitum, dum sanguis distraheretur,
Credebant, agrum mercati nomine vero 635
Sanguinis, horrendo signant scelera impia facto.

608 mitti — requirit C^{1} *Mat T**, mittit — requiri ‖ 610 negarent $C^{1.3}$ *T Bod* $V^{1.2}$*, necarent (perderent *M*) ‖ 611 vulgum C^{1} *Mat* V^{1} *T Sg*, vulgus ‖ 613 Iesum $C^{1.2}$ *Mat B**, Iesu ‖ 617 damnaverat *M* ‖ 619 increpitans *O* ‖ 625 vinctum *R* ‖ 628 veris C^{1}, eris *Mat*, aegris ‖ 629 detestabile *Mat*, detestatus *Rom Med*

Haec quondam cooperta canens vox vera prophetae
Eventum rerum patefecit in ordine saecli:
Argenti triginta minas posuere profani
Hoc pretium pretiosi corporis instituentes, 640
Quod mox ad figuli rursus transfertur agellum.
  Traditus est trucibus iustus sceleris que ministris
Militibus: scelerata ludibria corpore praebet.
Purpureamque illi tunicam clamidemque rubentem
Inducunt spinisque caput cinxere cruentis, 645
Inque vicem sceptri dextram comitatur harundo.
Tum genibus nixi regem dominumque salutant
Iudaeae gentis; faciem lavere salivis
Vertice et in sancto plagis lusere nefandis.
  Haec ubi transegit miles ludibria demens, 650
Indutum propriae ducebat tegmina vestis
Et crucis ad poenam sanctum iustumque trahebant.
Ecce sed egressi quendam cepere Simonem
Cyrena genitum lignumque adferre iubebant,
Quo dominum lucis iussis suffigere saevis 655
Instans urgebat saecli inmutabilis ordo.
At postquam ventum est, ubi ruris Golgotha nomen,
Permixtum felli vinum dant pocula Christo.
Ille sed in summo gustu tractata recusat,
Nec tamen insultans hominum furor omnia poscit. 660
Iamque cruci fixum pendebat in arbore corpus,
Intactaeque dedit tunicae sub sorte per omnes
Militis unius servans possesso textum.
Et scriptum causae titulum meritique locarunt,
Quod rex Iudaeae plebis gentisque fuisset. 665
Accidit, ut pariter poenae consortia ferrent

643 scelerum *Arev.*, sanctus *Huem.* ‖ 648 faciemque *C*[1] *R* | labare *Mat*, lauare *H* (r *in ras.*) *Daventr.*, lavere *O* ‖ 651 tegmina *C*[1], tegmine ‖ 659 tractare *R T L Mat Mp* (trattare) *Met Bar; post hunc v. sequitur:* Ut satis antiquis fieret per talia dictis *O, sed spurium esse puto* ‖ 660 possit *M*, poss& *R** (possit *R***) ‖ 661 crucis *M; post hunc versum insertum est hoc:* Vestesque milites IIII partiuntur in partes *M et simile quoddam in C*[2] *et in marg. R T K et post v. 662 C*[3] *Bod*

Latrones hinc inde duo; sed caeca furentis
Insultat plebis fixo vaesania Christo:
„Hic est, qui templum poterat dissolvere solus,
Hic est, qui trino lucis reparare meatu. 670
Sed nunc descendat suboles veneranda tonantis
Et crucis e poena corpusque animamque resolvat.“
Haec vulgi proceres vaecordis dicta sequuntur;
Atque Pharisaei scribaeque et factio demens
Inludunt motuque caput linguasque loquellis 675
Insanis quatiunt aeternae ad vincula poenae:
„Nonne alios quondam trucibus servare solebat
Morborum vinclis? sese cur solvere poenis
Non valet? En regem nostrae quem credere gentis
Debuimus: solvat ligni de robore corpus! 680
Tunc sanctis digne poterimus credere signis.
Confidit genitore Deo: dimittere poena
Cur propriam non vult subolem veneranda potestas?“
Nec minus increpitant dextra laevaque gementes
Adfixi crucibus scelerum pro sorte latrones. 685
Iam medium cursus lucis conscenderat orbem,
Cum subito ex oculis fugit furvisque tenebris
Induitur trepidumque diem sol nocte recondit.
Ast ubi turbatus nonam transegerat horam
Consternata suo redierunt lumina mundo. 690
Et Christus magna genitorem voce vocabat
Hebraeae in morem linguae; sed nescia plebes
Heliam vocitare putat. Tum concitus unus
Cogebat spongo turpi calamoque revincto
Inpressum labiis acidum potare saporem. 695
Cetera turba furens tali cum voce cachinnat:
„Spectemus pariter, caelo ne forte remissus
Helias veniat, celsa qui in sede quiescit,

667 duos *MR* ‖ 669 *et* 670 *transmutati* $C^{1.3}$ *Bod* ‖ 678 proprias cur solvere poenas *R*, vincere *pro* solv. *Mat T Add* ‖ 689 turbatum *M*, turbatam *R* | transierat *MAL*, transcenderat *R* $V^{1.2}$*BSg* ‖ 694 sphongo $C^{1.3}$, spungo *TLB*** C^{2} ‖ 695 aco&um *M*, acitum C^{1} ‖ 698 in *om. RM*

Liberet et misero confixum stipite regem."
Tum clamor Domini magno conamine missus 700
Aetheriis animam comitem commiscuit auris.
Scinduntur pariter sancti velamina templi
Carbasaque in geminas partes disrupta dehiscunt
Et tremebunda omni concussa est pondere tellus,
Dissiliuntque suo ruptae de corpore cautes. 705
Tum veterum monumenta virum patuere repulsis
Obicibus iustaeque animae per membra reversae
Et visi passim populi per moenia late
Erravere urbis; sic terrent omnia mundum.
Militibus primis quatiuntur corda pavore, 710
Dedita qui saevae servabant corpora poenae,
Et subolem dixere Dei Christumque fatentur.
E speculis matres miracula tanta tuentur
Omnes, obsequium Christo quae ferre solebant.
Iam decedenti vesper succedere soli 715
Coeperat, et procerum tum iustior audet
Corpus ad extremum munus deposcere Christi.
Hic ab Arimathia nomen gestabat Ioseph,
Qui quondam verbis aures praebebat Iesu.
Pilatum tunc iste rogat, sibi cedere membra, 720
Quis nuper tulerat vitam vis horrida poenae.
Concessit praeses et corpus fulgida lino
Texta tegunt saxique novo componitur antro.
Limen concludunt immensa volumina petrae;
E speculis servant matres et cuncta tuentur. 725
Iamque dies rutilo complebat lumine terras,
Otia qui semper prisca de lege iubebat,
Nulla sed inmitis procerum furor otia servat.
Conveniunt onerantque simul sic iudicis aures:
„Erroris laqueos iustissima poena resolvit. 730
Nunc meminisse decet, quoniam planus ille solebat
Vulgari semper iactans promittere plebi,

699 miserum *M* ‖ 708 visi passim *C*[1], visu passim *C*[3], visum passim *TSg**, v. passae | late *C*[1], lata *R*, latae ‖ 731 solebat: *hic desinit C*[1]

E mortis sese tenebris ad lumina vitae
Cum trino solis pariter remeare recursu.
Hoc petimus, custos miles nova funera servet, 735
Ne fera discipulis furandi audacia corpus
Consurgat turbetque recens insania plebem."
Et Pilatus ad haec: „Miles permittitur, inquit,
Servare, ut vultis, corpus tellure sepultum."
Conveniunt saxique ingentia pondera volvunt, 740
Et limen signis et saxum milite servant.
  Sidera iam noctis venturo cedere soli
Incipiunt, tumuli matres tum visere saeptum
Concurrunt, motus sed terram protinus omnem
Concutit et caelo lapsus descendit aperto 745
Nuntius et saxum tumuli de limine volvit.
Illius et facies splendet ceu fulguris ignis,
Et nivis ad speciem lucent velamina vestis.
Militibus terror sensum discluserat omnem
Et iacuere simul ceu fusa cadavera leto. 750
Ille sed ad matres tali cum voce profatur:
„Vestra pavor nullus quatiens nunc corda fatiget;
Nam manifesta fides, sanctum vos quaerere corpus,
Quod crucis in ligno scelerata insania fixit.
Surrexit Christus aeternaque lumina vitae 755
Corpore cum sancto devicta morte recepit.
Visere iam vobis licitum est, quod sede sepulcri
Nulla istic iaceant, fuerant quae condita membra.
Dicite praeterea celeri properoque recursu
Discipulis, Christum remeasse in luminis oras, 760
Inque Galilaeam laetum praecedere terram."
His dictis visisque animos perfuderat ardens
Laetitia attonitis stupor ancipitique pavore.
Denique praecipiti celebrantes gaudia cursu
Talia discipulis referunt tumulumque relinquunt. 765
Ecce iteris medio clarus se ostendit Iesus
Et fidas matres blandus salvere iubebat.

735 Hoc *R* (*div. scr.* Sed) *Mat*, Sed ‖ 749 discusserat *M* ‖ 764 celantes *Mat*, celerantes $V^{1.2}$ B^{**} ‖ 767 blande *R T* C^{3}, *deest*

Occurrunt illae et genibus plantisque prehensis
Victorem leti pavidae venerantur Iesum.
Talibus ille dehinc praeceptis pectora firmat: 770
„Mentibus absistat fidei pavor omnis et ista
Fratribus en nostris propere mandata referte.
Nostri conspectus si cura est, ite volentes
Inque Galilaeam propere transcurrite terram.“
Interea tumulo custodum exterrita corda; 775
Mittunt e numero partem, quae tanta referret
Iudaeis rerum miracula. Sed manus amens
Iam semel insano penitus devota furori
Praemia militibus certatim magna rependit
Et famam argento redimit, quod limine rupto 780
Furtim sustulerit corpus defensa tenebris
Occulte rapiens audacia discipulorum.
Iamque Galilaeos conscenderat anxia montes
Mandatis Christi concurrens turba suorum:
Cernitur ecce suis proles veneranda tonantis. 785
Illum procumbens sancte chorus omnis adorat;
Nec tamen in cunctis pariter fundata manebat
Pectoribus virtus, nam pars dubitabat eorum.
Tunc sic discipulos clarus compellat Iesus:
„In caelo et terris genitor mihi cuncta subegit, 790
Me pater est vobis dignatus mittere lucem.
Gentibus haut aliter nunc vos ego mittere cunctis
Institui, vestrum est cunctas mihi iungere gentes.
Pergite et ablutos homines purgantibus undis
Nomine sub sancto patris natique lavate, 795
Vivifici pariter currant spiramina flatus.
Ablutisque dehinc nostra insinuate docentes
Praecepta, ut vitam possint agitare perennem;
Nec vobis umquam nostri praesentia deerit,
Donec consumens dissolvat saecula finis. 800

Mat ‖ 772 haec *R V*[1], hinc *MABL*, en *TSg*, *v. deest Mat* ‖ 775 tumuli *RBLV*[1] ‖ 786 sanctus *V*[1**] *Mp*, *in M verbum in parte folii avulsa est* ‖ 788 eorum: *hic desinit M* ‖ 799 nostra *V*[1] *Mat* ‖ *Subscr. in Mat* (Explicit liber IIII Iuuenci. Item ipsius) *L C*[3] *Bod* (Finiunt IIII libri Iuuenci. [Incipiunt *L Bod*] versus eiusdem).

Has mea mens fidei vires sanctique timoris
Cepit et in tantum lucet mihi gratia Christi,
Versibus ut nostris divinae gloria legis
Ornamenta libens caperet terrestria linguae.
Haec mihi pax Christi tribuit, pax haec mihi saecli, 805
Quam fovet indulgens terrae regnator apertae
Constantinus, adest cui gratia digna merenti,
Qui solus regum sacri sibi nominis horret
Inponi pondus, quo iustis dignior actis
Aeternam capiat divina in saecula vitam 810
Per dominum lucis Christum, qui in saecula regnat.

802 luxit *edit. omnes* ‖ 807 gloria *Mat* C^3, gratia *in ras.* *Bod* | diva C^3 *Bod* ‖ 808 numinis *RLHAdd*[2] *Med*, nominis *TB* ‖ 811 *deest Mat T* Med Add*[2]; *erasi sunt 810 s. et in locum eorum manu posteriore scripta est Benedictio quaedam regalis. Tum manus I haec subscriptio sequitur:* EXPLICIUNT LIBRI IIII EUANGELIORUM ⁝ UERSIBUS GAI VE[illegible]TII AQUILINI IUUENCI PRESBITERI *R*, FINIT. EXPLICIT LIBER IIII EVANGELIORVM VERSIBVS GAI VETTI AQVILINI IVVENCI PRESBITERI $V^{1.2}$ (V^1 *scribit* IVVENTI) *Mp* (*hic codex scribit* VECTI *et* IUUENCII), EXPLICIVNT QVATTVOR EVANGELIA A IVVENCO P̄SBYTERO PENE AD VERBVM TRANSLATA C^2, EXPLĪC̄ EVANGELIOꝶ LIB̄ IIII·G. UETTI AQUILINI SIUE IUUENCI · UC · PR̄B̄Ī *T*.

INDEX I.

(Numeri asterisco notati versuum spuriorum sunt.)

INDEX II.

	ℳ ₰
Historici Graeci minores ed. *Dindorf*. 2 voll.	8.25
Historicorum Rom. rell. ed. *Peter*	4.50
Homeri Ilias, kplt. 1 Band mit Einleitung von *Sengebusch*	2.25
—— —— ed. *Hentze*. 2 voll. à	
—— **Odyssea,** kplt. 1 Band mit Einleitung von *Sengebusch*	2.25
—— **carmina,** I. 1 (Ilias I)	—.75
—— —— I. 2 (Ilias II)	—.75
—— —— II. 1 (Odyssea I)	— 75
—— —— II. 2 (Odyssea II)	—.75
Horatius ed. *Müller*. Ed. maior	1.—
—— —— Ed. minor	—.75
Hygini Gromatici liber ed. *Gemoll*	— 75
Hymni Homerici ed. *Baumeister*	—.75
Hyperides ed. *Blaſs*. Ed. II	1.35
Iliadis carmina ed. *Koechly*	3.—
Incerti auctoris lib. de Constantino Magno ed. *Heydenreich*	—.60
Josephus, Flavius, ed. *Bekker*. 6 voll.	12.60
Isaeus ed. *Scheibe*	1.20
Isocrates edd. *Benseler* et *Blaſs*. 2 voll.	2.70
Iuliani imp. op. ed. *Hertlein*. 2 voll.	6.75
Iurisprudent. anteiust. reliquiae ed. *Huschke*. Editio IV	6.75
—— —— Indices ed. *Fabricius*	1.80
—— Suppl. Bruchstücke a. Schriften röm. Juristen. Von *Huschke*	—.75
Iustiniani inst. ed. *Huschke*	1.—
—— **Novellae** ed. *Zachariae*. 2 voll.	10.50
Iustinus ed. *Jeep*. Editio maior	2.70
—— Editio minor	—.90
—— ed. *Rü*[illegible]	1.50
Iuvenalis ed. *Hermann*	—.45
Iuvencus, libri evangelior. IIII ed. *Carolus Marold*	
Livius ed. *Weiſsenborn*. 6 voll.	6.—
Vol. I—III auch in Heften . . à	—.60
Vol. I pars I lib. I—III	
—— pars II lib. IV—VI	
Vol. II pars I lib. VII—X	
—— pars II lib. XXI—XXIII	
Vol. III pars I lib. XXIV—XXVI	
—— pars II lib. XXVII—XXX	
Ferner einzeln: lib. I et II	—.45
Lucian ed. *Jacobitz*. 3 voll.	6.30
—— —— Auch in 6 partes, à pars	1.05
Lucretius ed. *Bernays*	1.50
Lycophron ed. *Kinkel*	1.80
Lycurgus ed. *Scheibe*	—.60
Lydus ed. *Wachsmuth*	2.70
Lysias ed. *Scheibe*	1.20
Macrobius ed. *Eyſsenhardt*	5.40
Manethon ed. *Koechly*	1.50
Martialis ed. *Schneidewin*	1.50
—— ed. *Gilbert*	2.40
Martianus Capella ed. *Eyſsenhardt*	4.50
Maximus et Ammon. ed. *Ludwich*.	1.80
Metrolog. script. ed. *Hultsch*. 2 voll.	5.10
Minucius Felix ed. *Baehrens*	
Muretus ed. *Frey*. Vol. I et II.	2.40
Nicephori opuscula historica ed. *de Boor*	3.30
Nicomachus ed. *Hoche*	1.8[illegible]
Nonnus ed. *Koechly*. 2 voll. . . à	4.50
—— **paraphrasis** ed. *Scheindler*	4.50
Onosander ed. *Koechly*	1.20
Ovidii opera ed. *Merkel*. 3 voll.	2.90
—— **tristia**	—.45
—— **fasti**	—.60
—— **met. delectus** ed. *Merkel*	—.60
—— **metamorphoseon** ed. *Polle*	—.60
Panegyrici latini XII ed. *Baehrens*	3.60
Pausanias ed. *Schubart*. 2 voll.	3.60
Persius ed. *Hermann*	—.30
Phaedrus ed. *Müller*	—.30
Philodemi de musica librorum ed. *Kemke*	1.50
Philostratus ed. *Kayser*. 2 voll.	8.25
Pindarus et *Christ*	1.—
Plato ed. *Hermann* et *Wohlrab*. 6 voll.	10.50
[Auch in 15 einzelnen Heften.]	
Plautus ed. *Fleckeisen*. Vol. I. II.	2.70
—— —— einzelne Stücke . . . à	—.45
Plini epistolae ed. *Keil*	1.20
—— **natur. historia** ed. *Jan*. 6 voll.	13.20
Plinius et Gargilius Mart. ed. *Rose*	2.70
Plotinus ed. *Volkmann*. 2 voll.	9.—
Plutarchus ed. *Sintenis*. 5 voll.	8.40
[Auch in 14 einzelnen Heften.]	
—— **moralia** ed. *Hercher*. Vol. I.	1.80
Poetae latini min. ed. *Baehrens*. 5 voll.	15.90
Polemon ed. *Hinck*	1.—
Polyaenus ed. *Woelfflin*	4.50
Polybius ed. *Dindorf*. 4 voll.	11.70
Pomponii Melae de chorographia libri tres rec. *Frick*	1.20
Porphyrion ed. *Meyer*	4.20
Porphyrius ed. *Nauck*	1.80
Proclus ed. *Friedlein*	6.75
Propertius ed. *Müller*	—.60
Quintilian ed. *Bonnell*. 2 voll.	2.40
—— —— lib. X ed. *Halm*	—.30
—— **declamationes** ed. *Ritter*	4.80
Quintus Smyrnaeus ed. *Koechly*	1.50
Rerum naturalium script. Graeci ed. *Keller*. Vol. I	2.70
Rhetores Graeci ed. *Spengel*. 3 voll.	9.—
Ruhnkenii elogium Hemsterhusii ed. *Frey*	—.45
Rutilius Namatianus ed. *Müller*	—.75
Sallustius ed. *Dietsch*. Ed. IV	—.45
Script. histor. Augustae. 2 voll.	7.50
Script. metrici Graeci ed. *Westphal*. Vol. I	2.70
Seneca ed. *Haase*. 3 voll.	7.80
—— **tragoediae** ed. *Peiper* et *Richter*	4.50
Seneca rhetor ed. *Kieſsling*	4.50
Simeo Sethus ed. *Langkavel*	1.80
Sophocles ed. *Dindorf-Mekler*. Ed. VI	1.50
—— —— einzelne Stücke . . . à	—.30
Soranus ed. *Rose*	4.80
Statius Vol. I Silvae ed. *Baehrens*.	1.80
—— Vol. II Fasc. I. Achilleis ed. *Kohlmann*	—.75
—— Vol. II Fasc. II. Thebais ed. *Kohlmann*	4.80
Stobaei florilegium ed. *Meineke*. 4 voll.	9.60
Stobaei eclogae ed. *Meineke*. 2 voll.	6.—
Strabo ed. *Meineke*. 3 voll.	6.—
Suetonius ed. *Roth*	[illegible]

	ℳ ₰
Tacitus ed. *Halm*. 2 voll.	2.40
Vol. I. auch in 2 Fasc.:	
I. Annales, lib. I—VI. . . .	—.75
II. " lib. XI—XVI. .	—.75
—— Germania, Agricola et dialogus ed. *Halm*	—.45
Terentius ed. *Fleckeisen*	1.20
Testamentum, novum, Graece ed. *Buttmann*.	2.25
Themistius ed. *Spengel*. 2 voll. .	6.—
Theodorus Prodomus ed. *Hercher*	—.50
Theon Smyrnaeus ed. *Hiller* . . .	3.—
Theophrastus ed. *Wimmer*. 3 voll.	6.60
Theophrasti char. ed. *Foss* . . .	1.20
Thucydides ed. *Boehme*. 2 voll. .	2.40
Tibullus ed. *Müller*.	—.30
Ulpian ed. *Huschke*. Ed. II . . .	—.75
Valerius Flaccus ed. *Baehrens* . .	1.50

	ℳ ₰
Valerius Maximus ed. *Halm* . . .	3.75
Vegetius ed. *Lang*. Ed. II.	3.90
Velleius Paterculus ed. *Haase* . .	—.60
—— —— ed. *Halm*	1.—
Vergili opera ed. *Ribbeck*.	1.35
—— Bucolica et Georgica. . . .	—.45
—— Aeneis	—.90
Xenophontis expeditio ed. *Hug* .	—.75
Xenoph. exped. ed. *Hug*. Ed. maior	1.20
—— —— —— ed. *Dindorf*	—.75
—— —— historia Gr. ed. *Dindorf*	—.90
—— —— institutio Cyri ed. *Hug*. Ed. maior	1.20
—— —— —— Ed. minor.	—.90
—— —— —— ed. Dindorf.	—.90
—— —— commentarii.	—.45
—— —— scripta minora	—.90
Zonaras ed. *Dindorf*. 6 voll. . . .	19.50

Verlag von **B. G. Teubner** in **Leipzig.**

Griechisches Schulwörterbuch. 2 Bände. gr. Lex.-8. geh.

I. Griechisch-Deutsch. Von G. E. Benseler. 7. Aufl. Von G. Autenrieth. 1882. geh. 6 ℳ 75 ₰.

II. Deutsch-Griechisch. Von K. Schenkl. 4. Aufl. 1884. geh. 9 ℳ

Lateinisches Schulwörterbuch. Von F. A. Heinichen. 2 Bde. 4. Aufl. Von A. Draeger. gr. Lex.-8. geh.

I. Lateinisch-Deutsch. 1881. 6 ℳ II. Deutsch-Lateinisch. 1883. 5 ℳ

Wörterbuch zu den Homerischen Gedichten. Von G. Autenrieth. Vierte Auflage. gr. 8. 1883. geh. 3 ℳ

Wörterbuch zu Xenophons Anabasis. Von F. Vollbrecht. 5. Aufl. gr. 8. 1882. geh. 1 ℳ 80 ₰.

Wörterbuch zu Xenophons Hellenica. Von C. Thiemann. gr. 8. 1883. geh. 1 ℳ 50 ₰.

Schulwörterbuch zu C. J. Cäsar. Von Dr. H. Ebeling. Dritte Auflage, von Dr. A. Draeger. gr. 8. geh. 1 ℳ

Wörterbuch zu den Lebensbeschreibungen des Cornelius Nepos. Von H. Haacke. 8. Aufl. 8. 1884. geh. 1 ℳ Mit dem Texte des Nepos 1 ℳ 20 ₰.

Wörterbuch zu Ovids Metamorphosen. Von J. Siebelis. Vierte Auflage, von Fr. Polle. gr. 8. 1885. geh. 2 ℳ 70 ₰.

Wörterbuch zu den Fabeln des Phädrus. Von A. Schaubach. 2. Aufl. 8. 1877. geh. 60 ₰. Mit dem Texte des Phädrus 90 ₰.

Wörterbuch zu Siebelis' tirocinium poeticum. Von A. Schaubach. 6. Aufl. gr. 8. 1882. geh. 45 ₰.

LIPSIAE: TYPIS B. G. TEUBNERI.